

НАЦИОНАЛНИ ИЗВЕШТАЈ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ЗА КОНФЕРЕНЦИЈУ ХАБИТАТ III

БЕОГРАД, СЕПТЕМБАР 2016. ГОДИНЕ

МИНИСТАРСТВО ГРАЂЕВИНАРСТВА, САОБРАЋАЈА И ИНФРАСТРУКТУРЕ

Министарка проф. др Зорана Михајловић

Сектор за стамбену и архитектонску политику, комуналне делатности и енергетску ефикасност

Помоћница министарке Јованка Атанацковић

Радни тим Министарства:

Светлана Ристић, д.и.а.

Божана Лукић, д.и.а.

Тијана Живановић, дипл. п.п.

Синиша Тркуља, дипл. п.п.

Предраг И. Ковачевић, дипл. демограф

Небојша Антешевић, д.и.а.

Израду извештаја помогао радни тим стручне службе Сталне конференције градова и општина:

Клара Даниловић

Слађана Грујић

Дуња Наић

Новак Гајић

Александар Маринковић

Розета Алексов

Миодраг Глушчевић

Љубинка Калуђеровић

Маја Стојановић Керић

Извештај је припремљен за Конференцију УН о насељима Хабитат III на српском и енглеском језику

САДРЖАЈ

I Демографија градова	4
1. Управљање нагом урбанизацијом	4
2. Управљање везама између села и града	6
3. Разматрање/анализа потреба млађе урбане популације	8
4. Задовољење потреба старије популације	9
5. Укључивање питања полова у урбани развој	11
6. Искуства и стечена знања у области демографије градова	13
7. Будући изазови и питања у области демографије градова који могу бити обухваћени Новом урбаном агендом	16
II Земљиште и урбано планирање	19
8. Примена принципа одрживог урбаног планирања и пројектовања	19
9. Унапређење управљања земљиштем у урбаном подручју, укључујући и проблем ширења урбаних подручја	21
10. Подршка производњи хране у градским и приградским подручјима	25
11. Препознавање изазова урбане мобилности	26
12. Унапређење техничких капацитета у планирању и управљању градовима ...	28
13. Искуства и стечена знања у урбаном планирању и управљању земљиштем	29
14. Будући изазови и питања у областима урбаног планирања и управљања земљиштем који могу бити обухваћени Новом урбаном агендом	32
III Животна средина и урбанизација	35
15. Разматрање утицаја климатских промена	35
16. Управљање ризицима	37
17. Смањење концентрације саобраћаја	38
18. Загађење ваздуха	40
19. Искуства и стечена знања у области животне средине и урбанизације	41
20. Будући изазови и питања у области животне средине и урбанизације која могу бити усмерена ка Новој урбаној агенди	42
IV Правни оквир и управљање	44
21. Унапређење законодавства у области урбаног развоја	44
22. Децентрализација и јачање локалне самоуправе	45
23. Унапређење партиципације и људских права у урбаном развоју	47
24. Побољшање урбане безбедности и сигурности	48

25. Побољшање социјалне инклузије и једнакости	50
26. Искуства и стечена знања у успостављању правног оквира урбаног развоја и управљању урбаним развојем	51
27. Будући изазови у успостављању правног оквира урбаног развоја и управљању урбаним развојем и питања која могу бити усмерена ка Новој урбаној агенди	53
V Урбана економија	56
28. Унапређење општинских/локалних финансија.....	56
29. Јачање и побољшање приступа стамбеном финансирању	58
30. Подршка локалном економском развоју	59
31. Стварање радних места и адекватних услова за живот	61
32. Укључивање урбане економије у оквире националне развојне политике	62
33. Искуства и стечена знања у области урбане економије.....	63
34. Будући изазови и питања у области урбане економије која могу бити усмерена ка Новој урбаној агенди.....	65
VI Становање и основне услуге	68
35. Превенција настанка и унапређење подстандардних насеља.....	68
36. Унапређење приступа адекватном становању	69
37. Обезбеђивање одрживог приступа здравој пијаћој води.....	71
38. Обезбеђивање одрживог приступа основним санитарним условима и систему одвођења вода	72
39. Унапређење приступа чистој енергији	73
40. Унапређење приступа одрживим системима саобраћаја.....	74
41. Искуства и стечена знања у областима становања и основних услуга	76
42. Будући изазови у областима становања и основних услуга	78
VII Показатељи	81
Литература.....	83

I Демографија градова

Интензивне демографске промене кроз које је становништво Србије почело да пролази у другој половини XX века, свој највећи ефекат испољиле су крајем прошлог и почетком новог века. Процес демографске транзиције, кроз коју последњих деценија пролази становништво Србије одвијао се паралелно и у интеракцији са процесом урбанизације. Према степену урбаности на нивоу европских држава, Србија спада у нешто мање урбанизоване просторе (са релативно већим процентом руралног становништва у односу на европски просек). На почетку XXI века, становништво Србије се налази пред великим изазовима међу којима су: депопулација и старење становништва, незапосленост, миграције изазване политичко-економском кризом као и ратним сукобима из прошлог периода и друго. Адекватне политике урбаног развоја, међу којима се налази и спровођење смерница из Нове урбане агенде, могу у значајној мери утицати на демографске трендове, усмеравање урбаног развоја и смањење негативних ефеката.

1. Управљање наглом урбанизацијом

Слично као и код већине држава Југоисточне Европе, процес интензивне урбанизације у Републици Србији започет је тек у другој половини XX века, а све до 60-их година Србија је по привредној структури имала искључиво пољопривредни карактер док је по структури насељености била рурална средина. Након Другог светског рата Републику Србију захватају процеси интензивне индустријализације и деаграризације становништва, што је изазвало унутрашње миграције које су се одвијале првенствено на релацији село-град. Док је 1953. године урбано становништво чинило нешто више од једне петине укупног становништва (22,5%), и док је истовремено око две трећине активног становништва било запослено у пољопривреди (67%), за готово пола века (2011. године), у градским насељима Србије живело је 59,44% (4.271.872) од укупног становништва, а запослених у примарном сектору делатности било је 11,8%. Стопа раста градског становништва од шездесетих година имала је опадајући тренд, а треба такође нагласити да је урбана популација расла спорије него што се сеоска популација смањивала. У периоду 2002-2011. године урбана популација је порасла за свега 1,1% док се рурална смањила за 10,9%.

У периоду 1991-2002. године у Србији је дошло до значајних демографских промена условљених свеукупним друштвено-политичким и економским околностима. Непосредни ефекти ратних догађања током 90-их година узроковали су прилив великог броја избеглица из бивших република СФРЈ и интерно расељених лица са Косова и Метохије, уз истовремено масовно напуштање земље што се све заједно одразило на процес урбанизације. Неконтролисана миграција посебно је подстакла интензивiranу демографску и просторну експанзију урбаних и периурбаних зона (процес непланске и неорганизоване субурбанизације) градова, што је добрим делом изазвало

непланску и неформалну изградњу (само је на подручју Града Београда за више од 300.000 поднет захтев за легализацију). Таква изградња најчешће се одвијала у нејасној урбаној матрици уз недовољне и некомплетне саобраћајне и комуналне инфраструктуре као и друге изражене конфликтне појаве које онемогућавају квалитетне услове за живот и рад становништва.

Процес урбанизације у Републици Србији показује неједнака обележја. Полови развоја су већа градска насеља, од којих доминирају већи центри (национални, регионални и субрегионални). Они врше утицај и трансформишу околину снагом својих функција, а око њих настају урбанизоване и деаграризоване зоне. То су периурбани прстенови – гравитациона подручја која се формирају око јачих функционалних центара међу којима се издвајају периурбани прстен метрополитенског београдског подручја, новосадска функционално-урбана агломерација као и периурбана подручја око Ниша и Крагујевца.

Ширење урбаних просторно-функционалних система градова Републике Србије уследило је и променом у структури делатности становништва насеља која се налазе недалеко од урбаних центара, која су са њима временом срасла, а затим су им и административно припојена. На тај начин је дошло до проширења урбаног ткива Града Београда који је развојем индустријских зона, лоцирањем привредних објеката, изградњом стамбених зона и повећањем капацитета инфраструктурног садржаја и супраструктурног система, трансформисао околна сеоска насеља. То је довело до хиперповећања административног подручја Београда које данас заузима 3,6% укупне територије Републике Србије и у којем живи безмало четвртина укупног становништва земље (23,1%), односно скоро једна трећина укупног урбаног становништва Србије.

Усвајањем *Закона о регионалном развоју 2009. године*, начињен је први корак у успостављању ефикасне регионалне организације државе. Међутим, од усвајања Закона до данас није урађено готово ништа на спровођењу самих процеса регионализације и децентрализације функција са вишег на нижи (регионални) ниво управљања. Према *Просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године*, остварење циља равномернијег размештаја становништва могуће је постићи развојем полицентричног модела урбанизације и политиком регионалног развоја, који би требало да умање досадашње негативне ефекте у демографској, економској, социјалној и осталим сферама, а који су настали стихијском урбанизацијом која се манифестовала првенствено брзим и неконтролисаним миграционим кретањима становништва. Полицентрични модел урбанизације требало би да буде заснован на развоју малих и средњих градова, што представља доминантан тренд развоја урбанизације у Европи. На тај начин би се оптимално валоризовале предности појединачних ресурса локалне средине, што умањује негативни миграциони салдо у тим срединама.

На миграциона кретања која доводе до депопулације у појединим регионима Републике Србије утичу и просторна обележја, планински предели и погранична подручја, у којима због непостојања услова долази до спонтаног расељевања.

Овим процесом су захваћена периурбана насеља (која су удаљена од градова свега 3-6 km, али са великом разликом у надморској висини), типично планинска насеља (позиционирана у изворишним крацима, морфолошки најизолованијим пределима, са великим нагибом, што онемогућава изградњу инфраструктуре и примену агромеханизације), и погранична насеља која су настала поред историјских или садашњих граница.

2. Управљање везама између села и града

Процеси интензивне урбанизације и приоритетне индустријализације насеља Републике Србије, који су наступили након Другог светског рата и који су довели до убрзаног економског развоја и демографског пораста једне мање групе насеља – градских, с једне стране, и интензивног демографског пражњења знатно веће групе – сеоских насеља, с друге стране, проузроковали су многобројне промене у просторној организацији насеља Србије и њеној мрежно-хијерархијској структури. Подаци Пописа из 2011. године показују да су демографски трендови руралних подручја Србије све неповољнији. У међупописном периоду (2002-2011) сеоско становништво је смањено за 311.139 становника (10,9%), односно пало је на ниво испод три милиона, те данас чини 40,6% укупног становништва Републике Србије.

Према Просторном плану Републике Србије, просторно-функционални развој Србије треба да буде заснован на моделу функционалних урбаних подручја која ће бити инструменти уравнотеженог или подношљиво неуравнотеженог просторног развоја. Такође, основни циљ развоја села и руралних подручја Републике Србије је повећање квалитета живљења у руралним подручјима кроз очување, обнову и одрживи развој њихове економске, социјалне и еколошке виталности, као резултат децентрализације градова и општина.

Уравнотежен развој градова и општина мора бити заснован на доброј повезаности центара општина и градова и њихових осталих насеља. Позитивна социо-економска трансформација изражена ширењем урбаности из градских насеља, махом центара области, најизразитија је у граничним општинама већих градова, где се одвија интензивна дневна миграција становништва. Знатно нижи степен урбанизације карактеристика је урбано/руралних општина са већим градским центрима у којима изразито доминира аграрна производња. Чак 59% од укупног броја општина у Србији има одлике неразвијених и нискоурбанизованих подручја. Поједине активности, попут формирања кластер система и умрежавања мањих села у заједнице око једног центра заједница села, могу утицати на искоришћавање развојних могућности руралних подручја Србије, а тиме и на спречавање становништва да напушта сеоска подручја. Кроз различите видове субвенција и реализацијом програма руралног развоја којима се подстиче њихов економски развој, државна власт и развојне локалне политике показује одговорност према овом важном националном питању.

Развој инфраструктуре (саобраћајне, комуналне, социјалне, информационе и друге) представља важан предуслов за спровођење популационе и социјалне политике и контролисање смањења емиграције становништва руралних подручја. То подразумева комунално опремање и уређење села, модернизацију и доградњу сеоске инфраструктуре, умрежавања комуналних система руралних са функционално урбаним подручјима и друго. Слаб квалитет комуналне инфраструктуре и недостатак улагања у њену обнову и модернизацију у општинама и градовима Србије знатно доприноси одређеним поремећајима у квалитету животне средине. Као пример може да се наведе проблем водоснабдевања и комуналне опремљености руралних подручја АП Војводине.

Сиромаштво у Републици Србији је претежно рурални феномен, с обзиром на то да су сеоске средине њиме у неким периодима биле погођене и до двоструко више него градови. Иако је пре почетка кризе (2006-2008. године) дошло до знатно бржег пада сиромаштва у руралним у односу на урбана подручја, у 2009. години је целокупан раст сиромаштва покренут у руралним подручјима, док је проценат сиромашних у урбаним подручјима остао готово непромењен (5% и 4,9%, респективно). Раст јаза у сиромаштву између града и села се током кризе преносио из године у годину, да би у 2010. години достигао рекордну стопу од 2,4.

Велике регионалне разлике у сиромаштву у складу су са постојећим разликама у економском развоју региона. Праћење регионалних разлика у заступљености руралног сиромаштва показује односе који постоје међу регионима у погледу укупног сиромаштва, па је према овим показатељима ситуација најнеповољнија у Јужној и Источној Србији, док је сиромаштво руралних подручја мање заступљено у АП Војводини. Стварање повољних услова за живот и рад младих и њихово задржавање у руралним срединама, обезбеђење атрактивнијих радних места и једнаких могућности за њихове породице, један је од основних циљева *Стратегије пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024. године* и политике која би требало да обезбеди равномернији регионални развој Републике Србије. Испуњење стратешких циљева захтева ефикасно управљање јавним политикама и унапређење институционалног оквира развоја пољопривреде и руралних средина.

На основу *Извештаја о напретку за 2015. годину*, који прати саопштење Комисије упућено Европском парламенту, Савету, Европском економском и социјалном комитету и Комитету региона, Србија се налази у раној фази припремљености у области руралног развоја. У области руралног развоја усвојен је програм IPARD за период од 2014. до 2020. године. У 2016. години, Србија нарочито треба да развије акциони план за усаглашавање са правним тековинама ЕУ у области пољопривреде и руралног развоја. Створен је правни основ за одговарајуће обезбеђивање ресурса за оперативне структуре IPARD програма, међутим, постоји обиље проблема у погледу правовременог спровођења овог програма чему је хитно потребно посветити озбиљну пажњу.

3. Разматрање/анализа потреба млађе урбане популације

Тренд негативног природног прираштаја и емиграција становништва који се последњих деценија интензивно одвијају у Србији, формирали су веома неповољну и непропорционалну структуру урбаног становништва према старости. Док је просечна старост градског становништва 2002. године износила 39,2, према Попису 2011. године, она је била 41,3. Већ је 2002. године више од половине укупне младе популације од 15 до 29 година (59,6%) живело на простору урбаних подручја. И поред тога што је у периоду од 2002. до 2011. године број младих у градовима повећан на 61,2%, смањен је апсолутни број младих и у градским и у осталим насељима свих региона.

У поређењу са земљама ЕУ, тржиште младе радне снаге у Србији карактеришу релативно ниске стопе активности. Од укупно незапослених лица Републике Србије регистрованих у евиденцији НСЗ 2014. године, незапослени до 25 године чинили су 26,45%. Према Стратегији подстицања рађања истакнуто је да је већа стопа незапослености младих, један од разлога интензивирања процеса одлагања рађања деце у Србији. Треба нагласити да са друге стране постоји тенденција код једног, не малог броја послодаваца, да избегава запошљавање жена које се налазе у периоду гравидитета као и жена са малим дететом.

Према резултатима Светског економског форума у периоду 2010-2011, Србија је високо рангирана у погледу обима околности које подстичу феномен одлива мозга. Анализа издатих виза висококвалификованим имигрантима из Србије индицира да је одлив мозга интензивирањем од 1980-их. Испитивања из 2015. године о намерама и жељама младих које гаје према напуштању своје земље показују да: 30,8% младих не жели да се одсели, петина (20,8%) да је њихова жеља за одсељењем веома јака, а по четвртина да је жеља средња (23,9%) или слаба (23,8%).

Према анализи стамбене ситуације младих у Србији 2011. године уочено је да две трећине младих (66,9%) живи са својим родитељима док степен стамбене зависности од родитеља очекивано опада са годинама старости. Око 85% младих старости од 15 до 19 година живи са својим родитељима, 67% старости од 20 до 24, док још увек половина младих старости 25 до 29 година (49,9%), живи у родитељском дому. Самачка домаћинства младих су карактеристичнија за урбане средине (7,1%).

На основу истраживања степена ризичног понашања код младих, којим су обухваћена три вида ризичног понашања као и ставови испитаника према таквим облицима понашања, дошло се до веома негативних резултата према којима је показано да скоро половина младих у Србији редовно или повремено конзумира цигарете, скоро половина (45,2%) младих редовно конзумира алкохол (макар једном недељно – током викенда), свака шеста млада особа (14,9%) конзумира марихуану, од чега 4,6% конзумира редовно, док је посебно ризичан облик

понашања младих учествовање у насилним догађајима (међу младима у Србији њих 16,4% у последњих 12 месеци било је укључено у макар један облик насиља).

На основу израђених студија чији су резултати истраживања представљени у *Стратегији подстицања рађања*, може се видети да све већи број младих упражњава сексуалне односе под утицајем алкохола и дроге или се понаша промискуитетно не користећи мере превенције трудноће и полно преносивих инфекција. Процењује се да број адолесцентних трудноћа током једне календарске године износи најмање 50 на 1.000 девојака од којих се половина завршава рађањем детета, а половина намерним прекидом.

Национална стратегија за младе, која је донета за период од 2015. до 2025. године, заснива се на стратешком опредељењу државе да ради са младима и за младе, и полазећи од циља који је постављен у *Закону о младима*, тежи обезбеђивању услова који ће омогућити младима да у потпуности достигну своје потенцијале и активно учествују у друштву.

Поред развоја стратешких и законодавних докумената, Министарство омладине и спорта је до 2014. године у оквиру активности реализације *Националне стратегије за младе и акционог плана Националне стратегије за младе*, спровело 47 конкурса за креирање и спровођење омладинске политике, организовало обуку за 350 омладинских удружења и неформалних група младих, подржало развој 157 канцеларија за младе при јединицама локалне самоуправе и помогло израду локалних акционих планова за младе у преко 100 локалних самоуправа.

Национална стратегија за младе дефинисала је девет стратешких циљева као жељених, промењених стања када су у питању млади у областима од интереса за младе којима је планирано да се у наредних десет година унапреди: запошљивост и запосленост младих жена и мушкараца; квалитет и могућности за стицање квалификација и развој компетенција и иновативност младих; активно учешће младих жена и мушкараца у друштву; здравље и благостање младих жена и мушкараца; услови за развијање безбедносне културе младих; подршка друштвеном укључивању младих из категорија у ризику од социјалне искључености; мобилност, обим међународне сарадње младих и подршка младим мигрантима; систем информисања младих и знање о младима; и коришћење и учешће младих у креирању културних садржаја.

4. Задовољење потреба старије популације

Становништво Србије (ван подручја Косова и Метохије) спада у најстарије популације на свету. Промене старосне структуре у периоду 2002-2011. године, указују на наставак процеса увећања удела старих лица. Параметри старосне структуре сеоског становништва су још неповољнији, што потврђује чињеница да је сваки пети становник села старији од 65 година. Према Попису 2011. године више од четири петине становништва (82,6%) биле су пунолетне особе, док је учешће старијих од 65 година било 17,4%, а старијих од 80 година, 3,6%.

У градовима Србије је 2011. године живело 15,6% становништва старијег од 65 година и око 3% старијих од 80 година. Према пројекцијама становништва, процес популационог старења нисконаталитетних подручја Србије ће се континуирано наставити у првој половини XXI века, а број особа старијих од 65 година ће се до 2052. године повећати за једну трећину.

Усвајањем *Националне стратегије о старењу од 2006. до 2015. године*, феномен старења је промовисан на националном нивоу као фактор политике Владе Србије, међутим, како је 2015. године истекао њен период важења, у току 2016. године се очекује усвајање новог стратешког документа. У 2005. години Влада Србије је усвојила *Преглед остваривања Миленијумских циљева* што је такође подржано као приоритет у *Стратегији о старењу*. Влада Србије је 2007. године донела Одлуку да оснује Савет за питања старости и старења, као своје стручно и саветодавно тело.

На основу репрезентативних истраживања која су спроведена у току прве деценије XXI века издвојени су основни проблеми популације старих у Србији, а међу најважнијима се налазе сиромаштво и слаба институционална и инструментална подршка. Ови налази намећу приоритете у оквиру политичког одговора на старење популације, а пре свих на борбу против сиромаштва старијих. Један од приоритета је форсирање развоја кућне неге као основне форме за пружање дуготрајне помоћи и подршке старијим особама, с обзиром на то да је сваком четвртом лицу, услед немоћи или здравствених проблема потребна помоћ другог лица за свакодневни живот у кући или изван ње. Треба указати на то да институције имају маргиналну улогу у мрежи подршке старим лицима.

Анкета о приходима и условима живота (*The Survey on Income and Living Conditions - SILC*) која је 2014. године по други пут спроведена у Србији, показала је да лица старија од 65 година имају стопу ризика од сиромаштва од 20,7%. У циљевима државне политике према старијима предвиђено је: повећање животног стандарда пензионера и других старих лица, а у складу са растом стандарда осталих грађана; смањење сиромаштва међу пензионерима и другим старим лицима, како по учешћу броја сиромашних у укупном броју ове популације, тако и по апсолутном броју сиромашних; смањење дубине сиромаштва преосталих сиромашних старијих лица; и јачање ванинституционалне и услужне заштите посебно угрожених старих лица.

На основу репрезентативног истраживања о сиромашним старијим лицима у Србији и резултата тог истраживања који су објављени у студији под називом *Они не могу да чекају*, указује се на велику социјалну искљученост коју трпе сиромашни стари људи која се огледа кроз: финансијско сиромаштво, ускраћеност егзистенцијалних потреба, лоше здравље и негу, недовољну подршку шире друштвене заједнице, слабу здравствену заштиту, неадекватне стамбене услове и друго. У Србији се примењује породични модел социјалне политике чији је основни принцип такав да су социјалне функције, примарно, функције и

обавезе породице, а да се подршка организоване заједнице и државе обезбеђује и предузима само у случају када породице нема или када породица није у стању да пружи сигурност.

5. Укључивање питања полова у урбани развој

Према резултатима Пописа 2011. године, жене су чиниле 51,3% укупног броја становника Републике Србије. Уколико се погледа полна структура становништва Србије према старости уочава се бројчана доминантност мушкараца код млађег становништва до 39 година, односно бројчана доминантност жена код средовечног и старог становништва. Будући популациони развој Србије биће детерминисан и полним диспропорцијама, посебно када се има у виду просторни размештај становништва у ударном репродуктивном добу (20-39 година). У односу на 2002. годину, када су, услед појачане миграције женског становништва, у овом старосном добу патила углавном сеоска и генерално планинска подручја, Попис 2011. године је показао да се процес маскулинизације проширио и на све урбане центре у земљи, осим у неколико највећих.

Устав Републике Србије као највиши правни акт земље, прокламује начело једнакости пред Уставом и законом и забрањује непосредну и посредну дискриминацију на било којој основи, укључујући и дискриминацију на основу пола. Иако формално гледано, жене и мушкарци у Републици Србији имају једнака права, показатељи говоре да је укупан друштвено-економски положај жена у знатно лошијем положају у односу на мушкарце и да се још увек прокламовани принципи не примењују у спровођењу политике и конкретној пракси.

Закон о равноправности полова, поштујући међународне стандарде, уставно јемство и законе, подразумева равноправно учешће жена и мушкараца у свим областима јавног и приватног сектора. Овај закон је органима јавне власти прописао да развијају активну политику једнаких могућности у свим областима друштвеног живота, дефинишући облике дискриминације попут узнемиравања (вербалног, невербалног или физичког акта као и сексуалног узнемиравања, као нежељеног вербалног, невербалног или физичког акта сексуалне природе). Законом је такође утврђена полна једнакост и родна равноправност у области запошљавања и зараде, социјалне и здравствене заштите, као и у области колективног преговарања (учешће у синдикатима и другим колективним организацијама и слично) и јавног политичког и другог деловања, као и у систему образовања и васпитања. Закон о забрани дискриминације обавезује државу да спроводи свеобухватне мере спречавања и заштите од вишеструке дискриминације која је описана као тежак облик дискриминације.

Институционални механизми који су се од почетка двехиљадитих до данас спроводили и надгледали процес унапређења родне равноправности у Србији су: Одбор за равноправност полова Народне скупштине РС (2002); Савет за равноправност полова Владе РС (2004); Заштитник грађана (закон донет 2005,

именована заменица за равноправност полова 2008); Управа за родну равноправност у оквиру Министарства рада и социјалне политике (2007); Повереник за заштиту равноправности, основан доношењем Закона о забрани дискриминације 2010. (именовање поверенице такође 2010); Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова, Покрајински омбудсман (заменица за родну равноправност), Покрајински савет за равноправност полова, Одбор за равноправност полова Скупштине АП Војводине и Покрајински завод за равноправност полова; и Локални савети, комисије, одбори или запослена лица задужена за равноправност полова у 129 локалних самоуправа према подацима СКГО. Координационо тело за родну равноправност успостављено је као национални механизам у октобру 2014. године, са циљем да разматра сва питања и координише рад органа државне управе у вези свих питања које се тичу побољшања родне равноправности у Србији.

Национална стратегија за родну равноправност са Акционим планом за период од 2016. до 2020. године основни је стратешки документ Републике Србије који је донет са циљем унапређивања родне равноправности. Овом стратегијом посебна пажња посвећена је елиминисању вишеструке дискриминације и побољшању положаја вишеструко дискриминисаних жена (Ромкиња, старијих жене, жена са инвалидитетом, жена на селу, жена са ХИВ-ом, припадница националних мањина, припадница сексуалних мањина, самохраних мајки, жртава родно заснованог насиља, расељених лица, мигранткиња, сиромашних жена и других). На основу анализа и података може се констатовати да у многим кључним областима смањења полне и родне неравноправности до сада нису постигнути жељени ефекти. Учешће жена у органима јавне власти ван законодавних тела је још увек на ниском нивоу, економски положај жена је лош, насиље над женама, укључујући фемицид, широко је распрострањено, а медијске садржаје још увек карактеришу сексизам и мизогинија. Процес евалуације *Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности, са Акционим планом за период 2010-2015.* указао је на скроман напредак у односу на постављене циљеве и идентификовао бројне препреке везане за координацију ефективног спровођења, као и могућности праћења и мерења напретка.

Као један од видова спровођења политике којом се побољшава родна равноправност требало би поменути и *Стратегију за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године*, којом се стварају услови за социјалну укљученост, смањење сиромаштва и сузбијање дискриминације Рома и Ромкиња, односно стварање услова за пун приступ остваривању људских права лица ромске националности. У наредном периоду је посебно важно посветити пажњу решавању питања која се тичу побољшања услова за живот у подстандардним насељима, а посебно услове за жене ромске националности, које су изложене различитим облицима насиља, попут основне безбедности по живот, као и сексуалног узнемиравања, па чак и силовања.

Иако елементарне непогоде погађају све категорије становништва, оне могу имати различите друштвене последице на мушкарце и жене, као и на осетљиве групе становништва, због разлика у степену рањивости и њихове социјалне искључености које битно утичу на њихову способност избегавања и санирања ризика. Резултати *Родне анализе утицаја поплава у Србији у 2014. години* потврдиле су анализе ранијих студија о томе да жене више страдају од мушкараца, а првенствено да је такав тренд условљен родним неједнакостима, као и да је одређен материјалним могућностима и располагањем ресурса и добара.

Истраживања су показала да је стопа запослености мушкараца значајно виша од стопе запослености жена (50,0%; 35,0%), затим да се на руководећим и функционерским позицијама налази двоструко више мушкараца (57.568) него жена (25.772). Просечна зарада мушкараца је већа од просечне зараде жена и у јавном и у приватном сектору, претежно због концентрисања женске радне снаге у слабије плаћеним секторима.

О раширености дискриминације жена у области рада и запошљавања говори и податак да се више од половине притужби из ове области, поднетих Поверенику за заштиту равноправности у 2014. години, односи на дискриминацију на основу пола/рода. Законске одредбе о заштити трудница и породиља се често не поштују. Када је реч о дискриминацији жена због коришћења трудничког, односно породиљског одсуства, чак 38% грађана и грађанки наводи да је упознато са случајем да је жена добила отказ из овог разлога. Жене су на конкурсима за посао чешће одбијене него мушкарци са оправдањем да одређени посао није за припаднице њиховог пола (71%) или због старости (65%). Приступ образовању је посебно отежан девојчицама из маргинализованих група (као што су сиромашни, Роми, деца са инвалидитетом, деца у сеоским подручјима).

Према подацима на које се позива *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, насиље у породици је најчешћи вид насиља у нашем друштву, а више од половине жена искусило је неки вид породичног или партнерског насиља.

6. Искуства и стечена знања у области демографије градова

Упркос постојању савремене теоријске платформе и предложених мера за спровођење популационе политике и одрживог демографског развоја, у Србији још увек не постоји развијена свест друштва нити одлучна активност државе да утиче на значајне демографске чиниоце. И поред тога што су усвојена два важна стратешка документа која имају за циљ да усмеравају демографске токове становништва – *Стратегија подстицања рађања* и *Стратегија за управљање миграцијама* – изостале су конкретне мере којима би се утицало на природно обнављање становништва, као и мере које би усмеравале и контролисале унутрашње миграције становништва као најважнији фактор његове урбанизације.

Од 2002. године су усвојене две директне мере популационе политике – пуна накнада зараде запосленој мајци за време породичног одсуства у трајању од годину дана и родитељски додатак (до четвртог детета у породици), међутим подршка недостаје управо у виду индиректних мера које би омогућиле лакше усклађивање рада и родитељства, као подједнако важног фактора, нарочито код жена запослених у приватном сектору. Србија се налази у групи скандинавских и земаља централне и источне Европе где је трајање плаћеног одсуства поводом рођења детета дуже од 40 недеља. То подразумева високе расходе, али се у највећем броју тих земаља трошкови одсуства финансирају из неког дела социјалног осигурања, а не из буџета као у Републици Србији.

Према подацима за 2013. годину на нивоу ЕУ, незапосленост младих узраста од 15 до 24 године износила је 23,4%, док је у августу 2014. године у Републици Србији она износила 41,7% за младе истог узраста, односно 33,27% за младе узраста од 15 до 30 година. Поред тога, проблем је и то што су млади у Републици Србији неактивни на тржишту рада. У августу 2014. године, стопа неактивности младих узраста од 15 до 24 године износила је 71,2%, док је за узраст од 15 до 30 година стопа неактивности износила 52,87%. Такође, у Србији је 2013. године забележено да 19,7% младих узраста 15 до 24 припада NEET (Not in employment, education or training / нису запослени, нису на образовању или на обуци) категорији младих.

Геопростор Србије је релативно добро покривен мрежом градова. Али, због великих разлика у њиховој демографској величини, квалитету, територијалном домету и диверсификованошћу функција, као и величини поља утицаја, улога им у регионалној интеграцији српског геопростора није иста. Децентрализација функције рада и стварање субмиграционих система у урбаним агломерацијама и периурбаним просторима омогућили би примену модела децентрализоване концентрације становништва и функција. Модел децентрализоване концентрације одговара принципима одрживог развоја, економичан је у погледу коришћења простора, ресурса, енергије и транспорта. Искуства планирања у нашим условима показују да се као најпогоднији инструмент имплементације модела децентрализоване концентрације (становништва и функција), може применити концепт микроразвојних нуклеуса. Вршећи регионализацију по принципима полицентризма, односно вршећи поделу великих територијалних целина на мање просторне целине релативно уједначених функцијских обележја, олакшавају се сагледавања регионално-развојних проблема и могућности унапређења појединих региона применом адекватних метода.

Неравномеран просторни размештај људских ресурса и дисбаланс просторно-демографске структуре представљају једну од највећих слабости и ограничења одрживог развоја Србије. Овакво стање просторно-демографског развоја манифестовано је недовољним степеном урбанизације геопростора Републике Србије, демографским диспропорцијама, посебно испољеним на интер-регионалном нивоу (између центра и његове периферије), као и функционалном

концентрацијом и доминацијом главног града Београда у односу на остатак територије Србије.

Највеће ограничење уравнотеженог насеобинског система Србије представља актуелна типологија насеља и класификација на урбана и рурална насеља која је нефункционална и неодговарајућа, и на основу које се не добија правоверна слика о односу урбаног и руралног становништва Србије. Ово покреће питање око нове редифиниције појма *насеља* и утврђивања нових критеријума који би довели до прецизније класификације и типологије насељских јединица (урбана, рурална, мешовита и сл), које ће бити усклађене са стандардима Евростата (*Eurostat*) и потребама Републике Србије.

Урбана теорија и организације које се баве људским насељима формулишу периодично принципе и могуће моделе за одрживи, интелегентан опстанак, функционисање и планирање градова, а интензивни глобални процес урбанизације захтева нове принципе и моделе планирања градова. Стратегије локалног економског развоја су донете у великом броју локалних самоуправа у Србији, али су остали изоловани секторски документи. Неопходно је да се интегришу системи планирања простора, економског и друштвеног развоја градова, према јасним теоријским препорукама и добрим праксама градова узора, а шира слика је неопходна како би се стратешки и оперативни урбанистички планови ставили у службу интегралног процеса планирања и праћења развоја града.

Србија је на 10% од половине пута ка родној равноправности. Српски *Индекс родне равноправности* открива да су родне неравноправности истакнуте у Србији и указује да Србија заостаје за просеком ЕУ у укупној родној равноправности. Поређење *индекса родне равноправности* Србије и држава чланица Европске уније указује да Србија има бољи резултат од неколико држава чланица Европске уније, али да се ипак налази у групи са државама које имају најнижи резултат, па ће јој искуство стечено у овој области од стране напреднијих европских земаља, далеко користити како би у наредном периоду поправила *индекс родне равноправности*.

На локалном нивоу, поред закона и националних стратегија, од посебног значаја за механизме за родну равноправност (радна тела и лица запослена на пословима родне равноправности) представља *Европска повеља о равноправности полова* (Савет европских општина и региона, CEMR) коју је потписало 38 градова и општина. Стална конференција градова и општина има посебну улогу у промоцији овог документа, обезбеђује повезаност градова и општина са администрацијом CEMR-а и пружа подршку у умрежавању и разумевању и примени уродњавања у различитим областима имплементације овог документа који обухвата све надлежности локалне самоуправе.

7. Будући изазови и питања у области демографије градова који могу бити обухваћени Новом урбаном агендом

Један од највећих демографских изазова и друштвених упозорења са којима се Србија суочава јесте прихватање реалности да је смањење и старење становништва, дугорочно посматрано, њена извесна демографска будућност. Овакво суочавање са стварношћу би требало првенствено креаторима друштвеног развоја и мера популационе политике да укаже на могућности за постављање реалистичних оквира путем стратегија демографског развоја. Поред уважавања услова који одржавају ниске репродуктивне норме у савременом друштву, приликом примене пронаталитетних мера, потребно је препознати узроке ових негативних појава, на регионалном и локалном нивоу.

Док је код градова и центара развоја, које процеси депопулације још увек нису захватили, потребно донети стратешке документе који би усмерили процесе урбанизације и демографског развоја на једној страни, неопходно је спровести један од стратешких приоритета дефинисаних у Просторном плану Републике Србије, који се тиче креирања и спровођења мера популационе политике, посебно у подручјима која је могуће демографски ревитализовати.

У Србији је евидентан веома изражен развојни јаз између централних и осталих насеља који је нарочито наглашен на следећим релацијама: главни град – остала насеља Републике, макрорегионални центри – субрегионални центри у њиховом окружењу и локални или општински центри – остала насеља у склопу њихових општинских територија. Несклад између концентрације становништва и функција поменутих група насеља сведочи о томе да Србија нема правилно и равномерно развијен урбани систем и да токови урбанизације нису правовремено усмеравани, а осим тога, демографско пражњење и уситњавање насеља условило је и просторно-демографску, па и функционалну неравнотежу у њеној мрежи насеља. Један од изазова који се намећу будућој политици развоја насеља, а што је и као један од основних циљева постављен у Просторном плану Републике Србије, јесте тај да просторно-функционални развој Републике Србије буде заснован на моделу функционалних урбаних подручја која ће бити инструменти уравнотеженог или подношљиво неуравнотеженог просторног развоја Републике Србије.

Политика руралног развоја морала би да се темељи на одговарајућој економској, аграрној, регионално-развојној и културној политици која се драстично разликује од досадашње политике која није адекватно разматрала могућност успоравања деаграризације и депопулације села у Србији. Будући изазов управљања снажније повезаности руралних и урбаних подручја укључује спровођење мера интегралног руралног развоја које би требало да омогуће: унапређење изразито неповољног положаја пољопривреде у односу на сектор индустрије и услужних делатности; прелажење са централизованог на децентрализованог модел индустријализације и урбанизације који би довео до привлачења инвестиција

руралних подручја и неразвијених општина; унапређење саобраћајне и комуналне инфраструктуре у сеоским подручјима, а посебно побољшања чвршће комуникације и боље повезаности између села и градова путем јавног превоза чиме се поспешује дневна миграција становништва; едукацију пољопривредника и субвенције за улагање у модернизацију технологије и специјализацију пољопривредне производње.

Миграције становништва представљају важну детерминанту промена просторног размештаја становништва Србије. Процес одливања становништва који у највећој мери припада структури млађег и образованијег становништва, имао је за последицу стварање зона високе концентрације становништва, с једне стране, и депопулационих зона, с друге. Као један од изазова који се намећу испред смањења стопе незапослености млађег становништва и смањења економске емиграције, јесте обезбеђивање услова за развој креативности, иновативности и иницијативе младих и стицање компетенција у оквиру целоживотног учења, затим, развијање механизма за финансијску подршку младима при покретању бизниса, посебно финансирањем *start-up* пројеката, социјалног и иновативног предузетништва и слично, међутим један од основни изазова државне политике представља усклађивање политика образовања са реалним потребама тржишта рада.

Према подацима UNHCR, Србија спада у земље које углавном поштују слободу кретања и право на слободу азиланата. Последњих година се драстично повећао број исказаних намера за азилом у Србији. Ипак, треба рећи да ови имигранти, који илегално улазе на територију Србије и изражавају намеру за азилом, углавном немају намеру да остану на овим просторима, већ им Србија представља само транзитну земљу ка одредишту које чине земље Европске уније, те ови миграциони токови немају значајног утицаја на процесе урбанизације становништва. Међутим, треба имати у виду да ће у условима убрзаног пута Србије ка евроинтеграцијама и њеног прогресивног економског развоја, постојати потенцијална могућност да одређени број имиграната (данашњих азиланата), изрази намеру за радом и боравком у нашој земљи што ће представљати нови изазов за прилагођавање оваквим појавама који већ сада треба узети у разматрање.

Посебан феномен и драматичан резултат урбанизације у Републици Србији представљају неформална насеља и бесправна изградња. Изазови који се намећу пред спровођењем Закона о озакоњењу објеката као и пред будућим активностима које би требало да уреде ову област, тичу се правног регулисања и унапређења неформалних насеља али и безусловног заустављања даље бесправне изградње и формирања нових неформалних насеља.

Питања родне равноправности су до сада била третирана у бројним документима и стратегијама Републике Србије, али су средства за имплементацију или недостајала или углавном долазила од донатора – како на националном, тако и на локалном нивоу. Како би се показала истинска

посвећеност остваривању циљева родне равноправности, неопходно је да се за ту сврху алоцирају средства из националног или локалних буџета. Осим тога, велика је потреба за постојањем родно разврстане статистике као и истинске посвећености виших нивоа управљања и одлучивања. У периоду од 2016. до 2020. године фокус јавне политике ће бити усмерен на остваривање следећих стратешких циљева: промењени родни обрасци и унапређена култура родне равноправности; повећана равноправност жена и мушкараца применом политика и мера једнаких могућности; и системско увођење родне перспективе у доношење, спровођење и праћење јавних политика.

II Земљиште и урбано планирање

Урбани развој је тема која интегрише управљање земљиштем, просторно и урбанистичко планирање и развојне стратегије на локалном нивоу у урбаним подручјима која представљају просторну концентрацију становништва и активности. Урбанистичко планирање је интензивније присутно у Србији од друге половине XIX века, док се свеобухватно просторно планирање развија у Србији од друге половине XX века. Савремени трендови урбанизације указују на све већу потребу за унапређењем праксе просторног и урбанистичког планирања, а велики притисак на земљиште указује на потребу за његовим рационалнијим коришћењем и добрим управљањем.

8. Примена принципа одрживог урбаног планирања и пројектовања

Основна начела за планирање, уређење и коришћење простора у Републици Србији утврђена су *Законом о планирању и изградњи* и она се, између осталог, односе на одрживи развој кроз интегрални приступ у планирању, равномерни територијални развој, рационално коришћење земљишта подстицањем мера урбане и руралне обнове и реконструкције, рационално и одрживо коришћење необновљивих ресурса и оптимално коришћење обновљивих ресурса, заштита и одрживо коришћење природних добара и непокретних културних добара, унапређење коришћења информационих технологија, очување обичаја и традиције, као и специфичности предела.

Република Србија је, идући у сусрет европским интеграцијама и глобалним тенденцијама исказаним кроз међународне стратешке документе, 2008. године донела *Националну стратегију одрживог развоја* за период 10 година, која је била усклађивана и са великим бројем других националних секторских и мултисекторских стратегија. Начела и принципи одрживости промовисани у овом документу били су касније смерница за друге секторске стратегије, како на националном, тако и на локалном нивоу, а нарочито за кровни стратешки документ у просторно -планском систему Републике Србије, *Просторни план Републике Србије од 2010. до 2020. године*. Овај план спроводи се кроз програм имплементације који се доноси за период од 5 година, док се извештаји о остваривању просторног плана и стању просторног развоја раде једном годишње. Истовремено су последњих година донети сви регионални просторни планови, као и сви просторни планови јединица локалних самоуправа, а донет је и велики број просторних планова подручја посебне намене.

У регионалним просторним плановима и просторним плановима јединице локалне самоуправе, као стратешким документима, између осталог уграђују се и принципи и пропозиције заштите, уређења и развоја природе и природних система, мере заштите, уређења и унапређења природних добара и непокретних културних добара, мере за равномерни територијални развој. Просторни планови јединица локалне самоуправе спровode се директно на

деловима територије локалне самоуправе на којој није предвиђена израда урбанистичког плана. Двојаку улогу и стратешког и регулационог плана има план генералне регулације (који се доноси за седиште општине и друга насељена места када је то предвиђено просторним планом јединице локалне самоуправе) којим се истовремено дефинишу и стратешки правци (одрживог) просторног развоја, мере и инструменти за спровођење, а и омогућава издавање грађевинских дозвола, уз помоћ дефинисаних правила грађења.

Урбанистичко планирање, које је у надлежности локалне самоуправе, води се начелима одрживости у мери колико су та начела разрађена и конкретизована на националном нивоу. Принципи одрживости још од времена деведесетих година у законима из области планирања и уређења простора углавном се налазе у оквиру главних циљева развоја, али изостају даље и јасније смернице за њихову имплементацију. Ови принципи углавном се примењују на нивоу стратешког планирања (генерални урбанистички план и просторни план), док се њихово евентуално даље спровођење врши кроз планове детаљне регулације или урбанистичке пројекте. Настојање локалне самоуправе да одговорно и одрживо планира свој простор огледа се кроз разумевање одређених аспеката као што су развој и активирање зона и постојећих просторних ресурса унутар градског подручја кроз урбану обнову и коришћење и развој браунфилд (*brownfield*) локација. Развој браунфилда је до сада, у већини случајева био резултат сарадње или иницијатива локалних управа и канцеларија за локални економски развој, које су задужене за инвестиције на локалном нивоу.

Услед недостатка јаснијих смерница и ограничења из области урбаног развоја, дужи низ година био је присутан тренд ширења градских подручја, односно претварања пољопривредног у грађевинско земљиште услед ширења бесправне градње, али и не ретко опредељења локалних самоуправа да потенцијалне инвеститоре привуку кроз гринфилд (*greenfield*) улагања, као лакшег и бржег начина реализације инвестиције.

Остале теме које би се могле наћи у домену одрживости, као што су енергетика, саобраћај и заштита животне средине, још увек нису довољно и адекватно третиране у урбанистичком планирању. Иако је последња тема у законодавном смислу можда највише напредовала, кроз компоненту израде Стратешке процене утицаја на животну средину која је у просторно и урбанистичко планирање у Републици Србији уведена као последица имплементације директива ЕУ у национално законодавство и доношења Закона о заштити животне средине и Закона о стратешкој процени утицаја на животну средину из 2004. године, још увек постоји доста простора да се она конкретизује и унапреди. Ови документи, према важећем Закону о планирању и изградњи, обавезан су саставни део документационе основе планских докумената, док пре доношења Одлуке о изради планског документа (просторног или урбанистичког) орган надлежан за заштиту животне средине врши процену о изради, или неприступању изради стратешке процене утицаја на животну средину.

9. Унапређење управљања земљиштем у урбаном подручју, укључујући и проблем ширења урбаних подручја

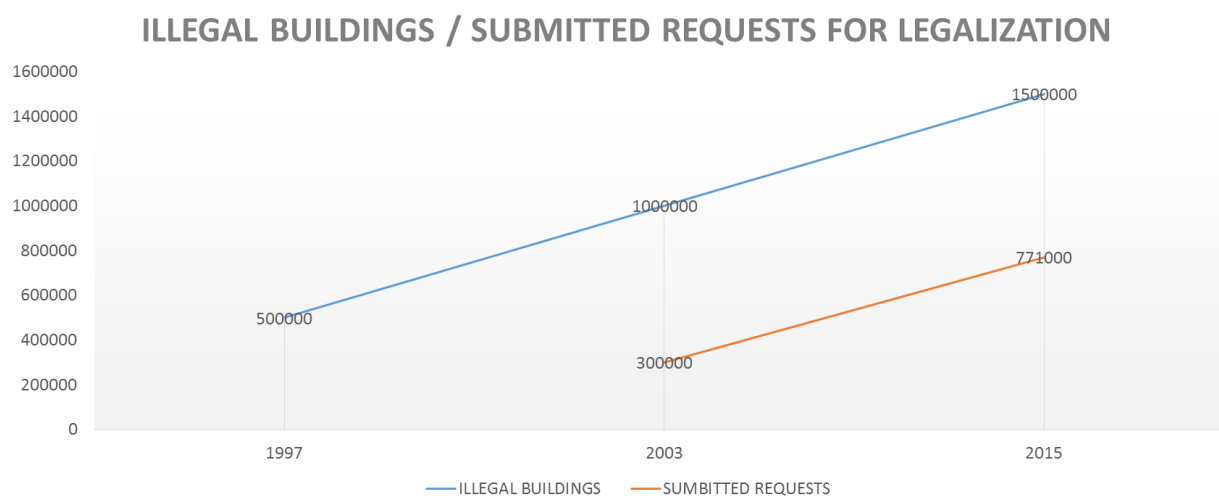
Утицај земљишне политике на формирање и ширење градова у Србији био је веома велик, ако не и пресудан у периоду након Другог светског рата, односно од послератне реконструкције. У том смислу, важно је поменути Закон о национализацији најамних зграда и грађевинског земљишта из 1958. године који је пружио оквир за одређивање земљишта намењеног урбанизацији. Динамика проглашавања грађевинског земљишта и/или доношења одговарајућих урбанистичких планова, као и ефективност њихове примене нису, међутим, пратили динамику кретања становништва ка великим градовима, остављајући тако простор за спонтану изградњу на приватним парцелама које су и даље биле у промету. Ово се највише односи на стамбену изградњу, док су, као последица национализације и изградње друштвених станова, станови у градовима углавном били у друштвеној својини. Дуготрајни немар према „капиталистичком“ стамбеном наслеђу и нагла приватизација станова у друштвеној својини у условима поремећених друштвено-економских односа и изразите социјалне сегрегације, довели су до експанзије неконтролисане изградње током деведесетих година и у самим градовима (спонтано погушћавање урбаног ткива!). Ова изградња попримала је различите форме, међу којима се посебно издвајају: заузимање јавних површина првобитно привременим објектима, али који су грађени и од чврстог материјала и који су понекад имали и стамбену функцију; изградња вила или вишепородичних стамбених зграда на месту претходно срушених приватних кућа уз максимално искоришћавање а понекад и прекорачивање утврђених индекса изградње, а без обезбеђивања паркинг места; надзиђивање и претварање заједничких делова зграде у стамбене јединице.

Период након 2000. године карактеришу различити покушаји решавања претходно изнетих проблема уз поновно увођење реда у простору. Кораци су предузети, како у домену управљања земљиштем, тако и у домену просторног и урбанистичког планирања. Овај процес, међутим, још увек траје.

Први корак ка обједињавању некада разједињених земљишних књига и катастра у катастар непокретности начињен је доношењем Закона о премеру и катастру и уписима права на непокретностима из 1988. године. Услед ванредних околности током деведесетих година, праћених историјски условљеним разликама у прецизности и расположивости података између северних, са једне стране, и централних и јужних делова земље, са друге, значајни кораци начињени су тек после 2002. године. Имајући у виду комплексност овог процеса, као и потребу за праћењем нових трендова у стандардизацији гео-просторних информација, Републички геодетски завод учествује у бројним међународним пројектима у којима се као главни партнери/донатори појављују Европска унија, Норвешка, Шведска, Немачка, Француска и Јапан. Најкомплекснији пројекти спроводе се, међутим, уз помоћ кредита Светске банке. Први такав пројекат (*Real Estate Cadastre and Registration Project*), вредан 30 милиона долара, спроведен је у

периоду од 2004-2012. године, док је реализација другог (*Improving Land Administration in Serbia*), вредног 44 милиона долара, започела 2015. и трајаће до 2020. године.

Што се тиче неконтролисаног ширења градова, односно спонтане урбанизације, поред напретка који је остварен у погледу управљања земљиштем, напор је учињен и у правцу израде и доношења нових просторних и урбанистичких планова са циљем редифинисања коришћења земљишта и увођења правила уређења и грађења. Различити покушаји учињени су и у погледу легализације бесправно изграђених објеката кроз обезбеђивање нових законских алата и оквира, као и израду аеро-фото и сателитских снимка намењених утврђивању реалног обима бесправне изградње. Алармирајућа статистика објеката изграђених без грађевинске дозволе која је претходила усвајању Закона о озакоњењу објеката 2015. године указује на 1.5 милиона бесправно изграђених објеката од којих је за њих око 771,000 био поднет захтев за легализацију. Задатак новог закона је, између осталог, да у процедуру озакоњења укључи све оне објекте за које захтев за озакоњење није поднет, али који се могу уочити на сателитском снимку. Развој бесправне изградње и легализације од усвајања првог закона о легализацији приказан је на следећем графикону:

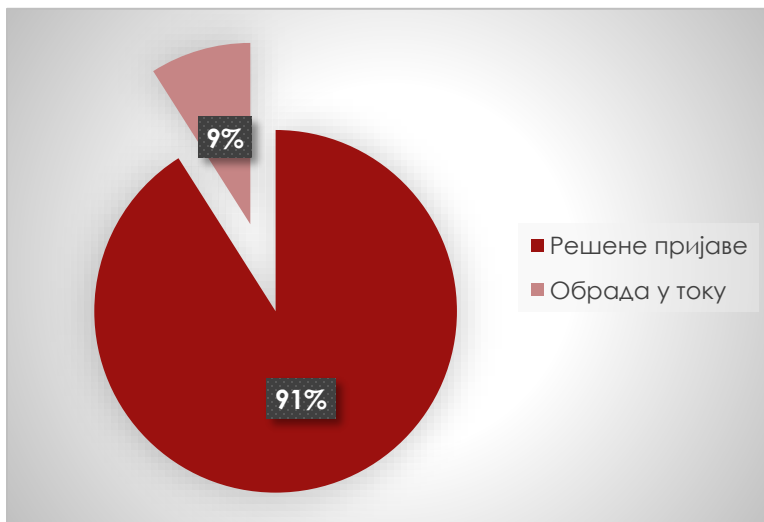

Извор: Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре

Упоредо са набројаним активностима, један од највећих изазова представљало је и скраћивање процедуре и времена потребног за издавање грађевинске дозволе. Напори су резултирали формирањем обједињене процедуре (засноване на сарадњи институција у јавном сектору и електронској размени података) и издавањем електронских грађевинских дозвола.

Статистика издатих е-дозвола у општинама у Србији на дан 7. октобар 2016. године

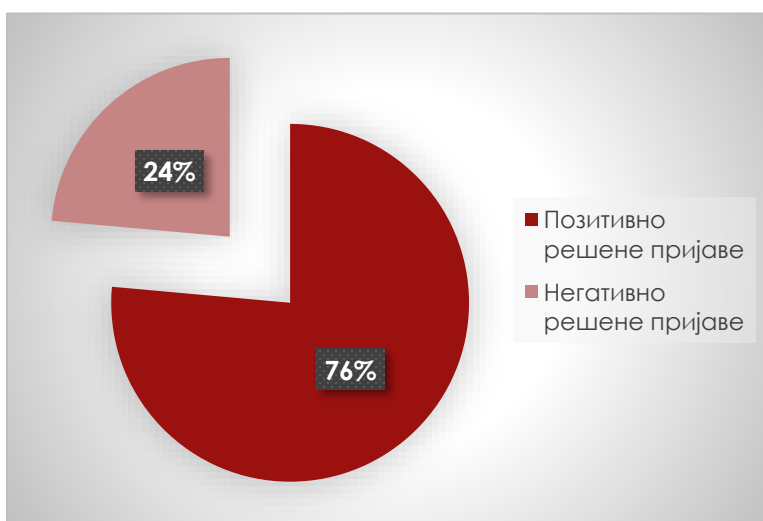
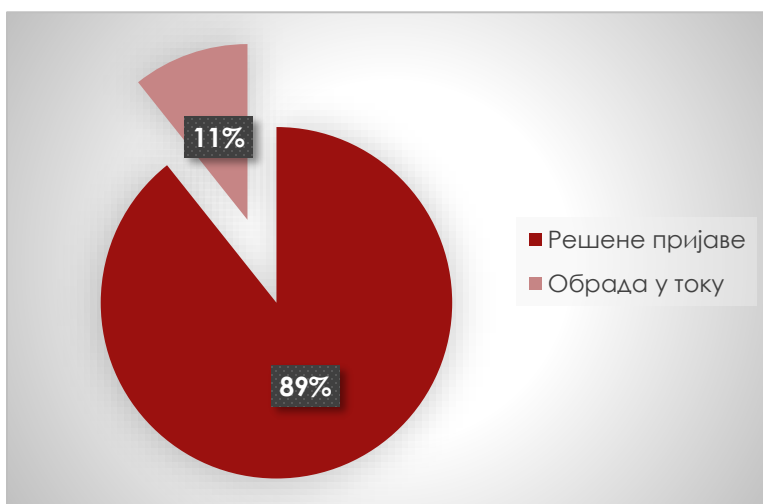
Општине	Број поднетих пријава	Број решених пријава	Процент решених пријава	Број позитивно решених пријава	Процент позитивно решених пријава	Број негативно решених пријава	Процент негативно решених пријава	Просечан процент успешности
Сумарно	19056	17341	91%	14209	82%	3134	18%	86%

Извор: Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре

Статистика издатих е-дозвола у градовима Србије на дан 7. октобар 2016. године

Градови	Број поднетих пријава	Број решених пријава	Процент решених пријава	Број позитивно решених пријава	Процент позитивно решених пријава	Број негативно решених пријава	Процент негативно решених пријава	Просечни процент успешности
Сумарно	16981	15165	89%	11590	76%	3575	24%	83%

Извор: Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре

10. Подршка производњи хране у градским и приградским подручјима

Пољопривредно земљиште заузима 63,7% територије Републике Србије, од чега 63,9% чини обрадиво земљиште. Као последица употребе најплоднијег пољопривредног земљишта за изградњу и у друге непољопривредне сврхе, економске и социокултурне демотивације за пољопривредну производњу, убрзане депопулације и старења становништва у планинским и другим селима у којима недостаје основна инфраструктура, као и услед институционалних проблема са којима се суочавају пољопривредни комплекси, све врсте пољопривредног земљишта, изузев травнатих површина, бележе смањење површине. Први и последњи разлог директно утичу на производњу хране око великих агломерација, посебно на територији града Београда.

Снабдевање свежим намирницама у градовима Србије почива на систему зелених пијаца које су у већим градовима отворене током читаве седмице, затим на продавницама специјализованим за продају меса, млечних производа и рибе, бакалницама, супер и хипер-маркетима. Једина права и још увек недовршена велетржница налази се у Београду, док у другим градовима постоје само дистрибутивни центри. Имајући у виду разноврсност структуре пољопривредне производње у Србији, свеже намирнице углавном су домаћег порекла. С обзиром да је урбано залеђе углавном руралног карактера, периурбана пољопривреда представља важну карику у ланцу производње хране и као таква, препозната је као посебна врста пољопривредне производње.

Високи трошкови домаће производње и развој потражње воде и ка увозу различитих прехранбених производа. Градови су добро снабдевени и домаћим и увозним намирницама. Ниска куповна моћ, која је нарочито изражена од почетка актуелне глобалне економске кризе утиче, међутим, на избор већег дела становништва у правцу јефтинијих и мање квалитетних производа. За оне најугроженије, градске власти у сарадњи са Црвеним крстом и различитим добротворним организацијама организују народне кухиње. Последњих година број корисника народних кухиња расте, док се финансијска одрживост народних кухиња често доводи у питање.

Док за интегралну пољопривредну производњу законски оквир још увек не постоји, органску пољопривреду регулишу Закон о органској производњи из 2010. године (који је заменио претходни закон из 2006. године) и Правилник о контроли и сертификацији у органској производњи и методама органске производње из 2011. године. Иако је њен удео у укупној пољопривредној производњи још увек незнатан (око 0,13%), органска пољопривреда има брз растући тренд, те се 0,14% пољопривредне производње у 2015. години налазило у периоду конверзије. Органска производња углавном је лоцирана у близини већих градских центара и могла би се стога сматрати видом периурбане производње хране.

Урбано баштованство (*urban gardening*) је у почетним фазама развоја. Активности у том смислу предузимају појединци и невладине организације, али постепено им се придружују и неке локалне самоуправе.

11. Препознавање изазова урбане мобилности

Према Стратегији развоја железничког, друмског, водног, ваздушног и интермодалног траспорта у Републици Србији од 2008. до 2015. године, мобилност становништва Србије је два до три пута мања него у развијеним европским земљама, а 96% свих путника чине дневни мигранти (углавном у урбаним подручјима). Око две трећине свих путовања обавља се јавним градским и приградским превозом путника, а једну трећину чине међуградска путовања. Око 95% свих путовања обавља се у шест највећих градова у Србији. Удео железнице у јавном градском и приградском превозу путника значајан је само у Београду (*Beovoz*).

Други документи од значаја за урбану мобилност су: Стратегија безбедности саобраћаја на путевима Републике Србије за период од 2015. до 2020. године, Стратегија развоја водног саобраћаја Републике Србије од 2015. до 2020. године, Генерални мастер план транспорта до 2027. године који се односи на инвестициони програм за сектор саобраћаја током периода до 2027. године (процене су да је Србији потребно 22 милијарде евра за инвестиције и одржавање), као и Бела књига ЕУ о транспорту (2011) с обзиром да је Србија земља кандидат за чланство у ЕУ. Из перспективе локалне самоуправе, поред секторских закона (укључујући и законе који регулишу област животне средине), кривни закон у области мобилности представља и Закон о локалној самоуправи (2007/2014) који дефинише надлежности у области саобраћаја. Поред закона, локални правни оквир чине и одлуке које доносе јединице локалне самоуправе као што су Одлука о техничком регулисању саобраћаја на путевима на територији општине, Одлука о јавним паркиралиштима, Одлука о превозу путника у друмском саобраћају на територији општине итд.

Иако је развој друмског саобраћаја у Србији пратио трендове индустријски развијених градова током XIX и у првој половини XX века, у периоду након Другог светског рата сви видови јавног градског превоза постепено су уступили место аутобуском саобраћају. Данас само главни град Београд има у свом систему различите видове јавног градског превоза (трамваје, тролејбусе, аутобусе и железницу). Некада веома жив, речни саобраћај је и у Београду напуштен, али се повремено јављају иницијативе за његово оживљавање. С обзиром на интензиван популациони раст у послератном периоду, изградња београдског метроа разматра се од седамдесетих година. До сада је израђено више студија и пројеката, а нова пројектна документација припрема се у оквиру билатералне сарадње са Француском. Поред тога, два пута до сада приступило се изради студија и пројеката за изградњу жичаре која би била део система јавног градског превоза, први пут 2002. године и други пут ове године.

Као доминантан вид јавног градског превоза, аутобуски саобраћај могао би бити оцењен као задовољавајући у погледу броја линија и учесталости аутобуса, док се мањак капацитета може уочити током саобраћајних шпицева. Главни изазов у погледу аутобуског возног парка је стална потреба за обновом и модернизацијом возила како би се путницима обезбедио већи комфор и како би се смањили штетни утицаји на животну средину. Аутобуски превозници у систему јавног градског превоза могу бити и јавни и приватни.

Услове за обављање такси услуга, укључујући и одређивање минималне економске цене, као и неопходног броја такси возила, утврђују локалне власти. Возачи такси возила организују се у удружења. Проблем нелегалних возача таксија посебно је изражен у Београду, нарочито на аеродрому и на главној железничкој станици.

Иако већина дневних миграната користи јавни превоз, удео приватних путничких возила у градском саобраћају није занемарљив. Саобраћајне гужве у саобраћајном шпицу у том смислу су свакодневна појава. Томе доприноси и недовршен систем обилазница око већих градова (које се граде у складу са расположивим финансијским средствима), као и мрежа градских саобраћајница која захтева прилагођавање растућем броју возила на улицама. Из разлога лоше културе возње, велика пажња се већ годинама поклања безбедности саобраћаја на путевима, а посебно безбедности деце у саобраћају. Поред сталног унапређења законодавног оквира, ова активност укључује бројне кампање и иницијативе које окупљају националне и локалне власти, невладине организације, школе и медије. Просечна старост приватног аутомобила у Србији је 16 година, што је податак који отвара бројна питања о безбедности возила, загађењу ваздуха, али и економској снази становништва. Недостатак паркинг места у централним градским зонама представља посебан изазов.

Бициклички саобраћај типичан је, пре свега, за Војводину као северни, равничарски део земље док у Београду, на пример, он, пре свега, има рекреативну улогу са уређеним системом бицикличких стаза дуж река и махом у Новом Београду који је углавном раван. Систем организованог изнајмљивања бицикала (*bike sharing*) постоји само у градовима северне покрајине Војводине. Бицикличке стазе граде се спорадично и у градовима јужно од Београда, али се бицклизам тамо промовише као вид рекреације у природи, због чега он нема значајног удела у мобилности у градовима. Последњих година јавља се све већи број иницијатива грађана и удружења бициклиста којима се захтева већа безбедност у саобраћају за бицикliste и подизање свести о учешћу бицикличког саобраћаја у систему градског саобраћаја.

Пешачки саобраћај зависи, природно, од дистанци и његова улога веома варира у зависности од величине града. Главне препреке оваквом виду урбане мобилности је недостатак или недовољна регулација тротоара, паркирање на

тротоарима, као и недовољна безбедност појединих пешачких прелаза или њихов изостанак.

Градови у Србији учествују у Европској недељи мобилности од када је Европска комисија успоставила ову кампању. Циљ кампање је подизање свести јавности о потреби за смањењем употребе приватног аутомобила и промовисање алтернативних видова превоза. Од 2001. године, у овој иницијативи на различите начине је учествовало преко 90 градова у Србији.

У поређењу са Белом књигом ЕУ о транспорту, у Транспортној стратегији Републике Србије не помињу се ни концепт планова одрживе урбане мобилности (ПОУМ), нити квантитативни циљеви за смањење емисија. Са изузетком Београда, до скора није било значајних активности у погледу дефинисања ПОУМ. Ове, 2016. године, град Крушевац је, на сопствену иницијативу, почео да израђује овај план што се може сматрати резултатом претходног ангажовања у Европској недељи мобилности и активностима мреже CIVINET за Југоисточну Европу.

12. Унапређење техничких капацитета у планирању и управљању градовима

Градове може да чини једна или више градских општина, што је дефинисано статутом града, међутим, планирање у градовима је централизовано тако да градске власти усвајају све врсте планских докумената из надлежности локалне самоуправе. Ово је поред Града Београда, случај са још неколико градова у Србији.

Сви градови у Србији имају службе за планирање и управљање земљиштем. Велики градови основали су и посебне дирекције или јавна предузећа која се баве планирањем. У овим градовима такође постоје и друга предузећа (у јавном или приватном власништву) која се на јавним тендерима такмиче за израду планских докумената. Највећим капацитетима у том погледу располажу Београд, Нови Сад, Ниш и Крагујевац. Систем лиценци које од 2003. године издаје Инжењерска комора Србије, које се издају за различите сегменте – од процеса планирања до изградње (укључујући и енергетску ефикасност) омогућује да се повећа одговорност за планска и грађевинска решења.

Ефикасност градских стручних служби условљена је расположивим људским ресурсима, техничком опремљеношћу и финансијским могућностима, као и, наравно, организационим капацитетима и политичком подршком. Градске управе се у том погледу разликују, а посебну претњу представља постепено смањење броја запослених у јавном сектору које се одвија последњих година.

Имајући у виду вишедеценијско искуство у изради планске документације, проблем методологије није толико изражен. Свакако би, међутим, било корисно пратити нове трендове и ту активност би требало појачати. Са друге стране, планери, градски службеници и менаџери суочавају се са другим изазовима,

попут кратких рокова за доношење конкретних планских решења и успостављање информационих система. То истовремено доводи до доминације физичког над стратешким планирањем. Што се тиче информационих технологија, прелаз са CAD-а на GIS технологију је релативно спор. Највеће планерске куће су у бољој позицији јер могу да издвоје више средстава за куповину одговарајућих софтвера и обуку запослених. Са друге стране, градске власти суочене су са потребом за успостављањем јединственог информационог система који би објединио податке различитих градских служби. За овај подухват подршка је потребна, како у смислу финансијских средстава, тако и обуке.

Новину у погледу размене и доступности информација представља успостављање Централног регистра планских докумената на националном нивоу, који води орган надлежан за послове премера и катастра који обједињује све донете планске документе на територији Републике Србије и који је јавно доступан на интернету. Распољивост и размена неопходних геодетских и других информација у вези са земљиштем зависе између осталог, и од динамике реформе катастра.

Са започетим реформским процесима у области финансија, у склопу чега је 2015. године уследила и измена Закона о буџетском систему из 2015. године, којом је предвиђено да јавна предузећа, фондови и дирекције губе статус индиректних корисника буџета, опстанак дирекција и јавних предузећа које се баве планирањем, у садашњем организационом облику, доведен је у питање. То значи да прегруписавање капацитета локалних самоуправа и другачији начин организовања и функционисања у скоријој будућности представља неминовност, са, за сада, неизвесним резултатом.

13. Искуства и стечена знања у урбаном планирању и управљању земљиштем

Могло би се рећи да је у планском систему у Републици Србији још увек изражена начелна опредељеност за примену принципа одрживог урбаног развоја, те је потребна конкретизација самих мера, односно јасније смернице за примену ових принципа на нивоу урбанистичког планирања. Планирање простора које је у надлежности локалне самоуправе у мањој мери води се овим опште постављеним принципима, делимично због недостатка јаснијих смерница са националног нивоа, али и из разлога што урбанистичко планирање великим делом и даље зависи од процене појединих интереса који значајно могу утицати на планска решења.

У већим градовима и локалним самоуправама које су спроводиле пројекте подршке локалном економском развоју, поред планова из система дефинисаног Законом о планирању и изградњи, последњих година израђују се стратегије одрживог развоја (углавном за период до 10 година) којима се по секторима детаљније дају правци развоја градова и општина, а чиме се одређују и смернице за управљање простором и његовим ресурсима. Такође, последњих

година кроз пилот пројекте у оквиру Пројекта унапређења управљања земљиштем на нивоу локалних самоуправа у неколико градова у Србији израђене су студије интегралног урбаног развоја, као нови инструменти који омогућавају спровођење и конкретизацију основних начела одрживости, постављених у кровним документима на националном нивоу, *Закону о планирању и изградњи* и *Просторном плану Републике Србије*, али и другим међународним документима, повељама и конвенцијама, које дају смернице одрживог развоја градова и насеља (*Урбана Агенда*, *Лајпцишка повеља* и др).

У контексту стечених знања и искустава треба поменути и Пројекат „Јачање националних капацитета за одрживо становање и урбани развој за земље у транзицији”, који је познат и као Пројекат UNDA јер се финансира из Развојног рачуна Уједињених нација (*United Nations Development Account - UNDA*), као једну од активности у чијем спровођењу Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре сарађује са Комитетом за становање и управљање земљиштем Економске комисије Уједињених нација за Европу (*UNECE*) и УН Хабитатом. У оквиру тог пројекта одржана су два семинара (2014. и 2015. године) под називом: „Унапређење националних капацитета за одрживо становање и урбани развој”. У оквиру последњег семинара одржан је и Национални урбани форум чијим је одржавањем Србија започела припреме за Хабитат III конференцију и утврдила полазишта за израду Националног извештаја за ову конференцију, а закључци са форума на неки начин су дали основу за дефинисање политике урбаног развоја као кључне активности у наредном периоду. Такође, оба семинара допринела су утврђивању *Акционог плана за одрживо становање и урбани развој Републике Србије*, који је израђен кроз сарадњу свих учесника семинара, па и међународних актера, чиме је обезбеђено укључивање принципа и смерница за већу одрживост урбаног развоја и становања, преиспитаних и потврђених кроз размену искустава и дијалог на глобалном нивоу, а на основу стечених искустава бројних других земаља. У периоду између семинара, спроводиле су се активности из *Акционог плана*.

Унапређење управљања земљиштем у урбаном подручју, као и спречавање ширења урбаних подручја, иако уско повезано са учинком примене принципа одрживог планирања, огромним делом зависи од успешно успостављеног стабилног и дугорочног правног оквира, строге примене закона, консолидације катастра непокретности и спровођења реституције. Спречавање бесправне градње намеће се као једна од кључних тема на простору Републике Србије већ скоро две деценије, док честе промене законодавног оквира које прате специфичне мере сведоче о комплексности ове теме, али и потреби да се проблем настанка и ширења неформалних насеља сагледава на свеобухватнији начин. Посебну пажњу треба посветити и нехигијенском (подстандардним) насељима која су настањена претежно ромском популацијом, као и до сада уложеним напорима од стране државе и локалне самоуправе да се ова насеља идентификују, истраже и у мери у којој је то могуће унапреде. Иако је држава током претходних година издвајала одређена средства за унапређење услова

живота у овим ромским насељима, озбиљније активности су започете са финансирањем ових пројеката средствима из предприступних фондова ЕУ.

Што се тиче (пери)урбане пољопривреде, градови би, на првом месту, сами требало да посвете више пажње овом развојном сегменту, утичући, што је више могуће, на формулисање стратешких и законских решења која се односе на сектор пољопривреде генерално. Ово се посебно односи на подстицаје за активацију необрађеног земљишта кроз јачање улоге малих произвођача хране у урбаним подручјима, затим на подстицаје за модернизацију и иновације. Јача локална производња могла би водити делимичном смањењу цене хране, посебно када би била праћена јачом промоцијом локално произведене „здраве хране“. Иако се то на неки начин коси са дефиницијом урбанизације, производња хране у градовима и око њих могла би довести до креирања нових радних места, што је посебно важно у време актуелне економске кризе. Замајаци који постоје у органској производњи хране требало би искористити за бољи маркетинг органских производа на нивоу града унапређујући на тај начин и живот и здравље становништва. Овај подухват требало би употпунити и урбаним баштованством, као активношћу која је корисна са бројних аспеката.

Пројекат „Подршка одрживом саобраћају у граду Београду“ су од 2011. до 2014. године спровели Програм уједињених нација за развој (*UNDP*), надлежно министарство и град Београд уз средства *GEF-a (Global Environmental Facility)*. У оквиру пројекта је реализована прва фаза припреме Плана одрживе урбане мобилности за град Београд, као и Водич кроз урбану мобилност који се односи на смањење штетног утицаја друмског саобраћаја на животну средину и јачање националних и локалних капацитета у планирању и спровођењу одрживе урбане мобилности. Градови Републике Србије учествују у манифестацији Европска недеља мобилности која се одржава сваке године у септембру, почевши од 2002. године. У периоду од 2007. до 2016. године је просечно 11 градова из Србије учествовало у Европским недељама мобилности, док је највише, чак 19 градова, учествовало 2009. године.

Бољи технички капацитет за планирање и управљање градовима захтева консолидацију, како финансијских ресурса, тако и надлежности, уз јачање улоге правне државе. Умрежавање постојећих и формирање нових информационих система такође је од великог значаја. У том смислу, неопходно је уложити у набавку одговарајућих компатибилних софтвера, као и у обуку запослених у управи, уз истовремено увећање нових стандарда планирања и управљања. Употреба географског информационог система у просторном планирању представља посебан изазов. Неколико пројеката је реализовано у том правцу, на пример, пројекти УН Хабитат програма о територијалним информационим системима (*Territorial information systems – TIS*) који су спроведени у општинама обухваћеним Програмом становања и трајне интеграције избеглица (*Settlement and Integration of Refugees Program – SIRP*). *TIS* компонента програма СИПП спроведена је у периоду од 2005. до 2008. године, а била је фокусирана на

специфичне секторске просторно релевантне теме као што су туризам, рурални развој, итд. Други значајан пројекат реализован је уз подршку Немачког друштва за међународну сарадњу - GIZ у периоду 2012-2015. Једна од тема у пројекту била је „Стандардизација и класификација намена земљишта и планских ознака у просторним и урбанистичким плановима на локалном нивоу” чиме је направљена веза и са имплементацијом ЕУ Директиве INSPIRE из 2007. године која пружа заједнички оквир за Инфраструктуру просторних података (*Spatial Data Infrastructure - SDI*) у земљама Европске уније, што је од значаја и за Србију као земљу кандидата за чланство у ЕУ.

Неки од осталих будућих изазова у унапређењу техничких капацитета локалних самоуправа, су и:

- решавање статуса проблема јавних урбанистичких предузећа и последице које ће из тога произаћи;
- рационализација броја запослених у локалним администрацијама с једне, и потреба за даљим оснаживањем капацитета локалних самоуправа за послове урбанистичког планирања, с друге стране;
- даље јачање професионалне одговорности одговорних инжењера и пројектаната.

14. Будући изазови и питања у областима урбаног планирања и управљања земљиштем који могу бити обухваћени Новом урбаном агендом

Снажнија имплементација глобалних и европских стандарда одрживости и мера дефинисаних у међународним стратешким документима кроз стратешка опредељења на националном нивоу и доношење недостајућих стратешких докумената у наредном периоду била би веома пожељна. У том смислу значајно опредељење и изазов представљаће доношење документа Националне политике урбаног развоја и новог Просторног плана Републике Србије за период после 2020. године, као и даља подршка пројектима који доприносе развоју нових инструмената планирања и спровођењу мера одрживог развоја. У светлу тога, било би пожељно и даље оснаживати локалну самоуправу у изради и доношењу локалних стратегија које ће разрадити и јасније дефинисати основне смернице одрживог урбаног развоја са националног нивоа, али и утицати на то да рационалан однос према земљишту и унапређење развоја централних градских зона у односу на развој рубних подручја, кроз давање предности „урбаној рециклажи”, локалне самоуправе, у што већој мери, поставе као свој развојни циљ.

Такође, и на националном и на локалном нивоу би требало успоставити систем информисања и подизања свести о одрживом урбаном развоју, како код стручних, тако и код политичких актера и грађана. Развијање ових капацитета

свакако би било добро наставити кроз реализацију пилот пројеката који имају изражену компоненту одрживог урбаног развоја.

Једно од стратешких опредељења које би, између осталог, требало да допринесе унапређењу квалитета изграђене средине кроз аспекте одрживог урбаног развоја, те подизања квалитета одрживог планирања и пројектовања била би и израда документа Архитектонске политике Републике Србије, за шта ће бити неопходно предвидети и примену и овладавање новим инструментима и техникама као и унапређење капацитета у том погледу.

Даљи развој стратешких докумената и истовремено строжа примена прописа у области просторног и урбанистичког планирања и изградње, кроз истовремено подизање квалитета планирања и пројектовања, представљају будуће кључне доприносе одрживом и рационалном коришћењу земљишта и других ресурса, те подизању укупног квалитета живота.

Управљање земљиштем представља кључ за суочавање са различитим проблемима процеса урбанизације, а посебно са неконтролисаним ширењем градова. Консолидација катастра непокретности, реституција и ефикасно решавање захтева грађана у погледу власничких права требало би да представљају приоритет. Посебну пажњу требало би посветити најугроженијима, кроз изнајмавање решења за интеграцију њихових домова и насеља у постојеће урбано ткиво. Укључивање неформалних насеља захтеваће додатно обезбеђивање основне инфраструктуре, социјалних услуга и других погодности неопходних за пристојан живот.

Нова урбана агенда требало би доста пажње да посвети обезбеђивању хране у градовима имајући у виду осиромашење са којим се, као последицом економске кризе, суочава становништво у Србији. У том смислу, пери-урбана производња хране треба да се заснива на максималном искоришћењу расположивог пољопривредног земљишта и подстицајима за мале произвођаче, укључујући и оне који се баве органском пољопривредом. Интегрална пољопривредна производња би, такође, требало да добије на значају, као и урбано баштованство. Здрава исхрана, која се, између осталог, заснива на оптималној употреби локалних производа, треба да буде доступна сваком градском становнику.

Унапређење мобилности, као значајна тема у развоју градова, подразумева инвестиције које градови у Србији, нажалост, нису у могућности да обезбеде у довољном обиму. За метрополу какав је Београд, изградња метроа или даљи развој лаког шинског транспорта, као транспортних система који би били независни од других видова саобраћаја, били би веома пожељна решења, док би функционално подручје града Београда требало да се у највећој мери ослони на систем регионалне железнице, коју би требало обновити и у осталим деловима земље, посебно у Војводини. Аутобуски градски саобраћај требало би да у што већој мери прати актуелне трендове у домену животне средине - да се базира на

најмање штетним горивима и да производи минимално буке. Треба одржати тролејбуски градски саобраћај који постоји у Београду. Поред подизања нивоа јавног градског превоза, градови би требало да обезбеде више места за стационарни саобраћај (паркирање, пожељно под земљом), а било би неопходно унапредити и услове за одвијање пешачког саобраћаја, како кроз бољу регулацију тротоара и пролаза за пешаке и додатно смањење брзина кретања моторног саобраћаја, тако и кроз ширење пешачких зона. Кроз уређивање и изградњу бициклических стаза, паркиралишта и лифтова за бицикliste, као и кроз увођење организованог изнајмљивања бицикала, бициклически саобраћај би требало да узме веће учешће у оквиру урбане мобилности.

Модеран јавни превоз у градовима треба да задовољи неколико основних критеријума: ефикасан у смислу времена проведеног у превозу како би се обезбедио квалитет и приватног и пословног живота, затим безбедан као и приуштив и еколошки прихватљив. Поред тога, кроз подизање стандарда безбедности и обезбеђивање адекватне инфраструктуре, више пажње треба посветити меким видовима саобраћаја, посебно пешачком и бициклическом саобраћају.

Стандардизација услуга инфраструктуре просторних података потакло би унапређење техничких капацитета за планирање и управљање градовима у Србији. Информациони систем о просторном развоју је предвиђен подзаконским актом Закона о планирању и изградњи од 2015. године. Национални информациони систем о просторном развоју треба да буде вертикално усаглашен са препорукама директиве Европске уније за успостављање инфраструктуре просторних података (Директива *INSPIRE* из 2007. године) и са локалним информационим системима у свакој од јединица локалне самоуправе, док хоризонтално треба да буде повезан са постојећим (под окриљем геодетског завода – регистар просторних јединица и катастар водова, као и за водопривреду, пољопривреду, шумарство, геологију, рударство, заштиту природе, друмски саобраћај и др) или предвиђеним секторским информационим системима (за културну баштину, железницу и телекомуникације). У моделу информационог система треба да буду дефинисани скупови потребних атрибута за просторне и урбанистичке планове и начин графичког приказа у векторском формату, уз коришћење ГИС алата. Неке активности су започете у оквиру пројеката немачке развојне помоћи (*GIZ*) у претходном, а биће настављене у предстојећем периоду.

III Животна средина и урбанизација

Заштита животне средине је један од основних изазова које носи савремена урбанизација. У оквиру ове теме се могу издвојити подтеме као што су: климатске промене, управљање ризицима од непогода и технолошких удеса, загађење воде, ваздуха и земљишта, управљање отпадом, угроженост од саобраћаја и индустријске производње и многе друге теме које имају итицаја на квалитет животне средине, а самим тим и на живот људи. Ова тема се директно односи на будућност и услове живота који ће бити измењени ради прошлих, садашњих и будућих људских активности, чији је интензитет најизраженији у градским подручјима.

15. Разматрање утицаја климатских промена

У Међувладином панелу за промену климе (*IPCC – International Panel for Climate Change*, основан 1988. године) Републички хидрометеоролошки завод Србије (РХМЗ) је *Focal Point* за Републику Србију. У време одржавања Светског самита у Рио де Жанеиру 1992. године тадашња Савезна Република Југославија била је под санкцијама Уједињених нација. Оквирну конвенцију Уједињених нација о климатским променама (*United Nations Framework Convention on Climate Change*) о којој су вршени преговори на Светском самиту у Риу, а ступила је на снагу 1994. године, Савезна Република Југославија је потврдила Законом („Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, бр. 2/97). Од 1995. године се на годишњем нивоу одржавају Конференције страна (*COP - Conference of Parties*) међу којима је посебно значајна Трећа конференција страна (*COP3*), одржана 1997. године у Кјоту. Кјото протокол је Република Србија потврдила Законом („Сл. гласник РС - Међународни уговори”, бр. 88/2007 и 38/2009 - др. закон). У Републици Србији „Надлежно национално тело за спровођење пројеката механизма чистог развоја у оквиру Кјото протокола” (*Designated National Authority - DNA*) постало је оперативно 21. новембра 2008. године. DNA је основан Одлуком Владе (05 бр: 02-2099/2008-1 од 5. јуна 2008. године), док је Споразум о оснивању Националног тела за спровођење пројеката у оквиру механизма чистог развоја Кјото протокола потписан 30. јула 2008. године. DNA, као посебно тело, уведено је у национални законодавни оквир Законом о заштити ваздуха („Сл. гласник РС”, бр. 36/2009 и 10/2013).

Влада Републике Србије основала је 2014. године Национални савет за климатске промене. Задаци Савета су да прати стање, развој и спровођење националне политике у области климатских промена, секторских политика и планских докумената, са аспекта конзистентности са националном политиком климатских промена и предлаже мере за усмеравање, координирање и унапређење политика, мера и активности у овој области. Такође, Савет прати остваривање међународних обавеза Републике Србије у области климатских промена, предлаже мере за ублажавање климатских промена, односно смањење емисије гасова са ефектом стаклене баште и прилагођавање на измењене

климатске услове и даје предлоге за остваривање циљева борбе против климатских промена, а нарочито у процесу преговора Републике Србије са Европском унијом. На трећем састанку Националног савета за климатске промене 2016. године представљен је *Нацрт закона о смањењу емисија гасова са ефектом стаклене баште* који има за циљ увођење обавезе мониторинга и извештавања о емисијама тих гасова.

У оквиру Регионалног савета за сарадњу постоји *Стратегија развоја Југоисточне Европе за период до 2020. године - SEE2020* која предвиђа активности за смањење утицаја климатских промена. „Ефекти климатских промена” су поглавље *Просторног плана Републике Србије за период од 2010. до 2020. године*, а у процесу имплементације просторног плана израђују се годишњи извештаји о његовом остваривњу у којима се евидентира напредак пројеката из ове области:

- „Истраживање климатских промена и њиховог утицаја на животну средину: праћење утицаја, адаптација и ублажавање”, пројекат Министарства науке у оквиру програма „Интегрална и интердисциплинарна истраживања”, 2011-2014. године;
- „Структурирана мрежа за интеграцију знања о клими у оквиру политике и просторног планирања”, пројекат *Orientgate* финансиран из *IPA* фонда у периоду од 2012-2014. године;
- „Гридовани метеоролошки подаци 1961-2010. за Србију у периоду од 1961. до 2010. године” у оквиру пројекта *Carpatclime 2015*. године под окриљем Заједничког истраживачког центра Европске комисије (*JRC EC*);
- „Водич кроз климатске промене у Подунавском макрорегиону” у оквиру пројекта „*SEE Risk*” 2014. године;
- „Југоисточно-европски форум о прилагођавању на климатске промене” – *SEEFFCA* у периоду од 2011. до 2012. године.

Југоисточно-европски центар за климатске промене (*South East European Climate Change Center - SEEVCCC*) је институција чији је домаћин РХМЗ, а која окупља научнике из различитих области. Основне функције центра су праћење климе, дугорочне прогнозе, месечне прогнозе и прогнозе загађења. Прогнозе загађења су део *SDS-WAS* пројекта, у оквиру кога се врши процена модела загађења. Истраживање и развојне активности налазе примену у пољопривреди, шумарству, енергетици и другим гранама привреде.

У децембру 2015. године је Србија узела активно учешће на Двадесет првој конференцији страна (*COP21*) у Паризу на којој су договорене значајне измене Кјото протокола и на основу којих ће по ратификацији Република Србија добити обавезе у борби против климатских промена које до сада није имала.

16. Управљање ризицима

Закон о ванредним ситуацијама усвојен 2009. године („Службени гласник”, бр. 111/2009, 92/2011 и 93/2012) је заменио Закон о заштити од елементарних и других већих непогода („Службени гласник РС”, бр. 20/77, 24/85 и 52/89 и „Службени гласник РС”, бр. 53/93, 67/93, 48/94 и 101/05). Закон о ванредним ситуацијама из 2009. године и Стратегија заштите и спасавања у ванредним ситуацијама („Службени гласник РС”, број 86/2011), усвојена у новембру 2011. у складу са законом из 2009. године односе се на следеће врсте ризика: елементарне непогоде (земљотрес, поплава, бујица, олуја, јаке кише, атмосферска пражњења, град, суша, одроњавање или клизање земљишта, снежни наноси и лавина, екстремне температуре ваздуха, нагомилавање леда на водотоку, епидемија заразних болести, друге епидемије), техничко-технолошке несреће, радиолошка, хемијска и биолошка заштита. Поред Закона и Стратегије о ванредним ситуацијама, посебно се издвајају Закон о заштити од пожара („Службени гласник РС”, бр. 111/2009 и 20/2015) и Стратегија о заштити од пожара за период од 2012-2017. Тема управљања ризицима присутна је и у многим другим законима. Институционалне надлежности у Републици Србији су на националном нивоу у Министарству унутрашњих послова у оквиру кога је Сектор за ванредне ситуације, а на регионалном и локалном нивоу покрајине и јединице локалне самоуправе имају своје надлежности у превенцији и решавању ванредних ситуација.

У Закону о планирању и изградњи се међу принципима у члану 3. наводи превенција техничко-технолошких несрећа, заштита од пожара и експлозија, заштита од природних непогода и отклањање узрока који изазивају климатске промене. У Закону о ванредним ситуацијама се подстичу мере урбанистичке заштите и реакције у ванредним ситуацијама, али се у довољној мери не предвиђа начин на који су мере присутне у просторним и урбанистичким плановима, док је то експлицитније наведено у Закону о заштити од пожара у складу са којим постоји и обавеза достављања свих усвојених планских докумената Министарству унутрашњих послова у року од 60 дана по усвајању плана.

У мају 2014. велика количина падавина довела је до поплава чији биланс је био 51 настрадала особа и преко 30 хиљада евакуисаних који су смештени у 140 центара за колективни смештај. У поплавама је порушен велики број кућа, мостова и деоница путева (општина Крупањ и град Шабац); поплављена велика градска подручја (Обреновац) и рурална подручја (територија града Шапца); активиран велики број клизишта (у општинама Бајина Башта и Крупањ). Поплаве су изазвале много социјалних и економских проблема доводећи у тежак положај велики број сиромашног и рањивог становништва. И док се Србија још увек опорављала од мајских поплава, у јулу и септембру, поново услед велике количине падавина дошло је до поплава у општинама Лучани, Кладово, Мајданпек и Неготин. Програм УН за развој (UNDP), Канцеларија УН за координацију

хуманитарних активности (*UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs - ОСНА*), заједно са другим институцијама из УН система, реаговали су брзо након поплава кроз студију/пројекат под називом „Повећање отпорности у одговору на ванредне ситуације (*Increased Resilience to Respond to Emergency Situations*). Канцеларија за помоћ и обнову поплавлених подручја, која је основана након поплава 2014. године трансформисана је 2015. године у Канцеларију за управљање јавним улагањима Републике Србије чији је посао управљање пројектима обнове и пружања помоћи након елементарних и других непогода. Нови Закон о обнови након елементарне и друге непогоде усвојен је 2015. године. Референтне институције које се баве проблемима вода у Србији су Републичка дирекција за воде у оквиру ресорног Министарства, ЈП Србијаводе и Институт за водопривреду „Јарослав Черни”.

Република Србија је турсно подручје. Најјачи земљотрес у претходних двадесет година био је 30. априла 1999. године на подручју Колубарског округа и за њега је урађен просторни план са посебним акцентом на мере заштите и обнову од земљотреса. Овај регионални просторни план је усвојен 2002. године („Службени гласник РС”, број 70/2012). Републички сеизмолошки завод је референтна институција за ову област у Србији.

Главни циљ пројекта *SEE-Risk (Joint Disaster Management Risk Assessment and Preparedness in the Danube Macro-region)* је усклађивање активности на управљању ризицима у земљама Југоисточне Европе на државном и локалном нивоу, нарочито у случају непогода које су настале као последица климатских промена. Пројекат се заснива на Закључку Европског савета о „Даљем развоју процене ризика у управљању у ванредним ситуацијама у Европској унији” (*Developing Risk Assessment for Disaster Management within the European Union*) усвојеном 2011. године, који има за циљ успостављање заједничког приступа превенцији природних и изазваних непогода и удеса, постављајући заједнички оквир за превенцију. Пројекат *SEE-Risk* тестира и прилагођава смернице у шест одабраних подручја, фокусирајући се на две главне активности: процена ризика и повећање приправности и ефикасности у ванредним ситуацијама, нарочито оних које су изазване климатским променама.

17. Смањење концентрације саобраћаја

Саобраћајна загушења могу бити смањена повећаним коришћењем јавног саобраћаја и бољом организацијом и квалитетом саобраћајне мреже. Србија је имала Стратегију развоја железничког, друмског, ваздушног, водног и интермодалног саобраћаја од 2008. до 2015. године, као и тему саобраћајне инфраструктуре која је обрађена у свим планским документима од националног, преко регионалног до локалног нивоа. Интензитет саобраћаја одражава интензитет економске активности, али ризика по животну средину.

Друмска мрежа је најразвијенија у поређењу са другим саобраћајним мрежама у Србији. Два предузећа се баве друмском мрежом – Коридори

Србије за развој аутопутева и Путеви Србије за развој осталих државних путева. Два су института – Институт за путеве и Саобраћајни институт – ЦИП. Јавно предузеће Путеви Србије мери проток саобраћаја по деоницама путне мреже и објављује годишње податке. Највећа загушења на друмској мрежи су на коридору X у Београду и од Београда до Новог Сада ка северу и до Ниша ка југу. Паневропски Коридор X пролази кроз Србију од границе са Хрватском преко Београда и Ниша до границе са Македонијом, са огранцима од Београда ка Мађарској у правцу Будимпеште и од Ниша до Димитровграда, у правцу Софије. Коридор је углавном изграђен док су деонице Ниш - македонска граница и ниш Димитровград су у завршним фазама изградње. Постојећи просторни планови за ове инфраструктурне коридоре узимају у обзир и аспект животне средине.

Железничка мрежа, иако постојећа, у лошем је стању. Возови су спори и путнички саобраћај је запостављен. Саобраћај робе је нешто развијенији. Нису све пруге електрификоване и већина пруга је једноколосечна. Просторни план Републике Србије поставља развојне приоритете за изградњу и обнову. Пројекат пруге за велике брзине од Београда до Будимпеште је у иницијалној фази планирања и пројектовања. Јавно предузеће Железнице Србије је у фази трансформације.

Путнички ваздушни саобраћај опслужују три аеродрома – Београд, Ниш и Приштина. Београдски аеродром, који је веома фреквентан и са порастом промета, представља макрорегионално чвориште ваздушног саобраћаја у Југоисточној Европи. Јавно предузеће Аеродроми Србије је основано 2016. године. У 2015. години, кроз београдски аеродром је прошло више од 4,5 милиона путника, кроз приштински више од милион и по путника, а кроз нишки више од 35 хиљада путника.

Водни саобраћај се одвија на четири пловне реке – Дунав, Сава, Тиса и Бегеј. Дикреција за водне путеве – Пловпут у оквиру Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, обезбеђује ефикасан, одржив и еколошки стандардизован систем унутрашњих пловних путева од ког имају користи домаће и међународно становништво и привреда. Активности међународне сарадње се одвијају у оквиру Дунавске комисије која постоји од 1948. године и Савске комисије која постоји од 2004. године. Међународна комисија за заштиту реке Дунав (*ICPDR*) промовише и кординира одрживо управљање водама, заштиту и рационално коришћење вода. Дунав је паневропски коридор VII – једини водни пут, поред преосталих девет друмско-железничких коридора.

Јавни градски и међуградски превоз је најбољи начин за смањивање саобраћајних загушења, с обзиром да су градови уска грла у саобраћају. Иако највећи градови имају системе јавног превоза, они нису довољно развијени и захтевају додатну подршку. Најразвијенији је јавни превоз у Београду, чине га аутобуси, тролејбуси и трамваји. Трамваји су постојали до 1958. године и у Новом Саду и Нишу, а до 1974. године и у Суботици. У Београду постоји приградски воз – Беовоз, са три подземне станице у ужем градском центру, док прави систем метроа недостаје овој агломерацији са скоро два милиона становника.

Употреба бицикла није довољно заступљена. Градске обилазнице су у изградњи или су предвиђене у већем броју градова.

18. Загађење ваздуха

Агенција за заштиту животне средине континуирано спроводи мониторинг квалитета ваздуха у државној мрежи за праћење квалитета ваздуха у складу са Законом о заштити ваздуха („Службени гласник РС”, бр. 36/09 и 10/13). У складу са Уредбом о условима за мониторинг и захтевима квалитета ваздуха („Службени гласник РС”, број 11/10) Србија је подељена на зоне и агломерације у којима се годишње аутоматски мере концентрације загађујућих материја. ЕУ Директива 2008/50, (*Directive 2008/50/EC on Ambient Air Quality and Cleaner Air for Europe*), која третира проблематику квалитета ваздуха, је преузета и транспонована у наведене прописе.

Агенција за заштиту животне средине, је прве станице за аутоматски мониторинг квалитета ваздуха поставила крајем 2006. године у Смедереву и средином 2007. године у Брезонику код Бора. Сагласно члану 5. Закона о заштити ваздуха, Уредбом о одређивању зона и агломерација („Службени гласник РС”, број 58/11 и 98/12) на територији Републике Србије одређене су три зоне (Централна Србија и две поркајине) и осам агломерација (Београд, Нови Сад, Ниш, Бор, Ужице, Косјерић, Смедерево и Панчево).

Током 2015, године по подацима аутоматског мерења квалитета ваздуха, средња годишња вредност концентрација сумпор диоксида изнад граничне вредности ($50 \mu\text{g}/\text{m}^3$) била је само на подручју Бора (мерна станица Бор - Градски парк $145 \mu\text{g}/\text{m}^3$). На овој станици су регистрована и прекорачења дневне граничне вредности ($125 \mu\text{g}/\text{m}^3$) и то 139 пута (дана). Због индустријског загађења, утицај сумпор диоксида на стање квалитета ваздуха је карактеристика агломерације Бор и сврстава је у III категорију квалитета ваздуха. Током 2015. године годишња гранична вредност за NO_2 од $40 \mu\text{g}/\text{m}^3$ прекорачена је у Београду на локацији Београд - Мостар; средња годишња вредност је износила $49 \mu\text{g}/\text{m}^3$. Прекорачења дневне граничне вредности, од $85 \mu\text{g}/\text{m}^3$ јављала су се углавном у Београду (Београд - Мостар 11 дана, Београд - Стари град 18 дана, Београд - Врачар 8 дана и Београд - Нови Београд 2 дана). Због прекорачења годишње граничне вредности азот диоксида у Београду, он би, да нема других прекорачења, био умерено загађен, тј. сврстан у II категорију квалитета ваздуха, али то није случај због загађености изазване концентрацијом саобраћаја. Током 2015. године, годишња гранична вредност концентрација угљен монооксида ($3 \text{mg}/\text{m}^3$), није прекорачена ни на једном мерном месту. Толерантна вредност максималне дневне осмосатне концентрације угљен монооксида ($11,2 \text{mg}/\text{m}^3$) прекорачена је у Зајечару и у Шапцу где су забележене вредности од $12,3 \text{mg}/\text{m}^3$ и $11,7 \text{mg}/\text{m}^3$.

У зони Централна Србија, осим града Ваљева и Крагујевца, током 2015. године квалитет ваздуха је био I категорије тј. чист до незнатно загађен. У зони Војводина, током 2015. године ваздух је био I категорије, осим на подручју Сремске

Митровице. У агломерацији Нови Сад, током 2015. године, ваздух је био II категорије тј. умерено загађен ваздух, због присуства суспендованих честица PM10. У агломерацијама Београд, Бор, Ужице и Панчево, током 2015. године, ваздух је био III категорије тј. прекомерно загађен. У Бору је ово загађење условљено сумпор диоксидом, а у Београду, Ужицу и Панчеву суспендованим честицама PM10. У агломерацијама Смедерево, Ниш и Косјерић током 2015. године због недостатка података није могла да се утврди категорија квалитета ваздуха. На територијама градова Ваљево и Крагујевац, као и у Сремској Митровици, током 2015. ваздух је био III категорије, услед прекорачених толерантних вредности концентрације суспендованих честица PM10.

19. Искуства и стечена знања у области животне средине и урбанизације

У претходних двадесет година, од одржавања конференције Хабитат II, значајан моменат је било усвајање сета закона који се односе на животну средину 2004. године, на основу којих је, између осталог, уведена обавеза израде стратешке процене утицаја на животну средину. У оквиру преговора за чланство Србије у Европској унији поглавље 27. о животnoj средини поставља одређене захтеве са циљем усклађивања прописа и процедура у домену животне средине. Сваке године Европска унија објављује извештај о напредовању Србије у прилагођавању и усклађивању прописа са прописима ЕУ. У извештају о напредовању за 2015. годину наводи се да је Србија и даље у раној фази припрема за прилагођавање стандарда животне средине стандардима који постоје у државама чланицама Европске уније. Преговори за поглавље 27 још нису почели. Стратешка процена утицаја на животну средину се ради само формално, са малим стварним утицајем, што захтева додатне напоре, озбиљнији приступ и бољу интеграцију у процес планирања.

У области климатских промена, свеобухватна политика и стратегија је покренута. Са аспекта Европске уније потребно је усклађивање са плановима за период до 2030. године као и интеграција у све секторске политике. У јуну 2015. Србија је предала свој *Intended Nationally Determined Contribution (INDC)* за Париски климатски споразум. *INDC* је поставио за циљ смањење емисија гасова са ефектом стаклене баште за 9,8% у односу на 1990. годину. Законски оквир за праћење емисија гасова са ефектом стаклене баште, извештавање и проверу усклађивања са Системом ЕУ за трговину емисионим јединицама су припремљени. Активности на успостављању система праћења и извештавања су започете у мају 2015. Србија је применила прву меру из Монреалског протокола, да замрзне потрошњу хидро-хлоро-флуоро-карбоната (*HCFC*) на нивоу из 2013. године. Србија је започела припрему Националног плана прилагођавања на измењене климатске услове. Потребно је ојачање административних капацитета и подизање свести.

Управљање ризицима захтева такође додатне напоре. Велике непогоде које су задесиле Србију 2014. године у виду поплава и клизишта, суша из 2012. године, као и ризик од земљотреса, међу којима се у претходном двадесетогодишњем периоду издваја земљотрес из 1999. године, захтевају већу посвећеност и бољу координацију. Формирање сектора за ванредене ситуације и израда националне стратегије су први кораци у том смеру, али захтевају одлучније активности и боље фокусирање.

Циљ пројекта „Подршка одрживом саобраћају у граду Београду“ који је спровео UNDP у сарадњи са другим партнерима био је да се смањи емисија гасова са ефектом стаклене баште кроз побољшање приступа одрживим видовима саобраћаја у Београду. Активности пројекта су биле фокусиране на повезивање планирања намене земљишта и саобраћаја за промоцију јавног превоза и употребе бицикла, уз рационализацију тарифа за паркирање и подстрек програмима друштвеног умрежавања кроз промоцију заједничке употребе аутомобила и таксија, како би се смањила употреба приватних аутомобила и побољшало управљање саобраћајном инфраструктуром са циљем заштите животне средине Београда. Тема градског саобраћаја је присутна у генералним урбанистичким плановима чије усвајање је предвиђено за сва насеља са статусом града у Србији - 24 од 2007. године и још 3 од 2016. године.

Годишње праћење квалитета ваздуха је показало да седам од осам агломерација у Србији прелазе праг толеранције за неколико загађивача. План за квалитет ваздуха у Београду треба да се усвоји, а планирање квалитета ваздуха за остале агломерације треба да се убрза. Израђен је план смањења емисија за сектор енергетике, али није још увек усвојен. Србија је пробила рок постављен у оквиру Енергетске заједнице за Југоисточну Европу (*Energy Community*) како би усвојила директиву о садржају сумпора у горивима из 1999. године.

Просторни план Републике Србије је препознао четири црне тачке на територији државе где се спроводе активности за побољшање квалитета животне средине, то су рударски басени Бор, Костолац, Колубара и загађена вода Великог бачког канала у Војводини. Стандардизација у складу са стандардима из групе ISO 14000, имплементација EMAS (*Eco-Management and Audit Scheme*) система, промовисање обновљивих извора енергије, превенција и контрола технолошких и индустријских удеса у складу са *Seveso* директивом су међу активностима заштите и управљања животном средином у Србији.

20. Будући изазови и питања у области животне средине и урбанизације која могу бити усмерена ка Новој урбаној агенди

Изазови заштите животне средине су тема која је присутна у различитим стратешким и у свим планским документима у Републици Србији. Неколико је стратешких докумената на националном нивоу који се баве темама заштите животне средине, првенствено *Просторни план Републике Србије*, *Национални програм за заштиту животне средине* и *Стратегија управљања отпадом*, сва три

усвојена 2010. године са планским решењима и активностима за период од десет година. Велики број јединица локалне самоуправе има урађене локалне акционе планове (LEAP – Локалне агенде XXI у земљама у транзицији) у складу са препорукама Конференције о одрживом развоју из Рио де Жанеира 1992. године. Сви плански документи имају урађене стратешке процене утицаја на животну средину (СПУ).

У Републици Србији *Стратегија за климатске промене са акционим планом* треба да буде завршена 2017. године. Као земља у развоју, Србија је 2010. године у складу са *Копенхашким споразумом* исказала спремност да ограничи емисије гасова са ефектом стаклене баште до 2020. године на 18% у поређењу са нивоом емисија из 1990. године. *Париски споразум о климатским променама* из 2015. године је уграђен у *Нову урбану агенду*, а треба да се уграђује и у планске документе на свим нивоима управљања. У Просторном плану Републике Србије је ова тема присутна, али је у мањој мери експлицитно присутна на нижим територијалним нивоима.

Управљање ризицима од непогода у Републици Србији је и даље у великој мери фокусирано на реакције у случају ванредних ситуација, а акценат треба ставити на концепт спремности и смањења ризика од непогода. Начело изградње бољег – које подржава и *Нова урбана агенда* је већ уведено у национално законодавство (члан 10. *Закона о обнови након елементарне и друге непогоде*). Са тачке гледишта локалне самоуправе, управљање ризицима, у складу са *Међународним смерницама за децентрализацију и приступ основним услугама* за све који подржава *Нова урбана агенда*, управљање ризицима захтева хитан и проактиван приступ, бољу међусекторску сарадњу на локалном нивоу и партнерство са суседним јединицама локалне самоуправе. Важно је постићи већу заступљеност теме управљања ризицима у просторним и урбанистичким плановима, користећи гео-просторне информационе системе на националном и локалном нивоу.

Загађење ваздуха и смањење концентрације саобраћаја су повезане теме с обзиром да највећи део загађења ваздуха потиче од издувних гасова, као и у другом смеру, највећа штета за животну средину од саобраћаја је загађење ваздуха, иако ни загађење буком и заузимање земљишта нису занемарљиви негативни ефекти саобраћаја и саобраћајне инфраструктуре. Република Србија и даље не мери количине емисије CO₂, иако постоји *Уредба о условима за мониторинг и захтевима квалитета ваздуха* на основу које се мере количине загађујућих материја NO₂, SO₂, PM10, CO, али не и CO₂.

Међународне смернице за урбанистичко и просторно планирање посвећују посебну пажњу животnoj средини, као и просторни и урбанистички планови у Републици Србији. С обзиром да је Република Србија у потпуности покривена просторним плановима, фокус је на употпуњавању покривености урбанистичким плановима, затим на имплементацији свих планова, као и на бољој употреби СПУ.

IV Правни оквир и управљање

Два су основна изазова одговарајућег правног оквира – његово постојање и поштовање закона и подзаконских аката. Оба ова изазова су велика у Републици Србији у областима становања и урбаног развоја. Постоје три нивоа управљања, од којих су државни и локални установљени и са традицијом, док регионални ниво управљања у великој мери не постоји, може се препознати у Аутономној покрајини Војводини, у граду Београду као метрополитенском региону и у Аутономној покрајини Косово и Метохија, са крајње специфичним проблемима и изазовима. Увођење електронске управе у урбани развој представља посебан изазов за ову тему.

21. Унапређење законодавства у области урбаног развоја

Као резултат променљивог друштвено-економског контекста, али и зарад тежње за праћењем глобалних трендова какве промовише Хабитат агенда, више промена правног оквира просторног и урбанистичког планирања и изградње се сменило у претходних двадесет година. Први закон за област просторног и урбанистичког планирања након распада СФРЈ донет је 1995. године. Поред *Закон о планирању и организацији простора и насеља*, те исте године донети су и *Закон о грађевинском земљишту*, *Закон о изградњи* и *Закон о одржавању стамбених зграда*. Следеће године уследило је усвајање *Закон о Просторном плану Републике Србије* – првог стратешког документа просторног планирања на нивоу републике, те оснивање Завода за просторно планирање и урбанизам у оквиру надлежног министарства, основаног ради координације имплементације републичког просторног плана. Исте 1997. године је донет *Закон о посебним условима издавања грађевинске и употребне дозволе за посебне објекте*, како би се зауставила бесправна изградња која је интензивирана током деведесетих година.

У складу са тадашњом централизацијом власти, закон о планирању из 1995. године је укинуо просторне планове општина. У овом периоду је због тадашњих политичких конфликта и међународне изолације усвојен мали број планова, све до почетка новог миленијума. После 2000. године, неколико година је посвећено изради свеобухватног правног оквира за реформу наслеђеног просторно-планског система и прилагођавање тржишним принципима и процесу ЕУ интеграција. Замишљен као закон који треба да премости период до побољшања заснованих на искуствима у његовој примени, *Закон о планирању и изградњи* усвојен 2003. године објединио је просторно и урбанистичко планирање, управљање земљиштем и изградњу. Овим законом основана је Инжењерска комора Србије (са матичним секцијама планера и урбаниста) и Републичка агенција за просторно планирање која је заменила Завод за просторно планирање основан 1997, али као независна републичка институција изван министарства. *Закон о планирању и изградњи* из 2003. године је претрпео измене 2006. године, а 2009. године је замењен новим *Законом о планирању и*

изградњи који је четири типа урбанистичких планова свео на три, од којих је један (генерални урбанистички план) изгубио елементе директног спровођења (могућност издавања локацијских услова за добијање грађевинске дозволе) и постао стратешки урбанистички план за насеља са статусом града. Елементи регулације су у урбанистичким плановима задржани у плановима генералне регулације и плановима детаљне регулације.

Закон о планирању и изградњи из 2009. године је измењен и допуњен 2014. године. Уведена је обједињена процедура као део електронске управе за издавање грађевинских дозвола са циљем побољшања услуга за све грађане. Изменом закона из 2014. године укинута је Републичка агенција за просторно планирање. Закон о Просторном плану Републике Србије (чији је нови просторни план републике саставни део) Народна скупштина је усвојила 2010. године за период до 2020. године. Република Србија је по први пут 2015. године покривена просторним плановима на државном, регионалном и локалном нивоу. Програми имплементације републичког и регионалних просторних планова су усвојени, а годишњи извештаји праћења и оцењивања Просторног плана Републике Србије рађени су у периоду од 2011. до 2014. године. Иако су генерални урбанистички планови и планови генералне регулације усвојени у већини јединица локалне самоуправе, потребно је усвојити још један број ових планова.

Након усвајања измена Закона о планирању и изградњи уследило је усвајање одговарајућих подзаконских аката. Један од правилника предвиђа успостављање Централног регистра планских докумената, као и на ГИС-у заснован национални информациони систем о просторном планирању (чији концепт одговара националним урбаним опсерваторијама УН Хабитата) и локалне информационе системе (чији концепт одговара локалним урбаним опсерваторијама УН Хабитата). Сви плански документи (просторни и урбанистички планови) ће бити доступни на интернету преко апликације Централног регистра планских докумената која је успостављена 2015. године, а број унетих планских документа расте током 2016. године.

Како је бесправна изградња настављена упркос озбиљним казним одредбама уведеним Законом о планирању и изградњи из 2003. године (ублажене Законом из 2009), ова тема је одвојено регулисана Законом о легализацији објеката („Службени гласник РС”, бр. 95/2013) и Законом о посебним условима за упис права својине на објектима изграђеним без грађевинске дозволе („Службени гласник РС”, бр. 25/13 и 145/14). Ова два закона замењена су Законом о озакоњењу објеката („Службени гласник РС”, бр. 96/2015).

22. Децентрализација и јачање локалне самоуправе

Појам локална самоуправа враћен је у правно-политички систем Уставом Републике Србије из 1990. године, док је Уставом Савезне Републике Југославије из 1992. године зајамчено право на локалну самоуправу. Све до почетка 2001. године јединице локалне самоуправе су имале врло скроман круг послова у

сопственом делокругу. Тежиште њихове улоге било је на социјалном пољу, док је њихова економска и развојна функција била сасвим запостављена. Уместо најављене демократизације и преко потребне децентрализације, одвијала се снажна и неумерена централизација свих функција власти на републичком нивоу. Међутим, након 2000. године остварене су значајне позитивне промене у положају општина и градова, чиме је локална самоуправа снажно афирмисана. На почетку 2002. године донет је *Закон о локалној самоуправи*, којим су изворне и поверене надлежности обogaћене новим пословима, утврђен је нови систем финансирања, успостављена су јаснија правила за односе локалне самоуправе са централним органима и иновирана је структура локалних органа. Поред непосредно биране одборничке скупштине, уведен је први пут непосредан избор градоначелника, односно председника општине, а поред та два органа били су предвиђени и општинско/градско веће и локална управа, као и локални заштитник грађана и још неки други факултативни органи.

Након спровођења локалних избора 2004. године, организациона реформа локалне самоуправе уведена 2002. године показала је своје предности и мане (највећу и не баш најбољу новину представљало је увођење непосредно бираног председника општине, односно градоначелника у граду), што је захтевало нове промене у законодавном оквиру. С тим у вези, најпре је новим *Уставом Републике Србије од 2006. године* локална самоуправа добила јасније утемељење, и због потребе да се регулатива усклади са Уставом, крајем децембра 2007. усвојен је нови сет закона о локалној самоуправи (*Закон о локалној самоуправи*, *Закон о главном граду*, *Закон о локалним изборима* и *Закон о територијалној организацији Републике Србије*) који доносе даљи искорак законске регулативе у правцу веће децентрализације, а пар месеци пре доношења ових закона (у јулу) потписана је и *Европска повеља о локалној самоуправи*. Такође, Уставом је дато право ЈЛС да својом имовином независно располажу помоћу одговарајућих органа. Битне новине сета закона о локалној самоуправи се огледају у знатном повећању броја градова, проширењу надлежности ЈЛС и јаснијем дефинисању органа ЈЛС. Битан подстицај процесу децентрализације представља усвајање *Закона о јавној својини* 2011. године, који уводи могућност да јединице локалне самоуправе стекну и упишу право својине на непокретности чији су актулени корисници, што им омогућава да стеченом својом располажу аутономно у циљу унапређења локалног социо-економског амбијента.

У циљу успостављања ефикасног механизма за координацију процеса децентрализације, Влада је основала Национални савет за децентрализацију Републике Србије и поверила му израду *Стратегије децентрализације Републике Србије*. Октобра 2013. године Савет је реконструисан и редеофинисана је његова улога у процесу израде и примене *Стратегије*. Очекује се да ове измене и јачање Савета, утичу на интензивирање процеса израде *Стратегије децентрализације Републике Србије*.

Процес децентрализације и јачања локалне самоуправе у Србији непрекидно траје, што се огледа у усвајању бројних закона у циљу обезбеђивања неопходног правног оквира за ефикасно деловање система локалне самоуправе. У том контексту, током 2015. године усвојен је низ прописа, као што су: *Закон о општем управном поступку*, *Закон о инспекцијском надзору*, *Закон о изменама и допунама Закона о територијалној организацији Републике Србије*, *Закон о систему плата запослених у јавном сектору*. По својој природи и садржини, сви ови закони су реформски, јер доносе извесне промене не само у начину функционисања општина и градова и обављања појединих послова, већ и у начину схватања и преображаја локалне управе у концепт „добре управе“.

23. Унапређење партиципације и људских права у урбаном развоју

Актери у планском процесу у Републици Србији су многобројни. Широка јавност је релативно мало информисана о сложености процеса израде планских докумената и појединачни грађани су релативно мало укључени у процес њихове израде што захтева додатну промоцију просторног и урбанистичког планирања, његовог значаја и начина на који се израђују и спроводе планови. Главни актери у планском процесу су: наручилац (носилац израде планског документа), обрађивач (креатор политике), орган надлежан за усвајање плана (доносилац одлуке) и јавност. У складу са законом, јавност је током процеса израде плана укључена на три места. Широка јавност је укључена кроз институцију јавног увида (у две фазе). Стручна јавност је индиректно укључена кроз институцију стручне контроле, која се своди на планску комисију јединица локалне самоуправе или комисију за стручну контролу формирану за просторне планове из надлежности републике или покрајине. У *Закону о планирању и изградњи* из 2009. године, са значајним изменама из 2014. године, рани јавни увид је дефинисан чланом 45а, јавни увид чланом 50, а стручна контрола чланом 49.

Рани јавни увид се расписује после доношења одлуке о изради планског документа. Носилац (наручилац) израде организује упознавање јавности са циљевима и сврхом израде, могућим планским решењима и ефектима планирања. Рани јавни увид оглашава се седам дана пре отпочињања увида, у средствима јавног информисања и у електронском облику на интернет страници доносиоца плана и траје 15 дана од дана објављивања. Рани јавни увид је нова пракса у просторном и урбанистичком планирању у Републици Србији и уведен је изменама *Закона о планирању и изградњи* из 2014. године.

Пре излагања на јавни увид, нацрт планског документа подлеже стручној контроли. Стручна контрола обухвата проверу усклађености планског документа са планским документима ширег подручја, одлуком о изради, законом, стандардима и нормативима, као и проверу оправданости планског решења. Стручну контролу планских докумената јединица локалне самоуправе врши комисија за планове, у року од 15 дана од дана подношења захтева за вршење стручне контроле.

Излагање планског документа на јавни увид врши се после извршене стручне контроле. Излагање планског документа на јавни увид оглашава се у дневном и локалном листу и траје 30 дана од дана оглашавања. О излагању планског документа на јавни увид стара се министарство или покрајински секретаријат надлежан за послове просторног планирања, односно орган јединице локалне самоуправе надлежан за послове просторног и урбанистичког планирања.

Интересовање за планске документе је различито, што се одражава на различит ниво укључености актера у плански процес. Сви актери учествују у процесу, од државних институција, преко приватних до невладиних организација и појединаца. Сукобљавање интереса, као један од главних изазова планирања, дешава се и приликом јавног увида. Напори да се постигне што већа транспарентност су мање или више изражени.

Министарство надлежно за урбани развој је у сарадњи са Немачком корпорацијом за међународну сарадњу (GIZ) и стручњацима 2013. године припремило брошуру „Водич за партиципацију у урбаном планирању“. У овој публикацији су дати примери добре праксе и смернице за даље активности у партиципацији становништва и јавности у процесу планирања.

Изазови које представља поштовање људских права у процесу планирања су свакако присутни. Испуњавање обавеза локалних, покрајинских и националних власти је веома важно како би била поштована права становништва у што већој мери.

24. Побољшање урбане безбедности и сигурности

Насилни распад Југославије током деведесетих година 20. века озбиљно је нарушио опште стање безбедности у Србији. Поврх тога, међународни трговински ембарго допринео је осиромашењу становништва и развоју сиве економије, а оба ова чиниоца допринела су знатном смањењу безбедности и порасту криминала у држави, укључујући и развој организованог криминала, што је све била драстична промена у земљи која је до тада сматрана веома сигурном.

Побољшања су започета након демократских промена 2000. године. Полиција је демилитаризована, а парадигма њеног рада преусмерена је са полицијских снага на полицијску службу. Кључни део реформског процеса било је поновно увођење проблемски оријентисаног рада полиције и рада полиције у заједници, што је 2001. године и одређено за један од приоритета у реформи полиције. Уз међународну помоћ, првенствено кроз ОЕБС, који је координатор међународне подршке реформи полиције, али и у склопу других међународних програма (УН, ДФИД, СДЦ...), доста је уложено у поновно увођење ових метода рада полиције, које су биле занемарене током деведесетих година. Стратегија полиције у заједници донета је 2013. године, а 2015. и Акциони план за њено спровођење.

Од 2005. године су у Србији спроведене пројектне активности уз подршку УН Хабитата у оквиру два програма. Програм становања и трајне интеграције избеглица у Србији – СИРП је од 2006. године у оквиру компоненте социо-економске и грађанске интеграције имао тему урбане безбедности. Овај програм споровођен је у Крагујевцу, Чачку, Краљеву, Ваљеву и Панчеву. Добра умреженост препозната је као веома битан елемент урбане безбедности и превенције криминала. На конференцији одржаној у Београду 2008. године покренуто је формирање Српског форума за урбану безбедност са намером да се прикључе Европском форуму за урбану безбедност. Од пилот иницијатива у оквиру СИРП програма треба издвојити „Зауставимо наркоманију – Чачак безбеднији град” и *Стратегију за унапређење локалне безбедности коју је 2008. године усвојило Градско веће у Ваљеву.*

У оквиру Програма за изградњу мира и инклузиван локални развој и његових активности на изградњи капацитета за већу безбедност и превенцију насиља, реализованог такође уз подршку УН Хабитат, обука за сигурне градове спровођена је 2011. године у општинама Јабланичког и Пчињског округа. У сарадњи са Едукационим центром из Лесковаца и Европским форумом за урбану безбедност (EFUS) формулисане су општинске Дијагнозе безбедности, коришћене као основа за прву Регионалну стратегију безбедности у Србији. Изградња капацитета је допринела изради стратегија и планова кроз партиципацију и партнерства, уз активно учешће полиције, бавећи се питањима сигурности, конфликта и безбедности на локалном нивоу, интегришући их у развојне политике, подстичући социјалну кохезију и капацитете за решавање конфликта. Шест савета за безбедност је формирано у Лесковцу, Бојнику, Власотинцу, Сурдулици, Трговишту и Босилеграду, а реактивирани су у Медвеђи, Прешеву и Лебану. Ова партнерства су постала и званични део општинских структура, а подршка за активности је постала саставни део локалних буџета, што је обезбедило одрживост читавог концепта и наставак активности и након пројекта.

Национални модел рада полиције у заједници у Србији фокусиран је на институционални механизам локалних савета за безбедност, који окупљају чиниоце значајне за сигурност и безбедност (укључујући здравство, социјалне услуге, просвету и невладне организације), а које координишу локалне власти и полиција. Развој ових добровољних и инклузивних саветодавних тела почео је након 2000. године, а данас их има у више од пола јединица локалне самоуправе у Србији. Успешност локалних савета за безбедност је различита, што првенствено зависи од нивоа сарадње различитих чинилаца. Законом о полицији из 2015. године обезбеђен је правни оквир за локалну сигурност и безбедност, а истовремено локалним заједницама оставља знатан степен аутономије да локалне савете за безбедност институционализују на начине који њима највише одговарају. Министарство унутрашњих послова и Стална конференција градова и општина заједно раде на усмеравању активности локалних савета за безбедност, према заједнички израђеним начелима и смерницама, објављеним у *Приручнику за деловање савета за безбедност у градовима и општинама.*

25. Побољшање социјалне инклузије и једнакости

Влада Републике Србије успоставила је Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва у јулу 2009. године. Тим је надлежан за јачање капацитета Владе да развија и спроводи политике социјалног укључивања, засноване на примерима добре праксе у Европи и пружа подршку ресорним министарствима у развијању и спровођењу политика социјалног укључивања, уз редовне консултације са организацијама цивилног друштва. Тим је активан у пет области: социјална заштита и здравље, образовање, економски развој и запошљавање, осетљиве групе и људска права и ЕУ интеграције.

Тим ради на изградњи капацитета и процеса у циљу делотворног развоја и спровођења политика социјалног укључивања у свим органима јавне управе, како би Република Србија могла да извештава о: успостављању система праћења заснованог на показатељима социјалног укључивања, израђеним и интегрисаним политикама социјалног укључивања, оснаженим и развијеним капацитетима државне управе за примену и извештавање о току процеса социјалног укључивања, као и о успостављеној и одрживој јединици која ће имати функцију механизма за координирање даљег развоја и извештавања о напретку процеса социјалног укључивања. Швајцарска Конфедерација пружа подршку Влади Републике Србије да унапреди процес социјалне инклузије у Републици Србији, у периоду од 2009. до 2017. године, кроз пројекат „Подршка унапређењу социјалног укључивања у Србији“.

Према важећем *Закону о министарствима*, политикама социјалног укључивања у Републици Србији баве се превасходно следеће институције: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство здравља, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Министарство омладине и спорта, Министарство привреде, и др. Такође, наведеним политикама баве се и следеће посебне организације: Републички секретаријат за јавне политике, Републички завод за статистику и Завод за социјално осигурање.

У члану 20. *Закона о локалној самоуправи* под тачком 17. уређује се међу надлежностима јединице локалне самоуправе да она оснива установе у области социјалне заштите и прати и обезбеђује њихово функционисање, даје дозволе за почетак рада установа социјалне заштите које оснивају друга правна и физичка лица, утврђује испуњеност услова за пружање услуга социјалне заштите, утврђује нормативе и стандарде за обављање делатности установа чији је оснивач, доноси прописе о правима у социјалној заштити и обавља послове државног старатеља.

Политике социјалног укључивања уређене су низом секторских прописа, као што су: *Закон о социјалној заштити*, *Закон о финансијској подршци породици с децом*, *Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом*, *Закон о забрани дискриминације*, *Закон о родној равноправности*, *Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености*, *Закон о професионалној рехабилитацији*

и запошљавању особа са инвалидитетом, Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о здравственој заштити, итд.

Подршка лицима са посебним потребама приликом изградње нових објеката била је дефинисана Правилником о условима за планирање и пројектовање објеката у вези са несметаним кретањем деце, старих, хендикепираних и инвалидних лица („Службени гласник РС”, број 18/97) који је замењен Правилником о техничким стандардима приступачности („Службени гласник РС”, бр. 19/2012 и 46/2013). Међу значајним корацима ка унапређењу положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији су доношење Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом („Службени гласник РС”, број 33/06) и Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом („Службени гласник РС”, број 1/07).

Република Србија нема свеобухватну стратегију у области људских ресурса и друштвеног развоја. Стратегија за смањење сиромаштва у Србији испунила је свој циљ, а то је да се сиромаштво преполови у периоду од 2003. до 2008. године.

26. Искуства и стечена знања у успостављању правног оквира урбаног развоја и управљању урбаним развојем

Усвајање измена и допуна Закона о планирању и изградњи 2014. године и усвајање 28 правилника на основу овог закона донели су неке иновације у управљању урбаним развојем. У складу са савременим трендовима, уведена је обједињена процедура као сегмент електронске управе који има за циљ да олакша грађанима извршавање њихових обавеза, посебно када је у питању планска изградња. Она је важна и у борби против бесправне изградње. Планска изградња у старту решава многе проблеме урбаног развоја. Нови правилници, између осталог, предвиђају и увођење информационих система за просторно и урбанистичко планирање на националном и локалном нивоу, као и дигитални формат за израду планова. Законски основ је створен за елементе електронске управе у области урбаног развоја, али он треба да буде разрађен и надограђен.

У септембру 2004. године је усвојена Декларација о неформалним насељима у Југоисточној Европи. Ова заједничка декларација балканских држава потписана у Бечу је имала три основна циља: озакоњење бесправно изграђених насеља, побољшање квалитета живота у њима и спречавање даље бесправне изградње. За озакоњење се наглашава да треба да се изврши на тај начин да не омета урбани развој (нпр. да штити баштину, животну средину, приступ путу и друге јавне интересе).

Ступањем на снагу Закона о озакоњењу објеката („Службени гласник РС”, број 96/2015), престао је да важи Закон о легализацији објеката („Службени гласник РС”, број 95/2013), Закон о посебним условима за упис права својине на објектима изграђеним без грађевинске дозволе („Службени гласник РС”, бр. 25/2013 и 145/2014), Правилник о објектима за које се не може издати грађевинска

дозвола, степену изграђености објекта и грађевинској и употребној дозволи у поступцима легализације објекта („Службени гласник РС”, број 106/2013), као и Правилник о условима, начину и поступку за стицање права својине на земљишту и објектима на које се примењује Закон о посебним условима за упис права својине на објектима изграђеним без грађевинске дозволе („Службени гласник РС”, број 31/2013).

У циљу успостављања јединственог система стручног усавршавања запослених у јединицама локалне самоуправе, 2014. године усвојена је Стратегија стручног усавршавања запослених у јединицама локалне самоуправе, а почетком 2016. године донет је Закон о запосленима у аутономним покрајинама и јединицама локалне самоуправе, којим се њихов радноправни положај приближава решењима Закона о државним службеницима, на принципима службеничког права, нарочито на принципу заслуга у поступку одабира кадрова и напредовања, уз истовремено, пуно уважавање специфичности положаја аутономних покрајина и ЈЛС. Нова законска решења унеће значајне промене у области каријерног развоја, напредовања у служби и стручног усавршавања запослених у аутономним покрајинама и ЈЛС.

Приликом успостављања неопходног правног оквира за деловање система локалне самоуправе, Стална конференција градова и општина, као асоцијација свих локалних самоуправа у Србији, препозната је као кључни партнер у конструктивном дијалогу са релевантним министарствима и другим државним органима и организацијама у дефинисању закона од значаја за локалну самоуправу. Такође, са своје стране, јединице локалне самоуправе, користе могућност да преко своје асоцијације – Сталне конференције градова и општина редовно адресирају Влади Републике Србије своје захтеве за реформом.

Створен је правни оквир и за рану партиципацију, као део партиципације у планском процесу. Овај нови облик јавног увида је у почетној фази и треба да подстакне учешће грађана, институција, невладиних организација, приватног сектора и свих релевантних актера из јавног сектора, током читавог планског процеса, од самог његовог почетка. Увођење раног јавног увида је засада формално, али треба да додатно добије на значају.

Имајући у виду транзицију и ситуацију мање-више константне политичке и економске нестабилности у Србији у претходних 25 година, урбана безбедност и сигурност представљају посебан изазов. Усвајање Закона о полицији у заједници, Стратегија полиције у заједници, и израда локалних стратегија урбане безбедности представљају значајан искорак у смеру решавања проблема савременог друштва, нарочито у кризним подручјима какво је Република Србија била у блиској прошлости. Скорашњи ратови, избеглиштво током деведесетих година, мигрантска криза која је била изражена 2015. године, нерешен статус аутономне покрајине/самопроглашене државе Косово/Косово и Метохија су изазови који су специфични за Србију, поред изазова с којим се срећу и друге државе у време глобалне економске и политичке кризе.

Социјална инклузија је један аспект сигурности, и то нарочито за рањиве групе, који доприноси друштвеној стабилности за целокупно становништво. У Србији су формирањем Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва институционализоване активности у овој области. У оквиру активности Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва рачунат је и индекс друштвеног развоја градова и општина који као композитни показатељ омогућава поређење постигнутог нивоа друштвеног развоја међу градовима и општинама Републике Србије и пружа могућност поређења квалитета живота по градовима и општинама у релевантним областима (образовање, социјална заштита и здравље, запошљавање, економски развој, осетљиве групе и људска права). Сврха индекса је да помогне креирању националних и локалних политика друштвеног развоја на основу података о стању друштвеног развоја у Србији.

27. Будући изазови у успостављању правног оквира урбаног развоја и управљању урбаним развојем и питања која могу бити усмерена ка Новој урбаној агенди

Поштовање правног оквира у Републици Србији није загарантовано. Плански документи су правни основ за уређење, организацију и коришћење простора, имају снагу закона и треба да буду поштовани, што није увек случај. Сви просторни планови у Републици Србији су усвојени до 2015. године за административне јединице. Постоје просторни планови подручја посебне намене који треба да буду усвојени. Просторни план Републике Србије, кога у форми закона доноси Народна скупштина, истиче 2020. године, његова ревизија или нови план треба да буде усвојен на истеку његовог хоризонта. Фокус је на усвајању урбанистичких планова – и то генералних урбанистичких планова и планова генералне регулације. Број планова детаљне регулације није ограничен нити коначан, као ни број просторних планова подручја посебне намене.

Закон о планирању и изградњи, као и подзаконски акти који произилазе из њега, ће сигурно трпети промене у наступајућим годинама. Пракса указује на неке мање недостатке ових прописа, а динамика промена, имајући у виду тежњу за придруживањем Европској унији, растући интензитет укупних међународних односа, непрекидне иновације, првенствено научно-истраживачке, а и друштвено-економске, са посебним акцентом на електорнско управљање, услуге и могућности, све то указује на потребу за прилагођавањем законског оквира. *Закон о озакоњењу објеката* је специфичан за земље Југоисточне Европе и може се ослањати на *Бечку декларацију о неформалним насељима* из 2004. године.

Током наредних година локална самоуправа у Републици Србији је и даље пред изазовима, јер ће предстојеће реформске активности у општинама и градовима првенствено бити усмерене на имплементацију свих недавно усвојених закона, прописа и јавних политика. Такође, још увек постоји и простор за даљу реформу правног оквира за локалну самоуправу, нарочито у погледу преношења надлежности са државе на органе локалне самоуправе (децентрализација),

јачања улоге ЈЛС у локалном економском развоју, изградње управних и материјалних капацитета ЈЛС, увођења прикладнијег изборног система.

Нова урбана агенда, као и међународне смернице на којима се она заснива (за децентрализацију и основне услуге за све и за урбанистичко и просторно планирање) снажно подржавају партиципативни приступ у урбаном развоју. Законски основ у Републици Србији постоји кроз институцију јавног увида и ојачан је 2014. године институцијом раног јавног увида. Учесће актера просторног развоја у изради планских документа и у формулисању планских политика треба да буде саставни део читавог процеса планирања, са кулминацијом у моментима јавног увида. Унапређење организације хоризонталног и вертикалног повезивања актера на одговарајући начин је један од основних елемената партиципативног планирања. Учесће јавног, приватног и невладиног сектора у Србији треба да буде адекватно ојачано.

Унапређење рада комуналних полиција ће допринети општем квалитету живота становника у градовима. Поред нестабилности која је присутна у Републици Србији у претходне две и по деценије, појављују се нови изазови у складу са борбом против тероризма, опасностима изазваним технолошким развојем, последицама растућих социјалних проблема због отуђености, пораста индивидуализма, заборављања традиције. Сарадња са програмом „Безбеднији градови“ УН Хабитата, која се одвијала у досадашњим пројектима, може бити настављена кроз нове пројекте и размену искустава Републике Србије и локалних заједница и градова у другим државама.

Социјална инклузија је истовремено и стара и нова тема. Уједињене нације јој придају значаја још од *Декларације о друштвеном напретку и развоју* коју је резолуцијом усвојила Генерална скупштина Уједињених нација 1969. године и која је придавала велики значај просторном и урбаном развоју у регулисању друштвених проблема. Сложеност друштвених односа је тема која захтева нарочиту пажњу имајући виду да је она у трилогији одрживог развоја најслабија карика. У садашњим условима тржишне економике економска компонента одрживог развоја је најизраженија, заштита животне средине има иако недовољну ипак велику промоцију, док је друштвена компонента мало заступљена. Тренд ојачавања друштвене компоненте је присутан, првенствено за рањиве и маргинализоване групе, али је она од значаја и за целокупно становништво и свеобухватан урбани развој. Формирање Тима за социјалну инклузију и смањење сиромаштва је од посебног значаја.

Становање представља значајан аспект социјалне инклузије којим се поменути Тим за социјалну инклузију не бави директно. Републичка агенција за становање није остварила очекиване резултате и проблематика становања је, иако издвојена као специфична и изузетно значајна тема социјалног корпуса, остала у другом плану, подржана прво *Законом о социјалном становању* из 2009. године који ће бити интегрисан у нови *Закон о становању*, а без значајније институционалне подршке јавног сектора.

Потребно је ојачати сарадњу Републике Србије са УН Хабитатом и програмима и иницијативама које се реализују у оквиру њега. У периоду од 2004. до 2008. је успешно реализован Програм сталне интеграције избеглица и подршке локалном развоју - СИРП. Његов наследник – Програм за насеља и локални развој – СИЛД није одмакао даље од припремне фазе. Активности УН Хабитата реализоване су у оквиру Мисије Уједињених нација на Косову, као и на југу Србије у оквиру Заједничког програма УН "Одржање мира и инклузивни локални развој". Програми које је УН Хабитат реализовао на Косову су: Програм локалне управе (LoGo) и Програм подршке општинама (MSP 2000-2001), Програм урбанистичког планирања и управљања (ПУПУ, 2002-2003), Програм планирања, управљања и развоја (ППУР, 2003-2005) и Програм подршке просторном планирању општина (МуСПП, 2005-2014).

V Урбана економија

Урбана економија у Србији пролази кроз процес трансформације у оквиру специфичне полтичко-економске транзиције у којој се налази држава у претходних 25 година. Пад животног стандарда у односу на претходни период у комбинацији са јаким утицајима глобализације, у којој је конкурентност Србије изузетно смањена, представља изазов и потребу за многобројним реформама и прилагођавањем међународним трендовима. Градске економије као генератори регионалног развоја имају велику улогу у економском развоју читаве земље.

28. Унапређење општинских/локалних финансија

Током 1990-их година и почетком 2000-их, финансирање општина у Србији у великој мери је зависило од Републичког буџета. Крајем јануара 1994. донет је *Програм реконструкције монетарног система и стратегије економског опоравка Југославије* у циљу отклањања бројних негативних последица насталих након распада претходне државе и увођења санкција Уједињених нација СР Југославији. На основама овог програма био је дефинисан систем финансирања локалне самоуправе, који је предвиђао да се комунална потрошња финансира из изворних прихода локалне самоуправе, а утврђени су послови и функције локалне самоуправе који се финансирају из уступљених пореза, на основу јединствених објективних критеријума. Од посебног значаја за финансирање локалне самоуправе био је *Закон о порезу на фонд зарада*, којим је овај порез уведен као локални приход и утврђивао се по стопи од највише 3,5% од фонда зарада. Прва значајнија реформа пореског система након 2000. године започета је доношењем измена и допуна *Закона о јавним приходима и јавним расходима*. На основу овог закона, од шест врста пореза који су били ненаменски трансфери, четири врсте пореза постају уступљени приходи, док преостале две врсте остају трансферна средстава. *Закон о финансирању локалне самоуправе из 2006*, који је у међувремену претрпео бројне измене, био је један од главних искорака у правцу фискалне децентрализације у Србији. Њиме се уређује финансирање локалних самоуправа за обављање изворних и поверених функција. Значајну новину коју доноси овај закон је да порез на имовину постаје изворни приход локалних самоуправа, што је у периоду од 2007-2009. покренуло једну од најважнијих реформи пореског система – успостављање локалне пореске администрације.

Данас у Србији постоје четири врсте прихода локалних самоуправа:

- изворни приходи, чије основне елементе утврђује јединица локалне самоуправе (осим највеће висине коју је могуће утврдити законом) и која их остварује и користи;
- уступљени приходи, који се утврђују законом а остварују се на територији ЈЛС и уступају им се у потпуности или делимично;

- ненаменски трансфери, као преноси средстава са других нивоа власти који су општег типа;
- наменски трансфери, преноси средстава са других нивоа власти, за одређену сврху.

Закон о финансирању локалне самоуправе, заједно са Законом о буџетском систему, као уступљене приходе утврђује порезе на доходак грађана (приходи од пољопривреде и шумарства, самосталних делатности, непокретности, давања у закуп покретних ствари, осигурања лица и већег дела пореза на зараде који се плаћа према пребивалишту запослених), као и порез на наслеђе и поклон и порез на пренос апсолутних права. Поред пореза на имовину, локалне административне таксе, локалне комуналне таксе, боравишна такса за туристе, комунална такса за фирме (фирмарина), такса за држање моторних возила и посебна накнада за заштиту и унапређење животне средине, итд. представљају изворне приходе.

Значајан део изворних прихода локалних самоуправа заснива се на грађевинском земљишту (*land based financing*). И ови приходи, међутим, доживљавају значајну трансформацију у последњих неколико година. Накнада за коришћење грађевинског земљишта, један од најиздашнијих изворних прихода ЈЛС, укинута је Законом о планирању и изградњи 2009. године, а интегрисана са порезом на имовину 2014. године. Накнада за уређење грађевинског земљишта, која се плаћа приликом изградње објеката, трансформисана је 2014. године у допринос за грађевинско земљиште, у склопу реформе процеса издавања грађевинских дозвола, а у циљу повећања конкурентности земље за инвестирање.

Трансфери представљају пренос финансијских средстава са других нивоа власти (републичког или покрајинског). Ненаменски трансфери су општег типа и њихова сврха је уравнотежавање нивоа развоја и солидарност са мање развијеним јединицама локалне самоуправе, а утврђују се уредбом коју на годишњем нивоу доноси Влада у складу са Законом о регионалном развоју. Република Србија може јединицама локалних самоуправа обезбедити наменски трансфер за обављање одређених послова у оквиру њиховог изворног или повереног делокруга. У ту сврху надлежно министарство, односно посебна организација, утврђује висину наменског трансфера и критеријуме за његову расподелу појединим јединицама локалне самоуправе и динамику преноса средстава.

Децентрализацијом јавних финансија која се дешава од 2006. године Република Србија као чланица Савета Европе уводи у своје законодавство основне принципе у складу са *Европском повељом о локалној самоуправи* из 1985. године, као и са *Међународним смерницама за децентрализацију и приступ основним услугама за све*, из 2007. године.

29. Јачање и побољшање приступа стамбеном финансирању

Иако се званично сматра да је транзиција у Србији започела после 2000, једна од првих приватизација која је означила прелазак са централно-планске на тржишну привреду била је приватизација станова у друштвеној и државној својини. Она је започета Законом о стамбеним односима из 1990, а затим убрзана Законом о становању 1992. године, који је широко отворио могућности тадашњим носиоцима станарског права (право трајног коришћења) да откупе станове по веома повољним условима. Уједно је било замишљено да се кроз откуп станова обезбеде средства за предузимање мера „за стварање повољних услова за стамбену изградњу и обезбеђење услова за решавање стамбених потреба социјално угрожених лица“, али је хиперинфлација из 1993. године потпуно обезвредила финансијска средства од откупа станова, па самим тим и онемогућила остваривање овог утврђеног јавног интереса у становању.

Поред средстава која су се очекивала од откупа станова, чланом 44. Закона о становању био је утврђен још један извор финансирања јавне интервенције – фондови солидарне стамбене изградње (ФССИ). Средства ФССИ су представљала удружена средства, која су се прикупљала по обавези издвајања од зарада запослених за субвенционисану изградњу станова по повољним условима. У периоду од 1990. до 2004. године овим средствима је било изграђено 15.000 станова, уз укупне инвестиције процењене на 600 до 800 милиона евра (један стан на 10.000 становника). Највећи број ових станова је био намењен за решавање стамбених потреба запослених, али је постојала и обавеза да се одређени број станова опредељује за социјално угрожена лица. Извор финансирања солидарне стамбене изградње је 2001. године брисан из Закона о становању и променом карактера ових средстава у порезе регулисан чланом 4. Закона о порезу на фонд зарада, да би престанком важења овог закона средином 2004. године овај извор финансирања јавне интервенције у становању био укинут.

Од средине 2000-их година у Србији се све више развија систем стамбеног финансирања преко организованих финансијских посредника – пословних банака, које постепено потискују финансирање сопственим средствима (најчешће бесправна изградња у сопственој организацији) или средствима приватних инвеститора (често праћено бројним преварама и несигурношћу за купце станова), а који су углавном били заступљени у периоду 1990-их година.

Овај вид стамбеног финансирања је праћен мерама из јавног сектора, чији је основни циљ повећање доступности стамбених кредита кроз смањење каматне стопе осигурањем кредита, а затим од 2006. године и субвенционисањем камате кредита за куповину стана. Средства, услове и начин субвенционисања је утврђивала Влада годишњим уредбама. Субвенција се састојала у додели средстава за учешће за кредит (од 15-20%) по ниској каматној стопи (0,1% годишње) или бескаматно, одређеној категорији становништва (лица без стана,

углавном до 45 година старости, запослена, са примањима највише од 100-150 хиљада динара и сл). Укупна средства за овај вид субвенционисања стамбених кредита у периоду од 2006. до 2016. године износила су 159,8 милиона евра за 20.363 корисника стамбених кредита. То значи да је у просеку по кориснику додељено око 7.850 евра за субвенционисање кредита за средства учешћа, која се најчешће отплаћују у периоду 25-30 године отплате, што би се могло сматрати субвенцијом (неповратним давањем) од ко 6.500 евра субвенције уколико би се на овај износ обрачунавала актуелна каматна стопа стамбених кредита.

За спровођење ових мера надлежна је Национална корпорација за осигурање стамбених кредита (НКОСК), која је основана посебним законом крајем 2004. године, по угледу на Канадску хипотекарну и стамбену корпорацију. До децембра 2012. године, преко НКОСК је било осигурано 70.265 кредита, укупног обима од 2,58 милијарди евра. Субвенције за грађанство су одобраване до краја 2013. године, а према подацима НКОСК у 2016. години било је око 17.500 субвенционисаних кредита и одобрених субвенција за грађанство у вредности од 13 милијарди динара, односно 115 милиона евра. Према подацима НКОСК, просечна вредност стамбеног кредита у Србији је око 37.000 евра, међу којима су преовлађују кредити за куповину некретнине, док су много мање били тражени кредити за адаптацију објекта, изградњу или куповину монтажне куће.

Тренутно се субвенционишу само кредити за куповину стана од стране професионалних војних лица, док се за остало грађанство више не одобравају програми субвенција стамбених кредита.

30. Подршка локалном економском развоју

Неколико пројеката подршке локалном економском развоју одвијало се почетком прве деценије новог миленијума у Србији кроз донаторску подршку из европских и билатералних фондова (програм подршке општинама у источној Србији из европских фондова, подршке општинама у оквиру швајцарске развоје помоћи, програм МЕГА америчке развојне помоћи, програм Прогрес у јужној Србији, помоћ UNDP југозападној Србији и сл). У истом периоду су формиране и Агенције за подршку малим и средњим предузећима које су временом прерасле у Регионалне развојне агенције (РРА), у складу са Законом о регионалном развоју из 2009. године.

У 2015. години је донет нови Закон о улагањима, чијом применом би требало да се обезбеде услови за ефикаснију реализацију инвестиција и постизање позитивних економских ефеката, као и боља координација и сарадња ималаца јавних овлашћења у подршци процесу улагања. На основу овог закона Национална агенција за регионални развој (НАРР), која је била формирана 2010. и која је била надлежна за координацију РРА, интегрисана је са Агенцијом за страна улагања и промоцију извоза (СИЕПА) у Развојну агенцију Србије. У мрежи РРА се 2016. године налази 17 активних регионалних развојних агенција.

Иако су активности на подршци локалном економском развоју (ЛЕР) интензивирани у Србији након 2000. године, тек је са доношењем Закона о локалној самоуправи 2007. године, локални економски развој постао надлежност локалне самоуправе. У члану 20, тачка 9. овог закона, утврђено је да локална самоуправа доноси програме, спроводи пројекте локалног економског развоја и стара се о унапређењу општег оквира за привређивање на својој територији. Већина локалних самоуправа има канцеларије за ЛЕР које су формиране са различитим капацитетом и профилом запослених, од једног запосленог у кабинету градоначелника или мањих канцеларија са неколико запослених, до комплетних управа за ЛЕР, углавном у градовима, које су по броју и по стручности запослених у потпуности способне да учествују у свим питањима локалног економског развоја. Истраживање које је у 2015. години урадио Центар за равномерни регионални развој, показало је да од 145 јединица локалне самоуправе, 108 има канцеларије за локални економски развој, а највећи број њих се налази на територији АП Војводине – 41, затим на територији Региона Шумадије и Западне Србије – 37, док се у Региону Јужне и Источне Србије налази 30 канцеларија за ЛЕР. Ове канцеларије, поред најважније активности а то је привлачење нових и одржавање постојећих инвестиција, спровode пројекте локалног економског развоја који се углавном фокусирају на одређене области интервенције: израда стратешких и акционих планова за локални развој, изградња капацитета за писање и спровођење пројеката, развој локалне друштвене, комуналне и пословне инфраструктуре.

У изградњи капацитета канцеларија за локални економски развој, локалне самоуправе су добиле и стручну подршку Сталне конференције градова и општина, као и многобројних међународних програма и пројеката, са главним циљем што бржег формирања канцеларија, а затим и унапређења квалитета њиховог рада.

У Сталној конференцији градова и општина постоји одбор за економски развој надлежан за питања локалног економског развоја (укључујући инструменте и механизме подстицања локалног економског развоја), стратешког планирања, туризма, угоститељства, занатства, трговине, задругарства, општег система јавно-приватних партнерстава и концесија, пољопривреде и руралног развоја, дефинисање политика прилагођавања образовања потребама тржишта рада и запошљавања, унапређењем пословног амбијента на локалном нивоу, међуопштинске сарадње из области локалног економског развоја и друга питања.

Национална алијанса за локални економски развој (НАЛЕД) је формирана 2006. године, са циљем унапређења привредног амбијента Србије кроз институционалне реформе уз активно учешће привреде, општина и грађана. Активности НАЛЕД-а су усмерене на унапређење регулаторног оквира за пословање и јачање капацитета општина за локални економски развој.

У оквиру невладиног сектора у овој области постоји, на пример, Институт за територијални економски развој (ИНТЕР), који је такође основан 2006. године као непрофитна, независна, невладина организација, са мисијом промоције и унапређења одрживог друштвено-економског територијалног развоја у земљама Западног Балкана.

31. Стварање радних места и адекватних услова за живот

Најважнији стратешки документ у области запошљавања је *Национална стратегија запошљавања за период од 2011. до 2020. године*. За спровођење ове стратегије, сваке године Влада Републике Србије усваја Национални акциони план запошљавања за ту годину. На стање на националном тржишту рада битно утичу измене *Закона о раду* и сет привредних закона као и аранжман са Међународним монетарним фондом. Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања је надлежно за креирање, развој и имплементацију мера активне политике запошљавања, с тим што послове запошљавања по *Закону о запошљавању и осигурању за случај незапослености* могу да обављају и приватне агенције за запошљавање. Трансформисањем Републичког завода за тржиште рада у Националну службу за запошљавање (НСЗ) 2003. године и отпочињањем спровођења активних мера политике запошљавања поред пасивних, почиње активно учешће државе на тржишту рада. НСЗ повезана је са надлежним Министарством, а кроз своју мрежу филијала покрива територију Републике Србије. НСЗ чине Дирекција у Београду, две Покрајинске службе, 34 филијале у већим градовима, 21 служба и више од 120 испостава у свим окрузима у Републици Србији.

Према Стратегији запошљавања за период од 2011. до 2020. у Србији је 2010. године званично било 17,8% незапослених, са циљем да се тај проценат смањи на 10,32% до 2020. године. Главна стратешка опредељења су: повећање запослености у мање развијеним подручјима, изградња капацитета људских ресурса и социјална инклузија, побољшање институција и органа националне службе за запошљавање, смањење дуалитета између званичне и незваничне запослености (рад на црно). Удео запослених у индустрији је био 24,2% у 2010. години, а стратегија тежи да достигне удео од 26,4% до 2020. године. Најновије измене *Закона о раду* из 2014. године усклађују национално законодавство са законодавством Европске уније, покушавају да подстакну запошљавање, а уводе нека нова решења за ограничавање или побољшавање права радника.

У складу са *Законом о запошљавању и осигурању за случај незапослености* током 2009. године у одређеном броју јединица локалне самоуправе у Србији формиран су локални савети за запошљавање. Током наредних година велики број ЈЛС се одлучио за оснивање локалних савета (у 2014. години било је укупно 103 активна локална савета за запошљавање) јер су на тај начин имали могућност да на средствима предвиђеним за активне мере запошљавања која су издвајана из буџета ЈЛС добију једнак или чак и већи износ средстава за планиране мере

од стране републичког буџета, односно кроз подршку НСЗ. Уколико се одлуче на овакав корак, локални савети доносе локални акциони план запошљавања који треба да омогући да се, на основу података са тржишта рада и финансијских планова које на републичком нивоу припрема НСЗ, препоруче са једне стране мере које ће се финансирати из буџета ЈЛС тако да покрију најважније потребе са тржишта рада, као и да омогуће најбољу реализацију средстава НСЗ са друге стране.

Локалне самоуправе су кроз своје савете спроводиле три основне врсте активних мера запошљавања дајући средства за: програме самозапошљавања, мере за отварање нових радних места и програме стручних пракси. Паралелно са овим мерама, у буџетским годинама у којима је надлежно министарство у оквиру својих планова предвиђало и средства за јавне радове, локалне самоуправе финансирале су и ову меру, јер иако је привременог карактера и не може довести до дугорочне запослености, у кратком року омогућава да се већи број лица радно ангажује. Јавни радови су мера активне политике запошљавања која предвиђа одобравање средстава за запошљавање незапослених лица са евиденције НСЗ и подразумева спровођење активности које предузима послодавац - извођач јавног рада, а које имају за циљ остварење одређеног друштвеног интереса (нпр. помоћ старима, санација дивљих депонија, уређење и изградња путева и др).

32. Укључивање урбане економије у оквире националне развојне политике

Националну развојну политику сачињава велики број стратешких докумената чија је израда почела средином прве деценије након 2000. године. Те стратегије су већином секторске, док је одређени број интегралних стратегија. Интегрални стратешки документ на националном нивоу је и *Просторни план Републике Србије за период од 2010. до 2020. године*. *Стратегија одрживог развоја* је такође интегрални развојни документ за период од 2009. до 2017. године. *Национална стратегија привредног развоја* била је урађена за период од 2006. до 2012. године. *Стратегија за подршку развоју малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности* урађена је за период од 2015. до 2020. године.

Мрежа градова у Републици Србији се састоји од 27 градова који имају административни статус града и своје функционално урбано подручје одређено коришћењем поједностављене методологије програма ESPON за одређивање ФУП-ова. Београд заједно са Новим Садом, Смедеревом и Панчевом представља једино метрополитенско подручје (МЕГА) у Србији и важан економски генератор. Међу приоритетима економске развојне политике у Просторном плану Републике Србије се налазе макроекономска стабилност, стварање повољних услова за инвестиције, реиндустријализација, конкурентна економија, смањење регионалних различитости и развој заснован на знању.

Урбана обнова и рециклажа је једна од тема Просторног плана Републике Србије која треба да допринесе већем квалитету живота у градовима. У оквиру ове теме издвајају се бар две подтеме: коришћење браунфилд локација и зелена градска обнова. Зелена градска обнова подразумева и енергетску ефикасност у зградарству и грејању.

Стратешка визија за мала и средња предузећа је развој предузетништва и конкурентности, заснован на приватној предузетничкој иницијативи, знању и иновативности, у циљу оснаживања домаћих микро, малих, средњих привредних друштава и предузетника у довољној мери да спремно одговоре на притисак конкуренције на заједничком тржишту ЕУ и допринесу побољшању животног стандарда у Републици Србији.

Мрежа регионалних развојних агенција настала је након 2000. године првенствено са циљем подршке развоју малих и средњих предузећа, да би регионалне развојне агенције постепено проширивале свој приступ, долазећи у неким случајевима до потпуно интегралног приступа. Мрежу регионалних развојних агенција координира Развојна агенција Србије. Развојна агенција Србије (РАС) као агенција Владе Републике Србије нуди подршку директним улагањима и промоцији извоза, али и имплементацији пројеката који за циљ имају унапређење конкурентности, регионалног развоја и угледа Србије.

Пример програма за подршку развоју урбане економије је Програм за урбано партнерство који треба да помогне градовима и општинама да процене колико су општинске организације подложне корупцији како би припремиле стратегију јачања интегритета и акциони план за унапређење транспарентности и одговорности у раду. Програм за урбано партнерство финансирају Светска банка и Аустријско федерално министарство финансија. Овај програм се реализује од 2011. године и у оквиру њега се истиче значај коришћења локалних планских докумената за доношење одлука како на локалном тако и на националном нивоу.

33. Искуства и стечена знања у области урбане економије

Може се рећи да је учињен велики напредак у политици финансирања локалних самоуправа с обзиром на бројне проблеме почетком 1990-их година и закаснелу транзицију. Проширење надлежности локалних самоуправа било је праћено и променама финансијских закона на основу којих су локалне самоуправе стицале све већу аутономност у прикупљању и расподели јавних прихода за остваривање својих функција. Закон о финансирању локалне самоуправе није повећао износ новчаних средстава за финансирање локалних самоуправа, као што је било најављивано, већ је пре свега утицао на већи пренос средстава мање развијеним општинама на терет развијенијих општина.

Однос просечних годишњих прихода и цене станова у 2013. години је износио 1:9 за куповину стана готовином, односно 1:13 за куповину стана кредитом. Имајући у

виду овај веома неповољан однос просечних прихода према просечној цени стана, јасно је да су потенцијали за развој механизма приватног стамбеног финансирања мали, те да је и даље потребна подршка из јавног сектора за развој стамбеног финансирања. У условима финансијске консолидације и смањења потрошње јавног сектора неопходно је пажљиво анализирати ефикасност мера подршке из јавног сектора, као и где постоје највеће потребе за подршком и како обезбедити што већу одрживост, како би механизми подршке дали што боље резултате. Осигурање стамбених кредита и субвенционисање учешћа су утицали на смањење просечних каматних стопа за стамбене кредите са око 8% на око 6% у периоду од 2005. до 2010, али је много већи утицај у том смислу имало смањење еурибора. Искуства из претходног периода указују да је субвенционисање стамбених кредита био ефикаснији механизам од директних улагања из јавног сектора за изградњу станова, али је систем ФССИ био финансијски одрживији јер су се средства враћала одмах након изградње, док се средства субвенција државе кроз учешће за кредит (у просеку око 7.850 евра по кориснику) враћају тек у периоду од 25-30 година од тренутка доделе субвенције. Поред тога укупна средства искоришћена за осигурање и субвенционисање стамбених кредита су до краја 2013. износила око 200 милиона евра. Ефекат примене ове мере, у смислу смањења укупних трошкова прибављања стана, није праћен нити оцењен. Евидентно је, међутим, да је подизање кредитне способности домаћинстава кроз субвенције повећало ефективну стамбену тражњу, што је у условима недовољне и неразноврсне понуде неминовно водило ка порасту цена станова на тржишту. Стога, док су се смањивале каматне стопе, паралелно су расле цене станова, чиме је крајњи ефекат ове мере врло брзо био поништен. У случају обе мере се такође поставља питање да ли су помоћ добијала лица којима је она била најпотребнија, као и да ли би укључивањем већег броја корисника у програме стамбене подршке који су мањи по обиму и финансијски одрживији (кредити са мањом рочношћу) могао установити трајнији финансијски механизам приватног стамбеног финансирања у будућности.

Законом о локалној самоуправи из 2007. године начињен је велики искорак у финансирању локалног економског развоја, поготово у развоју институција. Посебан аспект рада канцеларија и управа за ЛЕР, који је уједно и велики изазов, а који се јавио на самом почетку преузимања послова ЛЕР-а, који ни до сада није стратешки решен у многим локалним самоуправама је комуникација са пословном заједницом. Кроз формирање пословних савета у неким локалним самоуправама однос на релацији пословна заједница-локална самоуправа је институционализован. Рад пословних савета је и простор за међусекторску сарадњу сва три сектора, јавног, приватног и цивилног, која представља и добар модел будуће сарадње у планирању и реализацији пројеката на локалном нивоу.

На основу Стратегије проширења Европске уније 2013-2014, Европска комисија је покренула нови процес којим ће за земље у процесу приступања бити утврђени и праћени приоритети у области запошљавања и социјалне политике – Програм

реформи политике запошљавања и социјалне политике (*Employment and Social Reform Programme – ESRP*). Примена ESRP ће бити стратешки процес, структуриран по моделу Стратегије „Европа 2020” коју примењују државе чланице и који ће пратити процес европских интеграција као главни механизам за дијалог о приоритетима Републике Србије у области социјалне политике и запошљавања у процесу приступања Европској унији. Процес израде ESRP у Републици Србији званично је започет у септембру 2013. године и усвојен је од стране Владе Републике Србије у мају 2016. године. Кључни изазови идентификовани кроз програм су:

- очекивани велики прилив незапослених лица услед довршетка процеса приватизације и реструктурирања предузећа у државном власништву и јавног сектора,
- висока општа стопа неактивности и ниска стопа запослености, а затим и искљученост Рома из формалног тржишта рада и потреба за јачањем улоге политике запошљавања,
- сегментирано тржиште рада и структурна незапосленост,
- висока неактивност и незапосленост младих.

34. Будући изазови и питања у области урбане економије која могу бити усмерена ка Новој урбаној агенди

Поред успостављања локалне пореске администрације, једна од најзначајнијих промена у циљу ефикаснијег локалног финансирања је увођење програмског буџета, што би повећало делотворност и ефикасност постизања планираних циљева и унапредило контролу потрошње средстава у локалним буџетима. Такође, у највећој могућој мери треба искористити све потенцијале прихода од имовине, што ће захтевати развој информационих система о непокретностима, а посебно ажурирање информација о вредности грађевинског земљишта, као једног од најважнијих ресурса за развој локалних финансија. Такође треба имати у виду да је грађевинско земљиште до скоро било искључиво у јавној својини, па нема довољно релевантних искуствених података о овом ресурсу, што ће бити један од важнијих задатака за унапређење локалних финансија у будућности. Том циљу треба да допринесе и процес легализације, односно озакоњења објеката, чија успешност такође треба позитивно да утиче на ажурирање података о правима на непокретности и на побољшање локалних тржишта непокретности, па самим тим и на повећање прихода од имовинских пореза.

У постојећем банкарском систему нема специјализованих хипотекарних банака, чија ефикасност у великој мери зависи од развијености система уписа права на непокретностима, који је у Србији у великом заостајању. Такође, не постоји механизам уговорне стамбене штедње, што је заступљено у појединим земљама у окружењу, а који се може сматрати добром полазном основом за мање

развијене системе стамбеног финансирања. Механизми стамбене подршке за домаћинства са средњим и нижим примањима, као и за најсиромашније, не постоје и нису системски развијани у последњих десетак година, чиме се практично сужавају различите врсте стамбених тржишта (тржиште закупа, тржиште стамбених услуга и сл). У последње време, међутим, сазрева свест да је неопходно услове кредитирања приближити ширем кругу становништва и понудити разноврсније производе, па у склопу тога треба размишљати о покретању иницијатива за законским регулисањем микрокредитирања, што је била и једна од најављиваних активности Министарства финансија.

У циљу ефикасније реализације инвестиција, која подразумева, између осталог, бољу координацију између свих нивоа власти, а посебно унутар државних институција и агенција, од велике важности ће бити примена Закон о улагањима (октобар 2015. године). Кроз примену обједињене процедуре за издавања дозвола, заокружиће се и процес управљања инвестицијама укључујући и подстицаје за изградњу повољног пословног окружења. Закон о улагањима утврђује мере за подстицање конкурентности локалне самоуправе, које се односе и на обезбеђивање релевантних информација о локацијама за улагања и развој комуналне инфраструктуре, што је истовремено и предмет стратегија интегралног урбаног развоја. Стога унапређење квалитета и транспарентност база података о изграђеној средини и њеним потенцијалима, као што су подаци о расположивим локацијама, а посебно браунфилд локацијама у смислу одрживог коришћења земљишта, представљају један од важнијих заједничких изазова будућег локалног економског развоја и интегралног урбаног развоја.

Једна од важних свеобухватнијих иницијатива представља иницијатива коју Влада РС развија, преко Републичког секретаријата за јавне политике (основан 2014. године), са Светском банком кроз пројекат „Подршка унапређењу конкурентности и подизање запослености“ у периоду од 2015. до 2019. Овај пројекат представља вид буџетске подршке који ће се спроводити у неколико области. Једна од компоненти усмерена је на тржиште рада и социјалну заштиту. У оквиру активности везаних за реформу тржишта рада два су главна правца деловања: реорганизација Националне службе за запошљавање у циљу подизања квалитета услуга незапосленим лицима и послодавцима и редизајнирање мера активне политике запошљавања у циљу повећања њиховог ефекта на запошљавање лица. Свеукупни циљ пројекта је повећање запослености, инвестиција и извоза.

Сива економија и неформално тржиште су међу највећим изазова са којима се суочава привреда Србије, а њене последице видљиве су у областима утаје пореза, дисторзије тржишта, нелојалне конкуренције и неефикасне расподеле ресурса. Иако је сива економија и даље извор прихода за многе појединце и домаћинства у Србији, њене негативне последице по запослене, предузећа и друштво у целини далеко превазилазе њене предности. Мере из домена фискалне политике за сузбијање сиве економије су: прилагођавање пореског система реалном контексту, смањење трошкова примене пореза, смањење

исплативости утаје пореза и смањење толеранције према сивој економији. Мере из домена тржишта рада су: прилагођавање радног законодавства, подршка предузетништву, бољи инспекцијски надзор. Мере у области финансијског сектора су: увођење могућности електронског плаћања, смањење неформалних извора финансирања и већи трансфер средстава формалним каналима. Мере у погледу услова пословања се односе на поједностављивање постојећих регулаторних захтева и спречавање увођења нових непотребних административних обавеза.

Разнородност проблема урбане економије је предмет многобројних стратешких докумената који су начињени у претходних петнаест година, како на локалном нивоу, тако и кроз националне стратегије на државном нивоу. Боља хоризонтална и вертикална повезаност стратешких докумената и веће укључивање свих актера представљају константан изазов за боље стратешко планирање урбаног развоја.

VI Становање и основне услуге

Стамбена политика у Републици Србији је суочена са неколико основних изазова – заустављање бесправне изградње, регулисање проблема подстандардних (углавном ромских) насеља, подршка у решавању стамбених потреба за различите категорије становништва, као и обезбеђивање основних услуга и побољшавање њиховог квалитета, првенствено за водоснабдевање, канализацију, управљање отпадом и повећање опште приступачности за становништво. Повећање удела обновљивих извора у производњи енергије и подстицање рационалне потрошње енергије утичу на квалитет животне средине и живота становништва Републике Србије.

35. Превенција настанка и унапређење подстандардних насеља

Процес урбанизације у Републици Србији у последње две деценије обележава све наглашенија бесправна изградња и ширење бројних неформалних насеља, углавном у рубним подручјима градова.

Бесправна изградња у Србији се бележи већ од шездесетих година прошлог века, али су миграциони процеси из деведесетих година (око 750 хиљада избеглица и интерно расељених лица), уз неефикасан систем управљања грађевинским земљиштем и одсуство конзистентне стамбене политике, у највећој мери утицали на учесталу појаву и просторно увећање бесправне изградње неформалних насеља, нарочито на периферијама великих градова.

Проблем настанка бесправно изграђених неформалних насеља везује се углавном за групе социјално угроженог становништва, мада су чести и случајеви бесправне изградње од стране других социјалних групација, као начин да се брже и јефтиније дође до стамбеног решења. У том смислу, разликују се и два основна вида бесправне изградње: изградња кућа просечног, а понекад и надпросечног квалитета на сопственом, најчешће пољопривредном земљишту (непланска изградња) и изградња подстандардних кућа (често од слабог материјала) на земљишту другог лица, а најчешће у јавној својини ради обезбеђивања „крова над главом“.

Када говоримо о превенцији и унапређењу услова живота у „сламовима“, у Србији се последњих година развио термин „подстандардна насеља“, који иако нема упориште у националном законодавству употребљава се у разним стратешким документима и појединачним програмима невладиних и међународних организација и локалних власти. Овај израз се махом односи на ромске енклаве које спадају у најсиромашније градске зоне и најчешће су у категорији „сламова“ или „нехигијенских насеља“.

С обзиром да Роми представљају једну од највећих етничких заједница у Републици Србији (према попису из 2011. године ромска популација у Србији броји око 150 хиљада становника), проблем неформалних ромских насеља, као

најзаступљенијег облика подстандардних насеља у Србији, указује на потребу да се системски приступи њиховој санацији и унапређењу.

Влада Републике Србије је 2009. године усвојила *Националну стратегију за унапређење положаја Рома* у складу са којим је министарство надлежно за становање у периоду од 2009. до 2011. године финансирало израду урбанистичких планова за просторно регулисање неформалних ромских насеља, као одговарајућу меру финансијске подршке локалним самоуправама које су надлежне за доношење ових планова.

У оквиру *Националне стратегије социјалног становања* дефинисан је посебан циљ (Циљ 7) који се односи на унапређење услова становања у подстандардним насељима са одговарајућим мерама за планско регулисање, унапређење инфраструктуре, као и унапређење услова становања у подстандардним насељима. Овај циљ и мере су у највећој мери усмерени на обезбеђивање приступа адекватном становању ромског становништва, које углавном живи у подстандардним насељима.

Мере утврђене Стратегијом и Акционим планом се примењују кроз реализацију пројекта „Овде смо заједно – Европска подршка за инклузију Рома”, који се финансира средствима из програма ИПА 2012. Овај пројекат је постигао очекиване резултате којима се уједно остварује и наведени Циљ 7. То се, пре свега, односи на доношење регулационих урбанистичких планова којима се просторно-правно регулише 13 подстандардних ромских насеља са око 1.150 домаћинстава (око 4.200 људи). Такође, у склопу овог пројекта је припремљена техничка документација за реализацију различитих пројеката изградње комуналне инфраструктуре (водовод, канализација, електро мрежа, саобраћајнице), као и изградње станова за социјално становање, којима ће бити обухваћено око 1.200 домаћинстава (односно око 4.500 људи, од чега највише Рома) и који ће бити финансиран из програма ИПА 2013. Поред тога, у оквиру овог пројекта је успостављен географског информационог система за праћење подстандардних насеља, са циљем системског праћења стања ради утврђивања приоритета за предлагање пројеката за унапређење услова живота у тим насељима, као и праћења реализације пројеката. У овом информационом систему су обухваћена и мапирана 583 насеља у 120 локалних самоуправа (71,01%), што је у просеку између 3 - 4 насеља по локалној самоуправи.

36. Унапређење приступа адекватном становању

Прилив великог броја избеглица и прогнаних лица из ратом захваћених подручја бивше Југославије током деведесетих и касније значајног прилива интерно расељених лица са Косова и Метохије после НАТО бомбардовања 1999. године, довео је до миграционог прилива око 750.000 лица у току десетогодишњег периода, што је чинило око 10% становништва Републике Србије без Косова и Метохије. Од почетака избегличке кризе, од 1991. до 2010. године, углавном средствима међународних донатора, изграђено је око 3.550 стамбених јединица

за избеглице. Изградњу је спроводио Комесаријат за избеглице у сарадњи са другим државним органима, јединицама локалних самоуправа и међународним организацијама.

Први већи пројекат који је Република Србија спровела у циљу обезбеђивања стамбених решења за избегла и расељена лица био је СИРП програм (*Settlement and Integration of Refugees Programme*) под окриљем УН Хабитата и у оквиру кога су у периоду од 2006. до 2007. године, у седам локалних самоуправа, изграђена 532 стана у јавном власништву за издавање под закуп и обезбеђено је још око 140 алтернативних стамбених решења. Поред овога, СИРП програмом су разрађени и делимично у пракси испробани основни механизми и институционална структура система социјалног становања након чега су у осам општина формиране стамбене агенције за потребе спровођења социјалне стамбене политике на локалном нивоу и израђене локалне стамбене стратегије и акциони планови, који између осталог представљају и основ за издвајање средстава у локалним буџетима за финансирање социјалног становања на локалном нивоу.

На темељу искустава из овог програма 2009. године донет је *Закон о социјалном становању*, као покушај да се по први пут на одржив начин успостави финансијска и институционална подршка социјалном становању. На основу њега основане су локалне стамбене агенције, одређене су надлежности Републике и локалне самоуправе у области социјалног становања, као и улога других непрофитних стамбених организација. На основу овог закона 2012. године је усвојена *Национална стратегија социјалног становања* са акционим планом која је разрадила системске мере стамбене подршке лицима, односно домаћинствима која из економских, социјалних или других разлога не могу самостално да реше стамбене потребе на тржишту.

У складу са *Законом о социјалном становању* и *Националном стратегијом социјалног становања* од 2013. године се спроводи и Програм изградње станова за социјално становање, који координира Републичка агенција за становање, а спроводе га локалне стамбене агенције. Ефекат овог програма у смислу броја изграђених стамбених јединица није велики (свега 65 станова, од чега 49 станова за издавање у закуп домаћинствима са нижим примањима, а до краја 2017. године предвиђена је изградња још 100 станова, од чега 28 станова за закуп).

У периоду од 2015. до 2016. године спроводе се припреме за реализацију комплексног пројекта обнове стамбеног блока у граду Краљеву који обухвата рушење стамбених зграда оштећених у земљотресу 2010. године и изградњу четири нове стамбене зграде са 366 стана на истој локацији, ради пресељења становништва у безбедне стамбене објекте. Пројекат спроводи Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре у сарадњи са Републичком агенцијом за становање и градом Краљевом, а финансиран је делом из кредита Банке за развој Савета Европе, а делом из сопствених средстава града Краљева и донација Европске уније.

У току је и реализација стамбених пројеката за избеглице који представљају део Регионалног програма стамбеног збрињавања, као заједничког вишегодишњег програма Републике Србије, Босне и Херцеговине, Црне Горе и Републике Хрватске. Овај програм има за циљ да обезбеди трајна стамбена решења за око 27 хиљада најугроженијих избегличких породица (око 74 хиљаде људи). С обзиром да у Србији и даље има највећи број избеглица она је и највећи прималац помоћи за трајно стамбено збрињавање 16.780 породица (око 45 хиљада људи). Потпројекти у оквиру програмâ који се спроводи у Србији обухватају различите видове стамбене подршке, од доделе грађевинског материјала за изградњу куће, монтажне куће, куће на селу, до изградње и доделе стана у стамбеној згради са омогућавањем његове куповине по повољним условима.

37. Обезбеђивање одрживог приступа здравој пијаћој води

У Србији постоји преко 150 система за снабдевање водом у урбаним подручјима и преко 2000 у руралним подручјима са редовним надзором пијаће воде. У руралним областима постоје и многе мреже водоснабдевања малог обима које нису под надзором због недефинисаних надлежности, тако да је реалан укупан број већи од наведеног. Пијаћа вода је 2013. године била 67% подземног и 33% површинског порекла, овај податак је различит у различитим деловима земље, тако су у Војводини све воде за снабдевање подземног порекла. Према *Попису становништва, домаћинства и станова* из 2011. године око 70% становништва је повезано на јавне системе водоснабдевања, око 12% је повезано на руралне системе водоснабдевања и око 10% има појединачне системе, док се преостали део становништва снабдева преко бунара и пумпи. Око 82% становништва Србије је 2012. године снабдевано из урбаних или руралних система, а око 92% пијаће воде је преношено пумпним дистрибутивним системом. Градска подручја имају комплетнију покривеност него рурална подручја. Просечни губици воде у Србији су око 35% укупне воде која се преноси мрежама за снабдевање, чинећи 38% неоприходоване воде (састоји се од: стварних губитака – цурења и избијања, привидних губитака – крађа воде и грешке у обрачуну, неизмерена потрошена вода и неплаћена дозвољена потрошња – неконтролисано заливање, гашење пожара).

Губици воде у Београду достижу 25% укупне дистрибуције воде, али постоји и 10% ненаплаћене воде, што заједно чини 35% неоприходоване воде. Губици воде у Суботици су између 26 и 30% укупно дистрибуиране воде. Уобичајено, овај показатељ (губици воде) је обрачуванан у односу на стање мреже, тачније у односу на пукнућа цеви, цурења и избијања, као и у односу на ефикасност потрошње воде кроз мерење економски одрживог нивоа цурења. Није пронађена веза на основу расположивих података (само 2,3 пуцања/км/години). Мере за смањивање губитака, као што су поправке водовода или прилагођавање на иновативна решења, још увек су ретке у Србији.

Усклађивања са оквирним директивама Европске уније о водама и поплавама су напредовала у односу на усклађивања са другим директивама која су у почетној фази. Потпуно усклађивање са ЕУ директивама се очекује кроз измењене Закона о водама („Службени гласник РС”, бр. 30/2010 и 93/2012). Нацрт измена Закона о водама је припремљен, а усвајање је планирано у две фазе, од којих је друга предвиђена у 2017. години, као и усвајање око 30 правилника до краја 2018. године.

Текуће активности се односе на даљи развој стратешког и правног оквира у циљу побољшања водопривредних политика и подршке даљем усклађивању са релевантним правним тековинама Европске уније. Стратегија управљања водама у Републици Србији је у фази нацрта, као и План заштите вода од загађивања, док је План управљања водама за сливно подручје Дунава у Србији у изради. У току су и активности на припреми предлога који се односе на осетљива и рањива подручја, а која би требало да буду у складу са директивама о градским отпадним водама и о нитратима. Међу приоритетима је и имплементација Директиве о поплавама, као и припрема мапа плавних подручја за делове територије Републике Србије.

38. Обезбеђивање одрживог приступа основним санитарним условима и систему одвођења вода

Национална стратегија за управљање отпадом у Републици Србији је урађена за период од 2010. до 2019. године. Просторни план Републике Србије је усклађен са Националном стратегијом за управљање отпадом и предвиђа регионалне депоније, централна складишта за опасан отпад и централно постројење за физичку и хемијску прераду опасног отпада. Тренд регионализације управљања отпадом отвара могућности за учешће приватног сектора.

Рециклажа отпада постиже ниско постављене циљеве на националном нивоу, а раздвајање отпада се спроводи само спорадично на локалном нивоу. Велике количине индустријског отпада генерише рударство, а употреба индустријског отпада као извор материјала или енергије је у порасту. Недавно завршено складиште радиокативног отпада је добило употребну дозволу. Србија је развила и имплементирала систем који омогућава активности управљања отпадом и повећава контролу прекограничног кретања отпада.

Градско становништво у просеку производи 1 kg чврстог отпада по особи на дан, сеоско становништво у просеку 0,7 kg по особи на дан, а београдско становништво 1,2 kg по особи на дан. Организовано сакупљање чврстог отпада је 2013. године било процењено на око 80% од генерисаног. Сакупљање отпада је организовано углавном у градским подручјима, док су сеоска подручја лошије покривена. Процењено је да се 25% чврстог отпада одлаже на санитарне депоније, 45% у регистроване локалне депоније, а 30% завршава на дивљим депонијама. Према Националној стратегији управљања отпадом, у Србији су регистроване 164 депоније и више од 4.000 дивљих депонија.

Од 2,5 милиона домаћинстава у Србији 1,44 милиона је повезано на јавну канализациону мрежу. Од 300 милиона m^3 отпадних вода у 2013. години, 71,4% је било из домаћинстава, 14,6% из индустрије и 14% из других извора. Само 16,8% (50,4 милиона m^3) отпадних вода је прерађивано, рачунајући 2,4% примарно прерађених, 11,8% секундарно прерађених и 2,5% терцијарно прерађених. На канализациону мрежу је 2013. године било повезано 58% становништва, али само 10,54% је било повезано на јавну канализациону мрежу са постројењима за прераду отпадних вода (ППОВ), од којих 23 функционишу, 9 не функционише, а 18 је у фази изградње или реконструкције. Укупна дужина канализационе мреже је 15.779 km, рачунајући и главне колекторе од 2.447 km и сабирне мреже од 13.332 km. Осим 10,54% становништва које је повезано на јавну канализациону мрежу са ППОВ, септичке јаме користи преко 2 милиона становника у руралним подручјима и преко пола милиона у градским срединама. У неким подручјима, углавном руралним, септичке јаме обављају и функцију пречишћавања воде. Капацитет и ефикасност већине њих су недовољни, тако да само 5% становништва има одговарајући и задовољавајући ниво прераде воде. Највећи градови (Београд, Ниш и Нови Сад) још увек немају одговарајуће ППОВ. Градске отпадне воде се обично изливају без прераде. Упркос малој покривености прераде отпадних вода, квалитет речне воде је прихватљив, првенствено као резултат ниског нивоа загађивања од стране индустрије и захваљујући способности река да врше „самопречишћавање”, бар кад су у питању велике државне реке. Квалитет површинских и подземних вода мери се редовно преко постојеће мреже мерних станица и ови подаци се редовно прикупљају.

39. Унапређење приступа чистој енергији

Обновљива или „чиста“ енергија је један од кључних стубова одрживог развоја. Регулаторни оквир за обновљиве изворе је условљен чланством Републике Србије у Енергетској заједници којој је приступила ратификацијом Уговора у јулу 2006. године, а чине га Закон о енергетици са подзаконским актима, *Стратегија развоја енергетике Републике Србије до 2025.* и *Акциони план за обновљиве изворе енергије*. Србија се прикључењем Енергетској заједници и потписивањем Уговора обавезала да примени различите директиве у области енергетике, а у складу са Директивом 2009/28/EЗ прихватила је обавезујуће циљеве за чланице Европске уније да обезбеди учешће од 20% обновљивих извора енергије до 2020. године у бруто финалној потрошњи. С обзиром на полазне позиције, у случају Србије овај циљ је 27% обновљивих извора у бруто финалној потрошњи до 2020. године.

У погледу потенцијала, Србија је релативно богата изворима „чисте“ енергије, коју чине енергије сунца, ветра, речних токова, геотермалних извора и биомасе, од чега тренутно већ користи 33% од укупно расположивог техничког потенцијала процењеног за достизање циља 2020. године. У укупној домаћој производњи примарне енергије за 2013. годину обновљиви извори енергије учествују са 16% односно 1,835 Мтое, тј. 58% чврсте биомасе, 41% хидропотенцијала и мање од 1% биогаса, енергије ветра, сунца и геотермалне енергије. Приоритет *Стратегије*

развоја енергетике Републике Србије јесте ефикасна употреба енергије из обновљивих извора енергије на начин да подстакне економски развој земље и допринесе очувању животне средине.

За убрзавање процеса и обимније коришћење обновљивих извора од изузетног значаја су и подстицајне мере које је донело Министарство рударства и енергетике у виду Уредбе о условима и поступку стицања статуса повлашћеног произвођача електричне енергије, привременог повлашћеног произвођача и произвођача електричне енергије из обновљивих извора енергије и Уредбе о подстицајним мерама за производњу електричне енергије из обновљивих извора и из високоефикасне комбиноване производње електричне и топлотне енергије. Овим мерама би требало да буде обезбеђено стабилно финансирање развоја инфраструктуре за искоришћавање обновљивих извора.

На локалном нивоу градови и општине у складу са својим надлежностима имају врло значајну улогу у енергетском сектору јер су истовремено и произвођачи и дистрибутери енергије (системи даљинског грејања), потрошачи енергије (јавне зграде, водовод и друга јавна комунална предузећа), као и регулатори тржишта (топлотна енергија, јавни транспорт). Осим тога локална администрација може имати и значајну улогу мотиватора и промотера модела понашања. Законом о енергетици је дефинисано да се енергетска политика на локалном нивоу спроводи кроз редовну израду локалних планова развоја енергетике којима се утврђују потребе за енергијом, као и услови и начин обезбеђивања неопходних енергетских капацитета. Јединице локалне самоуправе, као ниво управе најближи грађанима, идеално су позиционирани да разумеју њихове потребе и да успоставе механизме усаглашавања јавних и приватних интереса, односно да обезбеде једнаке шансе у приступу „чистој“ енергији. Због тога је неопходно да локална администрација има водећу улогу у примени политике одрживог енергетског развоја, и у том смислу јој је неопходно обезбедити подршку у виду изградње капацитета и приступа финансијским инструментима за реализацију пројеката.

40. Унапређење приступа одрживим системима саобраћаја

Према важећем *Просторном плану Републике Србије* циљ дефинисања транспортних коридора, планирања и резервисања простора за њихову реализацију, представља повезивање локалитета, насеља, региона, држава, као и очување и побољшање еколошких вредности и регионалне приступачности. Приликом развоја транспортних система према овом планском документу неопходно је уважити следеће принципе:

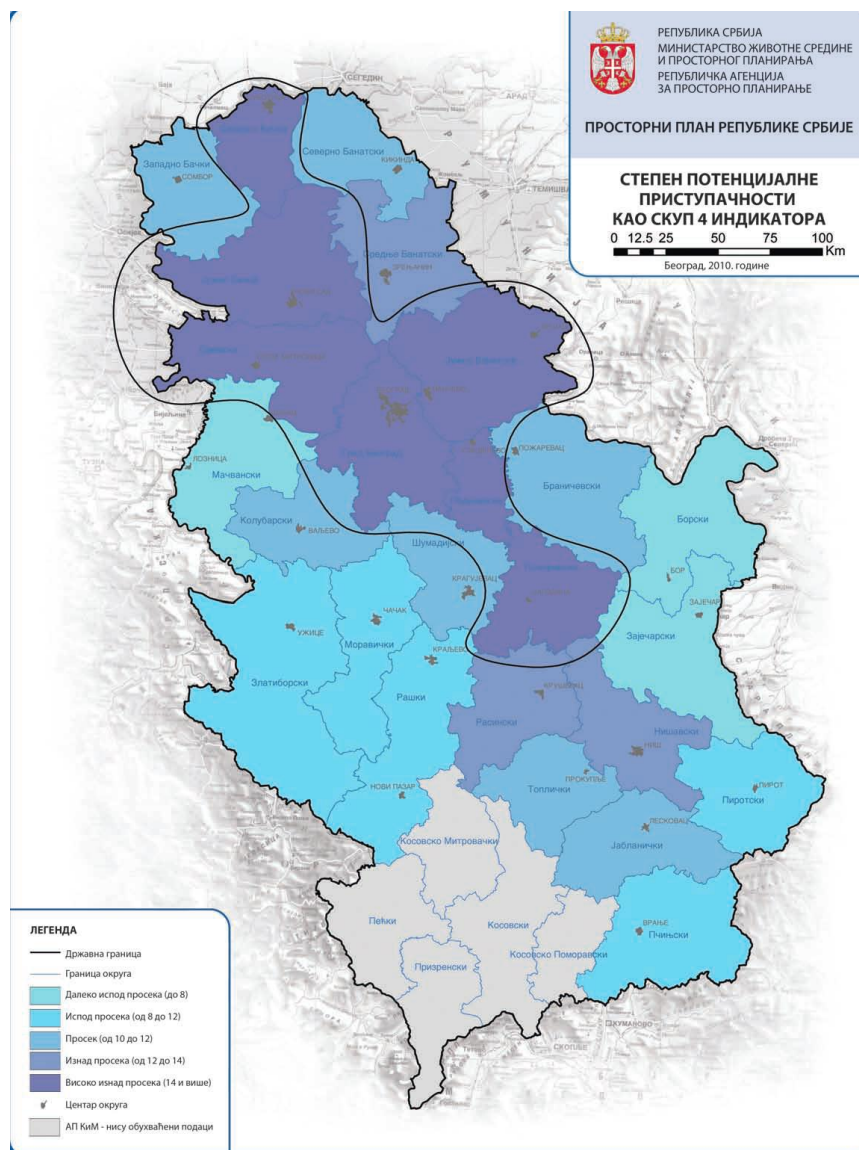
- економске исплативости, друштвене оправданости и еколошке прихватљивости;
- уравнотеженог развоја мреже са просторног, техничког и технолошког аспекта;

- усмерености ка корисницима, обезбеђењу доступности и конкурентности;
- интеграције са окружењем и другим видовима саобраћаја;
- усмерености ка заштити животне средине.

У складу са тим предлаже се планирање транспортних система који би повезали недовољно приступачне делове територије Републике Србије, који би што мање заузимали простор потребан за њихову изградњу и експлоатацију, који би били еколошки оправдани и што економичнији. У том смислу акценат је посебно потребно ставити на развој железничког путничког и теретног саобраћаја, као и интермодалних чворишта на местима где је могуће повезати железнички и речни транспорт.

Анализа регионалне приступачности у Републици Србији извршена је уз помоћ комбинованог индикатора формираног на основу четири индикатора: потенцијалне приступачности путевима, потенцијалне приступачности железницом, времена до тржишта односно центара функционалних подручја и времена до најближих регионалних центара. Резултат анализе показује да су подручја са саобраћајном приступачношћу изнад просека, она подручја са већом густином аутопутне мреже и мреже државних путева првог и другог реда, која истовремено показују тенденцију боље опремљености и развијености осталих инфраструктурних система услуга, а самим тим и насељености. У тим подручјима међутим постоји проблем загушења и деградације животне средине, поготово на главним саобраћајним правцима.

Интензивирање приступачности економским активностима урбаних центара један је од предуслова интегрисања простора унутар функционалних урбаних подручја. Повећање приступачности треба да прати умрежавање функционалних урбаних подручја унутар територије Републике Србије и трансгранично повезивање са суседним функционалним урбаним подручјима у околним земљама. То се посебно односи на Пиротску, Борску, Зајечарску, Мачванску и Јужнобанатску област у којима је потребно побољшати инфраструктурну опремљеност.

Извор: Просторни план Републике Србије од 2010. до 2020. године

41. Искуства и стечена знања у областима становања и основних услуга

Иако се феномен неформалних насеља појавио доста раније, термин „неформална насеља“ укључен је у законодавни оквир тек 2009. године са Законом о планирању и изградњи. Овим законом је прописано да се планови детаљне регулације доносе, између осталог, и за зоне неформалних насеља. Локалне самоуправе су у периоду од ступања на снагу тог закона, кроз израду просторних планова општина и градова, као и планова генералне регулације за своју територију, углавном извршиле и идентификацију неформалних насеља, кроз остављање обавезе за детаљну разраду у оним деловима где је вид

неформалне градње нешто комплекснији, што је случај и са подстандардним насељима.

Кроз пројекте које је Република Србија до сада спроводила са мисијом ОЕБС-а у Србији, показало се да је у циљу унапређења услова живота у подстандардним насељима и њихове интеграције у урбано ткиво неопходно извршити велики број припремних активности као што је израда адекватне просторно-планске документације, детаљне анализе стања и потреба у тим насељима и израда адекватне техничке документације у циљу омогућавања изградње неопходне комуналне инфраструктуре и легализације или унапређења стамбених објеката.

Могло би се рећи да систем социјалног становања који је уређен Законом о социјалном становању није остварио велики успех у реализацији пројеката социјалног становања, пре свега због недостатка извора финансирања, као и недовољних капацитета за спровођење дугорочних стамбених програма.

Позитивна искуства СИРП програма, на жалост, нису довољно искоришћена, што се огледа и у чињеници да је у последњих 10 година у Републици Србији изграђено свега око 1.400 станова за социјално становање, рачунајући и фонд станова изграђен кроз СИРП.

Централни регистар енергетских пасоша, као јединствена база података о енергетским карактеристикама грађевинских објеката у Србији, пуштен је у рад 2014. године.

Закључци два семинара која су била одржана претходно наведеног УНДА Пројекта показала су да постоје бројни изазови за унапређење становања ка већој одрживости, што се посебно односи на санацију неформалних насеља и унапређење одржавања постојећег стамбеног фонда у циљу очувања од даљег пропадања, као и његовог унапређења, а посебно у циљу повећања енергетске ефикасности. Искуства размењена на овим семинарима између представника других земаља и међународних организација који су на њима учествовали, позитивно су утицали на бројне законодавне активности које су у овом периоду покренуте, као што је израда новог закона о становању и измена и допуна закона о комуналним делатностима.

У погледу путне инфраструктуре потребно је завршити радове на Коридору X, извести у целини радове на изградњи аутопута Е-763, завршити обилазницу око Београда и изградити нове мостове, изградити обилазнице око других градова, увести нови систем наплате, обезбедити средстава за довршавање започетих реконструкција, као и унапредити квалитет коловоза у оквиру регионалне и локалне путне мреже.

Пловни путеви се само делимично користе у односу на расположиве потенцијалне капацитете. Домаћи саобраћај је потребно боље повезати са речним саобраћајем који се одвија у Рајнском и Дунавском систему, а домаће луке и пристаништа, као и флоту, је потребно обновити.

Изградња мреже и центара интегралног транспорта (РТЦ) није у складу са планираном динамиком. У погледу ваздушног саобраћаја потребно је проширити и модернизовати аеродроме у Београду и Нишу. Железнички саобраћај је у лошем стању, те је потребно наставити са реформом железничког сектора и извршити реконструкцију железничке инфраструктуре и модернизовати је како би по обиму и капацитету одговорила на потребе за одрживим саобраћајем.

42. Будући изазови у областима становања и основних услуга

Санирање стања у области становања и спречавање будуће бесправне градње, односно ширења постојећих и формирања нових подстандардних насеља, не може се сматрати само тренутним пројектним активностима, већ је у питању дугорочан процес који захтева одржива системска решења и финансијска средства.

Поред свих досадашњих системских напора да се будућа бесправна изградња заустави, а постојећа уведе у правне оквире, кроз доношење *Закона о планирању и изградњи* 2003. године и његову измену 2009, а потом и доношења нових закона за ову област, *Закона о легализацији објеката* из 2013, и најновијег *Закона о озакоњењу објеката* из 2015. године, бесправна изградња није у потпуности заустављена, а самим тим ни ширење подстандардних неформалних насеља.

Спремност државе да системски приступи обезбеђивању доступног и адекватног становања за различите социјалне категорије становништва које из економских и других разлога нису у могућности да самостално и на адекватан начин реше стамбено питање и да тиме делимично спречи даље ширење неформалне градње, показала се кроз доношење *Националне стратегије социјалног становања и Акционог плана* 2012. године. Овом стратегијом је предвиђен низ мера које, између осталог, обухватају и унапређење инфраструктуре и услова становања у подстандардним ромским насељима, као и планско регулисање подстандардних насеља. Даљим унапређењем законодавног и стратешког оквира из области становања, планирања и изградње, у склопу тога и унапређења управљања земљиштем, као и развојем програма и пројеката стамбене подршке (социјалног становања) синергијски се могу остварити ефекти и на сузбијању настанка и ширења подстандардних насеља, док се унапређење услова живота у постојећим насељима једино може постићи наставком започетих и даљим развојем нових одговарајућих пројеката унапређења.

У овом тренутку у току је израда новог законодавног оквира којим ће се уредити и реформисати целокупна област становања и у склопу тога и област социјалног становања кроз предвиђене видове стамбене подршке, који би се спроводили кроз одговарајуће програме стамбене подршке: 1) закуп - давање стана у јавној својини у закуп под условима непрофитног закупа и субвенционисање закупнине стана у било ком облику својине, 2) куповина и други начини стицања права

својине на стану и породичној кући, 3) унапређење услова становања, 4) помоћ за правно регулисање стамбеног статуса и 5) стамбено збрињавање.

Ради утврђивања и спровођења стамбене политике у плану је израда *Националне стамбене стратегије* којом ће се утврдити циљеви одрживог развоја становања у Републици Србији, као и мере и средства за њихово остваривање.

Осим овога, планирано је успостављање и система мониторинга стамбених потреба јединица локалне самоуправе и обједињавање података о програмима стамбене подршке који се планирају или се спроводе, уз подношење извештаја јединица локалне самоуправе о спровођењу *Националне стамбене стратегије и акционог плана*, на годишњем нивоу.

Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре је у склопу израде *Нацрта закона о становању и одржавању зграда* извршило процену приоритетних стамбених потреба и потребних средстава за спровођење закона од 2016. до 2018. године према видовима стамбене подршке, као и процену средстава за унапређење енергетских својстава стамбених зграда.

Водоводна мрежа захтева побољшање њеног квалитета, првенствено 30% система водоснабдевања који није у јавном режиму обезбеђивања воде за домаћинства. Губици воде који се у Србији крећу око 35% укупне потрошње воде треба да буду смањени кроз побољшање система водовода, као и кроз рационалну потрошњу и подизање свести о значају водних ресурса. Заштита од вода представља посебан приоритет, имајући у виду климатске промене и поплаве које су задесиле Републику Србију у претходним годинама.

Управљање отпадом треба да буде реорганизовано успостављањем система санитарних депонија, првенствено на регионалном нивоу, складишта и постројење за прераду опасног отпада, као и знатно већим учешћем рециклаже у управљању отпадом. Мали проценат становништва повезан на канализациону мрежу (свега 54%), као и мали удео прераде отпадних вода (свега 10%) указују на приоритете како би што већи проценат становништва био повезан на канализациону мрежу, као и да би се повећао удео у преради отпадних вода. Вредности ових параметара апсолутно морају бити повећане у предстојећем периоду.

Достизање процента од 27% производње енергије из обновљивих извора је циљ постављен у сарадњи са Европском унијом за период до 2020. године. Србија има значајне потенцијале за производњу енергије из обновљивих извора. Поред производње енергије потребно је рационализовати њену потрошњу водећи се принципима енергетске ефикасности.

У складу са *Новом урбаног агендом* акценат треба да буде на развоју одрживог транспортног система у Србији који би био ефикасан, физички и ценовно доступан, прилагођен особама са посебним потребама и еколошки прихватљив. Колективни превоз би свакако требало да има предност над индивидуалним,

посебно када је реч о дневним миграцијама, као и кретањима на релацији село-град. Теретни транзитни саобраћај неопходно је избацити из насеља, као и ограничити кретање осталог теретног саобраћаја кроз градове путем изградње логистичких центара на градској периферији и адекватне прерасподеле даљег транспорта. Развој железничког саобраћаја, као одрживог вида превоза путника и робе, представља приоритет у смислу побољшања постојеће железничке мреже и унапређења услуга железничког превоза. Пројекат изградње пруге за возове великих брзина од Београда на север према Будимпешти је међу приоритетима Владе Србије и указује на опредељење за развој железничког саобраћаја.

Успостављање одрживог транспортног система позитивно би утицало на ниску мобилност становништва Србије. Одржив транспортни систем требало би да прати и одржива пратећа инфраструктура.

VII Показатељи

Показатељ	1996	2006	2013
i Процент становништва које живи у подстандарним насељима	/	/	/
ii Процент урбане популације са приступом адекватном становању	/	/	/
iii Процент становништва насељеног у урбаним подручјима са приступом здравој пијаћој води	/	78,25(2007)	82,01
iv Процент становништва насељеног у урбаним подручјима са приступом адекватним санитарним условима (канализација)	/	48,64(2007)	57,79
v Процент становништва насељеног у урбаним подручјима са приступом систему за прикупљање и одношење отпада	/	60	80
vi Процент становништва насељеног у урбаним подручјима са приступом "чистој" енергији	/	/	/
vii Процент становништва насељеног у урбаним подручјима са приступом јавном саобраћају	/	/	/
viii Степен ефикасности децентрализације одрживог урбаног развоја кроз мере: (i) проценат (заступљеност) политика, стратегија и прописа у области урбаног развоја, а у чијем формулисању су учествовали органи јединица локалних и регионалних управа од 1996 до данас	/	/	/
(ii) процентуални удео прихода и расхода опредељених локалним и регионалним управама из националног буџета;	/	19% (2005)	23,1%
(iii) процентуални удео расхода локалних власти финансираних из сопствених	/	20,3% (2005)	19,6%

Показатељ	1996	2006	2013
прихода			
ix Процент националних, регионалних и локалних власти који су применили урбане политике (и стратегије) које подржавају локални економски развој и стварање радних места и прикладних услова за живот	/	/	/
x Процент регионалних и локалних власти које су усвојиле и спровеле политике и стратегије урбане безбедности и сигурности	/	/	/
xi Процент регионалних и локалних власти које су имплементирале планове и пројекте за одрживе и отпорне градове који су инклузивни и одговарају порасту урбане популације	/	12 (17/145)	82 (119/145)
xii Удео Бруто националног производа који је настао у урбаним подручјима	/	/	/

Литература

Радови једног или више аутора:

Baćanović, Višnja: *Rodna analiza uticaja poplava u Srbiji u 2014. godini.*

Calwell, John C., Caldwell, Pat, McDonald, Peter: "Policy responses to low fertility and its consequences: A Global survey". *Journal of Population Research*. 19(1). 2002, 1-24.

Damjanović, Dušan i Gligorijević, Žaklina (Ed.), *Socijalno stanovanje: prikaz stambenih politika Srbije i odabranih zemalja Evrope* (Beograd: PALGO, 2010)

Divjak, Lazar (Ed.), *Vodič kroz legalizaciju neformalnih romskih naselja* (Beograd: OEBS, Misija u Srbiji, 2010)

Gauly, Jochen; Luckmann, Heide; Joksić, Milica; i drugi, *Studija o stanju u planiranju i upravljanju zemljištem na lokalnom nivou (neobjavljena studija- Po nalogu Nemačkog društva za tehničku saradnju GTZ - d.o.o., oktobar 2010.)*

Gligorijević, Žaklina Ž.: *Odnos strategija urbanog razvoja i planskih politika Beograda 1995 – 2015.* Doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet u Beogradu. Arhitektonski fakultet. 2016.

Jovanović, Slađana i Bu, Robert, *Procena stanja u podstandardnim romskim naseljima u 21 opštini u Srbiji* (Beograd: OEBS, Misija u Srbiji, 2014)

Koko, Ljuan; Ćuković, Ane-Maria; Vasić, Slavica; Ergić, Đurđica (Ed.), *Nacionalnu strategiju za unapređenje položaja Roma* (Beograd: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, 2010)

Matković, Gordana, Mijatović, Boško, Stanić, Katarina: "Novčana davanja za decu i porodice sa decom". *Stanovništvo*. 52(2). 2014, 1-20.

Milić, Vladimir; Petovor, Ksenija; Čolić, Ratka (pripremili), *Nacionalni izveštaj o neformalnim naseljima u Republici Srbiji*, Ministarska konferencija o Bečkoj deklaraciji, septembar 2004.

Mojović, Đorđe; Čarnojević, Vlastimir i Stanković, Živorad, *Lokalna stambena politika: osnovne informacije i mogućnosti razvoja javne intervencije u oblasti stanovanja u gradovima Srbije* (Beograd: Program za urbani razvoj, 2009)

Mojović, Đorđe; Ferencak, Miodrag, *Izazovi regularizacije neformalnih naselja u jugoistočnoj Evropi* (Beograd: NALAS, 2011)

Nikitović, Vladimir: "Da li smo spremni za novu demografsku epohu?". *У: Regionalni razvoj i demografski tokovi zemalja Jugoistočne Evrope*. Arandjelović, Zoran (ed.). Niš: Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu. 2007, 315-330.

Palomba, Rossella: "Reconciliation of work and family", У: Palomba, Rossella, Kotowska, Irena E. (ур.). *The economically active population in Europe*. Population Studies. 40. Strasbourg: Council of Europe. 2003, 11–53.

Penev, Goran: "Projekcije stanovništva Srbije", *Pregled*, broj 3, 2007. У: Satarić, Nadežda, Rašević, Mirjana, Miloradović, Sanja (ур.). *Oni ne mogu da čekaju – Studija o siromašnim starijim licima u Srbiji*. Beograd: Udruženje građana „Snaga prijateljstva” – Amity. 2009.

Petrović, Mina; Žarković, Branislav; Velez, Gordan; Balić, Osman i Arambašić-Pivić, Katarina; Damjanović, Dušan, *Održivo stanovanje za Rome u Srbiji* (Beograd: PALGO, 2012)

Rašević, Mirjana: "Populaciona politika u Srbiji: stanje i očekivanja". *Stanovništvo*. XLVII. 2/2009.

Satarić, Nadežda, Rašević, Mirjana, Miloradović, Sanja (ур.). *Oni ne mogu da čekaju – Studija o siromašnim starijim licima u Srbiji*. Beograd: Udruženje građana „Snaga prijateljstva” – Amity. 2009.

Stojkov, Borislav, Kovačević, Predrag: "Korelacija demografskog razvoja i fizičko-ekoloških uslova AP Vojvodine. У: Filipović, Dejan, Šećerov, Velimir & Lukić, Bogdan (ур.). *Planska i normativna zaštita prostora i životne sredine*. Beograd: Asocijacija prostornih planera Srbije. 2011, 57-66.

Tomanović, Smiljka, Stanojević, Dragan: *Mladi u Srbiji 2015. – Stanja, opažanja, verovanja i nadanja*. Beograd: Friedrich ebert stiftung. 2015.

Trkulja Siniša, Predrag I. Kovačević, Ognjen Plavec, *Teritorijalna atraktivnost u Republici Srbiji*, Republička agencija za prostorno planiranje, Beograd 2014.

Vuksanović-Macura, Zlata i Macura, Vladimir, *Stambeni modeli za podstandardna romska naselja: smernice za jedinice lokalne samouprave, organizacije civilnog društva i romske zajednice* (Beograd: OEBS, Misija u Srbiji, 2014)

Živković, Ljiljana i Đorđević, Aleksandar, *Osnovne karakteristike podstandardnih romskih naselja u Srbiji i predlog budućih razvojnih inicijativa za unapređenje uslova života za romske zajednice* (Beograd: OEBS, Misija u Srbiji, 2014)

Бубало-Живковић, Милка, Лукић, Тамара: "Млади у Србији почетком 21. века". Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији. Београд: РЗС, 2015.

Ђурђевић, Бранислав: *Регионални аспект урбанизације*. Завршна конференција о Попису становништва, домаћинства и станова 2011. године у Републици Србији. У: Све о Попису. Тара. 18-20. јуна 2014.

Радосављевић Драгутин, *Општинске финансије*, Годишњак Факултета политичких наука, 2011, вол. 5, бр. 6, стр. 195-211.

Ратка Чолић, Ђорђе Мојовић, Младен Петковић, Наташа Чолић: *Водич за партиципацију у планирању урбаног развоја*, Ambero consulting, GIZ, Београд 2013.

Стаменковић, Ђ. Србољуб, Тошић, Драгутин, Гатарић, Драгица: *Студијско аналитичке основе Стратегије просторног развоја Републике Србије*. Свеска: *Полицентричност, мрежа насеља, умрежавање насеља и општина*. Београд: РАПП. 2009.

Публикације и извештаји институција или пројеката:

Guideline on Climate Change Adaptation and Risk Assessment in The Danube Macro-Region, SEE-Risk project, Budapest 2014.

Increased Resilience to Respond to Emergency Situations, UNDP, 2015.

ISS: *Dynamic Historical Analysis of Longer Term Migratory, Labour Market and Human Capital Processes in Serbia*. SEEMIG project, Work Package 3: Conceptual Framework for modelling longer term migratory, labour market and human capital processes; Belgrade: SEEMIG Country report. 2013. На линку: <http://seemig.eu/downloads/outputs/SEEMIGHistoricalAnalysisSerbia.pdf>

Najbolja iskustva iz prakse za uključivanje Roma. Regionalni izveštaj o legalizaciji stanovanja, unapređenju naselja i socijalnom stanovanju za Rome u regiji Zapadnog Balkana (Varšava: OSCE/ODIHR, 2013)

Project „Competitiveness & Jobs” operations manual, Public Policy Secretariat, Belgrade 2016

Promoting Peace-Building and Inclusive Local Development (PBILD) – Report, Tatjana Strahinjić-Nikolić, UNDP Serbia, 2013

Report on Cross-sectoral Links and Possible Mix of Measures, Oringate project, 2014.

Support to Sustainable Transport in the City of Belgrade to Promote Sustainable Development and Increase Capacity at Municipal Level, UNDP, 2010.

Studija stambenog sektora Srbije i Crne Gore (ECE/HBP/139, 2006)

Уједињене нације, Економска комисија за Европу, Одељење за активности у вези са становништвом, Палата нација: *Извештај о актвностима у Републици Србији на спровођењу Регионалне стратегије за имплементацију (RIS) Мадридског међународног акционог плана за старење (MIPAA)*. Женева. 2007.

UNHCR / КИРС: *Попис избеглица и других ратом угрожених лица у Савезној Републици Југославији*. Београд: Комесаријат за избеглице Републике Србије и Комесаријат за расељена лица Републике Црне Горе. 1996.

UNHCR: *Serbia as a country of asylum. Observations on the Situation of Asylum-Seekers and Beneficiaries of International Protection in Serbia*. 2012, На линку: <http://www.refworld.org/pdfid/50471f7e2.pdf>

United Nations Economic Commission for Europe, *Environmental Performance Reviews – Serbia*, New York and Geneva, 2015.

United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat): *The State of European Cities in Transition 2013 – Taking Stock After 20 Years of Reform*. 2013.

WHITE PAPER - Roadmap to a Single European Transport Area – Towards a competitive and resource efficient transport system, EUROPEAN COMMISSION, COM(2011) 144 final

Годишњи извештај о стању квалитета ваздуха у Републици Србији 2015. године, Министарство пољопривреде и заштите животне средине, Агенција за заштиту животне средине, Београд 2016.

Деценија локалног економског развоја у Србији: шта су поруке за будућност, Драгиша Мијачић, Институт за територијални економски развој, Београд 2012.

Европска комисија: *Извештај о напретку за 2015. годину*, који прати саопштење Комисије упућено Европском парламенту, Савету, Европском економском и социјалном комитету и Комитету региона, радни документ Комисије, Република Србија, Брисел, 10. 11. 2015.

Извештај: сива економија у Србији: нови налази и препоруке за реформе, Горана Крстић et al, Фонд за развој економске науке, Београд 2013.

Истраживања Географског института „Јован Цвијић” САНУ у периоду 2006-2008 године. *Демографски преглед*. 27/2008. Београд. У: *Стратегија за управљање миграцијама* („Службени гласник РС”, број 59/09).

Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре: “Убрзати рушење нелегално изграђених објеката у Београду”. 08.08.2016. 15:23. На линку: <http://www.mgsi.gov.rs/cir/aktuelnosti/ubrzati-rushenje-nelegalno-izgradjenih-objekata-u-beogradu>

Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре: *Извештај о остваривању Просторног плана Републике Србије и стању просторног развоја 2014*. Београд. 2015.

Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. у Републици Србији. Књига 14. *Занимања – Подаци по општинама и градовима*. Београд: РЗС. 2014.

Програм реформи политике запошљавања и социјалне политике у процесу приступања Европској унији, Влада Републике Србије, Београд 2016.

Први национални план адаптације на измењене климатске услове за Републику Србију, Министарство пољопривреде и заштите животне средине, Београд 2015.

Приручник за деловање савета за безбедност у гадовима и општинама, Филип Евисон, Антони Крос, Александар Василијевић, Милош Петровић, Бранко Љубоја, Драган Јовановић, ОЕБС, СКГО, МУП, Београд 2015.

Републички савет за социјалну заштиту: "Савет за старење и старост". На линку: http://www.zavodsz.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=252&Itemid=252

РЗС: ПОПИСНИ АТЛАС 2011 (2011 CENSUS ATLAS), Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. у Републици Србији / 2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia, Београд / Belgrade 2014, 26-27, На линку: http://popis2011.stat.rs/?page_id=2656&lang=en

РЗС: Саопштење број 083 - год. LXV, Анкета о приходима и условима живота. Сиромаштво и социјална неједнакост у Републици Србији у 2014. години. Београд. 2015.

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва: Индекс родне равноправности 2016. – Мерење родне равноправности у Србији 2014. Београд. 2016.

Стратешки документи:

Национална стратегија за укључивање републике Србије у механизам чистог развоја Кјото протокола за секторе управљања отпадом, пољопривреде и шумарства („Службени гласник РС”, бр. 8/2010)

Национална стратегија за младе за период од 2015. до 2025. године („Службени гласник РС”, број 22/15).

Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године са Акционим планом за период од 2016. до 2018. године („Службени гласник РС”, број 4/16).

Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима („Службени гласник РС”, број 27/11).

Национална стратегија запошљавања за период 2011-2020. године („Службени гласник РС”, број 37/2011)

Национална стратегија заштите и спасавања у ванредним ситуацијама („Службени гласник РС” број 86/2011)

Национална стратегија о старењу, 2006-2015. („Службени гласник РС”, број 76/06).

Национална стратегија одрживог развоја („Службени гласник РС”, број 57/2008)

Национална стратегија социјалног становања („Службени гласник РС”, број 13/2012)

Стратегија безбедности саобраћаја на путевима Републике Србије за период од 2015. до 2020. године („Службени гласник РС”, број 64/2015)

Стратегија за смањење сиромаштва у Србији. На линку: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/strategija_siromastvo.pdf

Стратегија заштите од пожара за период 2012-2017. године („Службени гласник РС” број 21/2012)

Стратегија подстицања рађања („Службени гласник РС”, број 13/08).

Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024. године („Службени гласник РС”, број 85/14).

Стратегија развоја водног саобраћаја Републике Србије од 2015. до 2020. године („Службени гласник РС”, број 3/14).

Стратегија развоја железничког, друмског, водоног, ваздушног и интермодалног транспорта у Републици Србији од 2008. до 2015. године, Београд, 2007.

Законски и подзаконски акти:

Закон о посебним условима за упис права својине на објектима изграђеним без грађевинске дозволе („Службени гласник РС”, бр. 25/13 и 145/14)

Закон о буџетском систему („Службени гласник РС”, бр. 54/2009, 73/2010, 101/2010, 101/2011, 93/2012, 62/2013, 63/2013, 108/2013, 142/2014, 68/2015 и 103/2015)

Закон о ванредним ситуацијама („Службени гласник РС”, бр. 111/2009, 92/2011 и 93/2012)

Закон о грађевинском земљишту („Службени гласник РС”, бр. 44/95 и 16/97)

Закон о забрани дискриминације („Службени гласник РС”, број 22/09)

Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености („Службени гласник РС”, бр. 36/2009, 88/2010 и 38/2015)

Закон о заштити животне средине („Службени гласник РС”, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009 - други закон, 72/2009 - други закон 43/2011 - Одлука УС РС и 14/2016)

Закон о заштити од пожара („Сл. гласник РС”, бр. 111/2009 и 20/2015)

Закон о изградњи објеката („Службени гласник РС”, бр. 44/95, 23/96, 16/97 и 46/98)

Закон о легализацији објеката („Службени гласник РС”, број 95/2013)

Закон о локалној самоуправи („Службени гласник РС”, бр. 129/07 и 83/2014 – др. закон)

Закон о младима („Службени гласник РС”, број 50/11)

Закон о национализацији најамних зграда и грађевинског земљишта („Службени лист ФНРЈ”, бр. 52/58, 3/59, 24/59, 24/61 и 1/63)

Закон о Националној корпорацији за осгурање стамбених кредита („Службени гласник РС”, број 55/2004)

Закон о обнови након елементарне и друге непогоде („Службени гласник РС”, број 112/2015)

Закон о одржавању стамбених зграда („Службени гласник РС”, бр. 44/95, 46/98, 1/2001 - одлука УСРС, 101/2005 - др. закон, 27/2011 - одлука УС и 88/2011)

Закон о озакоњењу објеката („Службени гласник РС”, број 96/2015)

Закон о органској производњи („Службени гласник РС”, број 30/2010)

Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину („Службени гласник РС”, бр. 135/2004 и 88/2010)

Закон о планирању и изградњи („Службени гласник РС”, бр. 47/03 и 34/06)

Закон о планирању и изградњи („Службени гласник РС”, бр. 72/2009, 81/2009 - испр, 64/2010 - одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - одлука УС, 50/2013 - одлука УС, 98/2013 - одлука УС, 132/2014 и 145/2014)

Закон о планирању и организацији простора и насеља („Службени гласник РС”, бр. 44/95, 24/96, 16/97 и 43/01)

Закон о порезу на фонд зарада („Службени гласник РС”, бр. 27/2001)

Закон о посебним условима издавања грађевинске и употребне дозволе за посебне објекте („Службени гласник РС”, број 16/97)

Закон о потврђивању Кјото Протокола уз Оквирну конвенцију Уједињених нација о промени климе („Сл.гласник РС“ бр. 88/07 и 38/2009-др. закон)

Закон о потврђивању оквирне конвенције Уједињених нација о промени климе, са анексима („Службени лист СРЈ - Међународни уговори”, бр. 2/97)

Закон о премеру и катастру и уписима права на непокретностима („Службени гласник СРС”, број 17/88)

Закон о Просторном плану Републике Србије („Службени гласник РС”, број 13/96)

Закон о Просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године („Службени гласник РС”, бр. 88/2013)

Закон о равноправности полова („Службени гласник РС”, број 104/09)

Закон о раду („Службени гласник РС”, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 и 75/2014)

Закон о регионалном развоју („Службени гласник РС”, бр. 51/2009, 30/2010 и 89/2015)

Закон о становању („Службени гласник РС”, бр. 50/92, 76/92, 84/92 - испр., 33/93, 53/93, 67/93, 46/94, 47/94 - испр., 48/94, 44/95 - др. закон, 49/95, 16/97, 46/98, 26/2001, 101/2005 - др. закон и 99/2011)

Закон о социјалном становању („Службени гласник РС”, број 72/2009)

Закон о територијалној организацији Републике Србије („Службени гласник РС”, бр. 129/07 и 18/2016)

Закон о улагањима („Службени гласник РС”, број 89/2015)

Закон о финансирању локалне самоуправе („Службени гласник РС”, бр. 62/2006, 47/2011, 93/2012, 99/2013, 125/2014 и 95/2015)

Правилник о контроли и сертификацији у органској производњи и методама органске производње („Службени гласник РС”, бр. 48/2011 и 40/2012)

Уредба о номенклатури статистичких територијалних јединица („Службени гласник РС”, бр. 109/09, 46/10).

Уредба о условима за мониторинг и захтевима квалитета ваздуха („Службени гласник РС”, бр. 11/2010)

Устав Републике Србије („Службени гласник РС”, број 98/06).

Интернет адресе:

Башталиште – прва баштенска заједница у Србији,
<http://bastaliste.org/tag/urbana-basta>

Велетржница Београд, <http://www.veletrznica.co.rs>

Град Београд, <http://www.beograd.rs>

Град Крагујевац, <http://www.kragujevac.rs>

Град Краљево, <http://www.kraljevo.org>

Град Ниш, <http://www.ni.rs>

Град Нови Сад, <http://www.novisad.rs>

Град Суботица, <http://www.gradsubotica.co.rs>

Европска недеља мобилности, <http://www.mobilityweek.eu>

Министарство пољопривреде и заштите животне средине, <http://www.mpzszs.gov.rs>

Министарство, грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре,
<http://www.mgsi.gov.rs>

Органско баштованство и урбане баште, <http://poljosvet.weebly.com/urbana-bascaronta-novi-sad>

Републички геодетски завод, <http://www.rgz.gov.rs>

Центар за равномерни регионални развој, <http://www.centrir.rs>

Црвени крст Србије, <http://www.redcross.org.rs>